

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ
ΜΕ Α.Μ. Β2007025**

ΘΕΜΑ: «Η ΕΡΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΟΛΗΣ (INVESTITURA)»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΒΙΧΕΛΜΙΝΑ ΖΑΧΟΥ

ΚΕΡΚΥΡΑ 2018

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1 ^ο : Κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία: Το πλαίσιο και οι σχέσεις που τις καθόρισαν	
1.1.Το θεολογικό πλαίσιο της σχέσης αυτοκράτορα - Εκκλησίας	9
1.2. Περιπτώσεις συγκρούσεων ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική εξουσία.....	12
1.3.Ο πάπας και οι σχέσεις του με τη Δύση.....	19
1.4.Ο ρόλος του Παπισμού στην εξέλιξη των σχέσεων Εκκλησίας-Κράτους.....	23
Κεφάλαιο 2 ^ο : Γεγονότα που καθόρισαν τις σχέσεις ανάμεσα στην Εκκλησία και το Κράτος	
2.1. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών.....	38
2.2. Οι Σταυροφορίες.....	53
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η έριδα της περιβολής (investitura) και η διευθέτηση του ζητήματος	
3.1. Η έριδα της περιβολής – Έννοια και Γεγονότα.....	63
3.2. Ο αυτοκράτορας Ερρίκος Ε΄ και ο Πάπας Κάλλιστος Β΄.....	68
3.3. Το Κονκορδάτο της Βορμς – Η σημασία του.....	70
3.4. Ο παπισμός τους αιώνες μετά τη Συμφωνία στη Βορμς.....	75
Συμπεράσματα.....	77
Πηγές - Βιβλιογραφία	
Α΄ Πηγές.....	82

Β΄ Βιβλιογραφία.....	82
Γ΄ Πηγές Εικόνων.....	88
Παράρτημα.....	89

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της περιβολής και την έριδα που ξέσπασε ανάμεσα στην κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία. Η αποκατάσταση των σχέσεων επήλθε με τη Συμφωνία ή το Κονκοδάτο του Βορμς, γεγονός για το οποίο επίσης θα γίνει λόγος. Επιπλέον, για την κατανόηση του πλαισίου, μέσα στο οποίο ανέκυψε και γιγαντώθηκε η σύγκρουση περί της περιβολής, θεωρήσαμε πως είναι απαραίτητο να αναφερθούν οι παράμετροι, οι οποίες καθόρισαν τις σχέσεις ανάμεσα στις δύο εξουσίες. Τέλος, η παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων που συνετέλεσαν στην άνοδο ή την παρακμή του παπισμού, καθώς επίσης και στη μετακίνηση διαφόρων πληθυσμών στη Δύση κρίνεται σημαντική, δεδομένου ότι αυτά υποκίνησαν σε πολλές περιπτώσεις τη συνεργασία ή τη σύγκρουση ανάμεσα στους ηγέτες της εκκλησιαστικής και της κοσμικής εξουσίας.

Η πραγμάτευση του θέματος αυτού αξιολογήθηκε καθόλα ενδιαφέρουσα, δεδομένου πως οι σχέσεις ανάμεσα στο Κράτος και την Εκκλησία παραμένει ένα διαχρονικό ζήτημα. Ειδικότερα, η διερεύνηση του ζητήματος της περιβολής αποτέλεσε ένα ελκυστικό αντικείμενο εργασίας, το οποίο προκειμένου να κατανοηθεί πλήρως, προϋπέθετε τη μελέτη πολλών ιστορικών γεγονότων, όπως επίσης και την αξιολόγηση της συμπεριφοράς και των ενεργειών σημαντικών προσώπων της περιόδου που εξετάζεται.

Σκοπός της εργασίας μας είναι να καταδείξουμε τον τρόπο, με τον οποίο οι σχέσεις ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική εξουσία εξελίχθηκαν στον χρόνο και με ποιο τρόπο τα γεγονότα και οι αντιπαραθέσεις τους οδήγησαν στην έριδα της περιβολής.

Η σημαντικότητα της εργασίας μας έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι το αντικείμενό της παρουσιάζει μια διαχρονικότητα. Ακόμα, το γεγονός πως οι σχέσεις των δύο εξουσιών καθορίστηκαν από τις μετακινήσεις αλλόφυλων και αλλόθρησκων λαών, αλλά και από τις επιδιώξεις των εκάστοτε ηγετών της Εκκλησίας και το Κράτους, είναι καταδεικτικό της διαρκούς προσπάθειας των ανθρώπων που βρίσκονται στην εξουσία να αποκτήσουν όλο και μεγαλύτερο κύρος και ισχύ.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί πως για την ολοκλήρωση της μελέτης μας συγκεντρώσαμε το υλικό των βιβλιογραφικών πηγών που είχαμε στη διάθεσή μας, καθώς και έτερων διαδικτυακών που προστέθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας.

Εισαγωγή

Η παρακμή και το τέλος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας το 476, επέβαλε στις κοινωνίες την ανασύστασή τους και τη συζήτηση για τη διαμόρφωση νέων συστημάτων πολιτικής διοίκησης. Ήδη από τον 4^ο αιώνα, παρατηρείται ενός είδους προπαρασκευή για την απομάκρυνση της Ανατολής από τη Δύση, ή σύμφωνα με κάποιους μελετητές, την απόσταση μεταξύ του ανατολικού και του δυτικού τμήματος της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Οι νέες αυτοκρατορίες, οι οποίες εν πολλοίς οφείλονταν στις μεγάλες μεταναστεύσεις που πραγματοποιήθηκαν τον 5^ο αιώνα και είχαν προκύψει από την ανάμειξη των πληθυσμών, δεν ήταν σε θέση να χρησιμοποιούν πλέον τα παλαιά όργανα διοίκησης και τον παραδοσιακό τρόπο οργάνωσης των κοινωνιών.

Η πτώση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δημιούργησε τεράστια προβλήματα, ενώ άφησε χώρο για τη διάδοση και την εξάπλωση του Χριστιανισμού. Τα κενά που δημιουργήθηκαν εξαιτίας αυτών των γεγονότων, έσπευσε να τα καλύψει ο κλήρος. Στη Δύση, και ειδικά από την περίοδο των Καρολίδων από τον 8^ο αιώνα και έπειτα, επικράτησε η άποψη της «*ελέω θεού*» διοίκησης.

Η Ρωμαϊκή Εκκλησία, εκμεταλλευόμενη την υποτιθέμενη «Κωνσταντίνηα δωρεά» (Constitutum Donatio Constantini), το οποίο στην πραγματικότητα στην πραγματικότητα αποτελεί ένα πλαστό έγγραφο, έκανε προσπάθεια να επιβληθεί πολιτικά στη Δύση. Σύμφωνα με όσα υποτίθεται πως αναφέρονται στο έγγραφο, που λέγεται πως ήταν ενός είδους Διαθήκη του Μέγα Κωνσταντίνου, την οποία συνέταξε το 324, ο τελευταίος κληροδότησε στον επίσκοπο της Ρώμης την κοσμική εξουσία. Η δωρεά αυτή ήταν μια μορφή ευχαριστίας του Μέγα Κωνσταντίνου προς τον Πάπα Σιλβέστρο για τη βοήθεια που του προσέφερε, προκειμένου να ξεπεράσει την ασθένεια από την οποία είχε προσβληθεί ο αυτοκράτορας, τη λέπρα. Το έγγραφο ανέφερε πως δεν μπορούσαν να υπάρχουν δύο εξουσίες στη Ρώμη, γι' αυτό και ο Μέγας Κωνσταντίνος όρισε ως διοικητικό κέντρο της αυτοκρατορίας την Κωνσταντινούπολη. Η πλαστότητα του κειμένου έχει αποδειχθεί βάσει ερευνών σοβαρών ιστορικών.

Εντούτοις, το έγγραφο της «Κωνσταντίνειας δωρεάς» καθόρισε την πολιτική κατάσταση στη Δύση για τουλάχιστον επτά αιώνες, προωθώντας ανεπίτρεπτες

ενέργειες εκ μέρους του πάπα, όπως ήταν η εκλογή και η αναγνώριση της ηγεμονίας διαφόρων προσώπων από αυτόν, την έγκρισή του αναφορικά με πολιτικές και στρατιωτικές συνεργασίες, την παρέμβασή του σε θέματα σύναψης ή διάλυσης γάμων βασιλικών οικογενειών, την ανάμειξή του στις σταυροφορίες , κ.ά.

Ενδεικτικό παράδειγμα σύγκρουσης ανάμεσα στην κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία, αποτέλεσε το ζήτημα της απόδοσης των συμβόλων της πνευματικής εξουσίας από ηγεμόνες της Δύσης σε κληρικούς. Ο περί περιβολής αγώνας αποτέλεσε διαμάχη, πολιτικής κι εκκλησιαστικής φύσεως, δεδομένου πως αυτή συντελέστηκε ανάμεσα στον πάπα της Ρώμης και τον Γερμανό αυτοκράτορα. Η έριδα της περιβολής, όπως είναι γνωστή, χαρακτήρισε μια μακρά χρονική περίοδο, αφού ξεκίνησε τον 11^ο αιώνα και έληξε στις αρχές της Αναγέννησης. Οι συνέπειες της διαμάχης δεν σχετίστηκαν μόνο με αιματηρά γεγονότα. Παράλληλα με αυτά, συγκροτήθηκε και ένα θεολογικό κίνημα (Σχολαστικισμός), το οποίο και καθόρισε την παπική θεολογία έως τις μέρες μας.

Η εργασία αυτή αποτελεί μια προσπάθεια προσέγγισης των συνθηκών που μορφοποίησαν το κοινωνικό, πολιτικό και εκκλησιαστικό κλίμα στην Ευρώπη τον Μεσαίωνα, και έδωσαν έναυσμα για τη σύγκρουση της πολιτείας με την Εκκλησία. Τα γεγονότα θα θεωρηθούν και θα αναφερθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να καταστούν κατανοητοί οι λόγοι που οδήγησαν στην έριδα περί της περιβολής. Η παρουσίαση του φαινομένου του παπισμού και η σύγκρουση που επήλθε τόσο με την κοσμική εξουσία όσο και με τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, θα συντελέσουν στην πληρέστερη κατανόηση του βασικού θέματός μας, ήτοι τη διαμάχη Κράτους – Εκκλησίας για το ζήτημα της περιβολής.

Πιο αναλυτικά, μετά τη σύντομη Εισαγωγή, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στην Εκκλησία και το Κράτος. Συγκεκριμένα, η ενότητα αυτή πραγματεύεται τους ρόλους τόσο του αυτοκράτορα όσο και του εκάστοτε εκκλησιαστικού άρχοντα, και τον τρόπο με τον οποίο οι τελευταίοι ανέπτυξαν τη συμπεριφορά και τις επιλογές τους, επηρεάζοντας άμεσα τις επαρχίες που διοικούσαν. Για την πληρέστερη κατανόηση των σχέσεών τους, θα γίνει λόγος για περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι δύο εξουσίες συγκρούστηκαν. Σημαντική καθίσταται και η αναφορά στις σχέσεις του πάπα με τη Δύση, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο

ο παπισμός επηρέασε τις σχέσεις της Εκκλησίας με το Κράτος αλλά και με τους άλλους λαούς.

Εν συνεχεία, το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται σημαντικά γεγονότα, τα οποία διαμόρφωσαν τις σχέσεις των δύο εξουσιών. Οι μετακινήσεις των Φράγκων, των Νορμανδών και άλλων φύλων, και η επεκτατική πολιτική που ακολούθησαν, καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό τις ενέργειες των παπών. Ακόμα, δεν θα μπορούσε να μην γίνει λόγος για τις Σταυροφορίες, των οποίων τα γεγονότα επέφεραν συνέπειες στις σχέσεις μεταξύ των δύο Εκκλησιών αλλά και σε αυτές ανάμεσα στην Εκκλησία και την Πολιτεία.

Στο τρίτο κεφάλαιο, και μετά τη μελέτη των σχέσεων και των γεγονότων που προαναφέρθηκαν, αναλύεται η έριδα της περιβολής, το περιεχόμενο αυτής, οι λόγοι που την υποκίνησαν, καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο επιτεύχθηκε η επίλυσή της. Εν κατακλείδι και αφού γίνει αναφορά στο Κονκορδάτο της Βορμς που διευθέτησε το ζήτημα, θα πραγματοποιηθεί μια σύντομη μνεία για τους χρόνους μετά τη Συμφωνία.

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα της μελέτης μας και την αναφορά στα σημαντικότερα στοιχεία αυτής.

Κεφάλαιο 1^ο: Κοσμική και εκκλησιαστική εξουσία: Το πλαίσιο και οι σχέσεις που τις καθόρισαν

1.1. Το θεολογικό πλαίσιο της σχέσης αυτοκράτορα- Εκκλησίας

Το βυζαντινό αυτοκρατορικό ιδεώδες ήταν άμεσα συνυφασμένο με τη σχέση που συνέδεε την πολιτική και την εκκλησιαστική εξουσία. Η βυζαντινή αυτοκρατορία στην πραγματικότητα υπήρξε το εκχριστιανισμένο Ρωμαϊκό Κράτος, δηλαδή το Imperium. Αποτελείτο από τον Χριστιανισμό και το Imperium Romanum. Ο οργανωμένος κλήρος προσδιοριζόταν με τον όρο sacerdotium, ενώ η εξουσία που πήγαζε από την Πολιτεία αναφερόταν ως imperium.¹ Χαρακτηριστικό της Εκκλησίας, δηλαδή του οργανωμένου Χριστιανισμού,² και του Imperium Romanum, αποτελούσε το γεγονός πως αυτές αλληλοσυμπληρώνονταν και αλληλοεπηρεάζονταν.³

Ειδικότερα, ο αυτοκράτορας δεν αποτελούσε μόνο τον προεξάρχοντα του κράτους αλλά και τον προστάτη της Εκκλησίας, η οποία τον ενίσχυε πνευματικά, προκειμένου να εκπληρώσει τη θεία αποστολή που του είχε ανατεθεί.⁴ Για τον αυτοκράτορα, η υπακοή του κλήρου στις αποφάσεις του ήταν αυτονόητη. Το ίδιο ίσχυε και για την παρεμβατική συμπεριφορά του αυτοκράτορα στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Αυτό

1 Ware Κάλλιστος (επίσκ. Διοκλείας), «Η Ορθόδοξη Εκκλησία», μτφρ. Ροηλίδης Ι., 4η έκδ., Ακρίτας, Αθήνα 2007, σελ. 73

2 Γ. Καραγιαννόπουλου, «Το Βυζαντινό Κράτος», Ερμής. Αθήνα 1983, σελ.306

3 Η εκτέλεση των δύο εξουσιών, προκειμένου αυτές να ικανοποιήσουν την κοινή τους επιδίωξη και αποστολή, δηλαδή να διαδώσουν την οικουμενικότητα της χριστιανικής λατρείας, στηρίζεται στην «ιδιαιτερότητα της φύσεως, του χαρακτήρα και της αποστολής τους, στην αρχή της συναλληλίας ή της συμφωνίας (consonantia)». Αυτό σημαίνει πως οι δύο εξουσίες αλληλοελέγχονται, με γνώμονα βέβαια το ξεχωριστό περιεχόμενο της καθεμιάς από αυτές, σύμφωνα πάντοτε με τη θεία βούληση. Η κοσμική και η εκκλησιαστική εξουσία, αν και παραμένουν αυτοτελείς και αυτοδύναμες, δεν παύουν να είναι «αλληλέγγυα υπεύθυνες» για την επιλογή των σωστών αποφάσεων. Αυτός είναι και ο λόγος, για τον οποίο τόσο ο αυτοκράτορας όσο και ο πάπας ήταν υποχρεωμένοι κατά την ανάληψη της εξουσίας, να εγγυηθούν απέναντι στον άλλον, πως θα πράττουν ανάλογα. Βλ. Φειδά, «Βυζάντιο. Βίος. Θεσμοί. Κοινωνία. Εκκλησία. Παιδεία. Τέχνη», Αθήνα 1997, σελ. 148

4 Καραγιαννόπουλου, ό.π.

άλλωστε διαφαίνεται και από τις ενέργειες του εκάστοτε ηγέτη, όπως η απόφαση για τη σύγκληση των εκκλησιαστικών συνόδων και την επιλογή των ανώτατων κληρικών που θα χειροτονηθούν, την κατανομή των εκκλησιαστικών περιφερειών, κ.ά.⁵ Ο βασιλέας του Βυζαντίου, προσδιοριζόταν και ως ο «*ὑπαρχος τοῦ Λόγου*» πάνω στη γη.⁶

Ωστόσο, αν και το εκκλησιαστικό σώμα παρουσιάζεται ως κρατικό, στην πραγματικότητα, η παρεμβατικότητα της Πολιτείας είχε όρια. Ο αυτοκράτορας, αν και αποτελούσε ένα ιερό πρόσωπο, εντούτοις δεν έπαυε να είναι μέλος του σώματος της Εκκλησίας. Αυτό σημαίνει πως η τελευταία μπορούσε να παρεμβαίνει όταν εντόπιζε την παρέκκλιση του αυτοκράτορα από τον θείο νόμο και την ορθότητα της πίστης. Παρά τον τίτλο και τα προνόμια που τον συνόδευαν, αποτελούσε ένα μέλος του ποιμνίου της και σε καμία περίπτωση δεν αναγνώριζε την ανωτερότητά του έναντι αυτής.⁷ Για την Εκκλησία, ο βασιλέας του Βυζαντίου όφειλε όπως όλοι, να

5 Σ. Ν. Ασωνίτη, «Ο ελλαδικός χώρος στο μεσαιωνικό περίγυρο», Σταμούλης, Θεσσαλονίκη 2012, σελ. 14

6 Ο αυτοκράτορας ως «*ὑπαρχος τοῦ Λόγου*», έφερε την αποστολή να εξουσιάζει με «χρηστότητα και φιλανθρωπία», με οικουμενικό πνεύμα, και με γνώμονα πως οφείλει να μάχεται για την επικράτηση του θελήματος του Θεού. Στο πνεύμα αυτό αναπτύχθηκε η εκκλησιαστική και πατερική θεολογία του 4ου και 5ου αιώνα. Ο λαός της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ο οποίος στην πλειοψηφία του είχε ασπαστεί τον Χριστιανισμό ήδη από τον 4ο αιώνα, είχε διαμορφώσει ανάλογα και την πολιτική του σκέψη. Ο πρώτος αυτοκράτορας που ακολούθησε την αποστολή του ως «*ὑπαρχος τοῦ Λόγου*», ήταν ο Μέγας Κωνσταντίνος. Βλ. Φειδά, «Βυζάντιο. Βίος. Θεσμοί. Κοινωνία. Εκκλησία. Παιδεία. Τέχνη», Αθήναι 1997, σελ. 144

7 Η έννοια της «*χριστιανικής πολιτικής θεολογίας*» είχε διατυπωθεί ήδη από την αρχή του Χριστιανισμού, και μάλιστα ο ίδιος ο Απόστολος Παύλος αναφέρθηκε σε αυτήν, στην Προς Ρωμαίους Επιστολή. «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὕσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν· ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται. 3 οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀλλὰ τῶν κακῶν. θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστι σοὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν εἰς ὀργὴν, ἔκδικος τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσιν εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν». (Ρωμ.13, 1-7) Φειδάς, ὁ.π., σελ.143

εναρμονίζεται με τους πνευματικούς της κανόνες, προκειμένου και ο ίδιος να κερδίσει τη λύτρωση και τη σωτηρία της ψυχής του.⁸

Σε θεωρητικό επίπεδο, οι δύο εξουσίες, αν και δρούσαν από διαφορετική βάση, στην πραγματικότητα επιτελούσαν τον ίδιο σκοπό, ο οποίος δεν ήταν άλλος από την προσέγγιση της θεογνωσίας και τη λύτρωση της ψυχής των υπηκόων της αυτοκρατορίας. Η ικανοποίηση του σκοπού αυτού προϋπέθετε την αρμονική συνεργασία των δύο εξουσιών. Και οι δύο προέρχονταν από τη θεία βούληση και άρα είχαν ως «κοινή πρωτογενή πηγή» τον Θεό. Παράλληλα είχαν και «κοινή αναφορά» τον άνθρωπο.⁹ Ο θείος νόμος αποτελούσε την κοινή αφετηρία των νομοθετικών μέτρων που η κάθε εξουσία λάμβανε εσωτερικά, προκειμένου να εκπληρώσει την αποστολή της. Ως εκ τούτου, θα έπρεπε να διέπονται από σεβασμό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε εξουσίας και τη διαφοροποίηση των μέσων που καθεμιά αξιοποιούσε για να φέρει εις πέρας την αποστολή της.¹⁰

⁸ Ασωνίτη, ό.π.

⁹ Φειδάς, ό.π., σελ.145

¹⁰ Φειδάς, ό.π., σελ.146

1.2. Περιπτώσεις συγκρούσεων ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική εξουσία

Η διατάραξη των σχέσεων ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική εξουσία οφειλόταν σε διάφορους παράγοντες, καθώς και στις εκάστοτε συνθήκες που επικρατούσαν σε κάθε περίπτωση. Επί παραδείγματι, στους πρώιμους βυζαντινούς χρόνους, κατά τους οποίους το χριστιανικό δόγμα υφίστατο «ζυμώσεις», η Εκκλησία διεξήγαγε αγώνα κατά των αιρετικών. Ως αποτέλεσμα, πλήθος συγκρούσεων και αναταραχών λάμβαναν χώρα στους κόλπους της. Σε πολλές περιπτώσεις, η Εκκλησία προσέτρεξε στην Πολιτεία, προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει και να αποπέμψει τους κακόδοξους.¹¹

Ωστόσο, ενδεχόμενη ανυπακοή του αυτοκράτορα στους θείους νόμους, επέφερε την τιμωρία του. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως ο έλεγχος των αυτοκρατόρων γινόταν κυρίως από παρησιαστές κληρικούς, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις ικανοποιούσαν με αυτό τον τρόπο το αίσθημα του δικαίου του βυζαντινού λαού.¹² Ο έλεγχος αυτός είναι σε άμεση συνάφεια με τη δυναμική των εκκλησιαστικών προσώπων, οι οποίοι αρκετές φορές κλήθηκαν να επιλέξουν αν θα έρθουν σε ρήξη με τον αυτοκράτορα, καθώς και με τις ισχύουσες σε κάθε περίπτωση συνθήκες.¹³

Συχνά παρατηρούνταν και περιπτώσεις έντονης διαφωνίας και ανταγωνισμού ανάμεσα στο Κράτος και την Εκκλησία. Ο αυτοκράτορας πίστευε πως τόσο η Εκκλησία όσο και οι κληρικοί ανήκαν στην Πολιτεία, επομένως όφειλαν να την υπακούν τυφλά. Ο ίδιος, εκτός των άλλων, όφειλε να φροντίζει για την τήρηση του ηθικού νόμου και της τάξης. Τη δικαιοδοσία αυτή συχνά τη χρησιμοποιούσε ως πρόσχημα, ούτως ώστε να εμπλέκεται στα οργανωτικά και εσωτερικά εκκλησιαστικά ζητήματα.¹⁴

¹¹ Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ. 309

¹² Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.311

¹³ Ασωνίτη, ό.π., σελ. 15

¹⁴ Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.311

Ο αυτοκράτορας υπερτερούσε έναντι της Εκκλησίας στο γεγονός πως ο ίδιος κατείχε την κοσμική εξουσία. Αντιθέτως, η Εκκλησία αποτελούσε τον μοναδικό θεσμό, μέσω του οποίου μπορούσε να προσφερθεί η μυστηριακή ζωή. Επίσης, μόνο διαμέσου της Εκκλησίας μπορούσε να επιτευχθεί η λύτρωση, καθώς επίσης και η επίκληση των θείων δυνάμεων.¹⁵

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, οι εκπρόσωποι τόσο της κοσμικής όσο και της εκκλησιαστικής εξουσίας διαπλέκονταν με τέτοιο τρόπο, ώστε άλλες φορές συνεργάζονταν, άλλες συγκρούονταν και άλλες πάλι ο ένας από τους δύο καθίστατο αντικείμενο εκμετάλλευσης ή εξουσίας του άλλου. Το τέλος του 9^{ου} αιώνα, υπήρξε η κατάλληλη περίοδος για την Εκκλησία, προκειμένου να μπορέσει να διατυπώσει την αυθεντία της και τους κανόνες που την προάσπιζαν. Η Εκκλησία διατεινόταν πως υπάρχει μία μόνο αλήθεια, η οποία είναι απόλυτα ταυτιζόμενη με το δόγμα του Χριστιανισμού, και θα πρέπει να υιοθετείται και να γίνεται πράξη από κάθε πιστό. Ωστόσο, επειδή ο τελευταίος δεν είναι εκπαιδευμένος, ώστε να επιλέγει την αλήθεια αυθόρμητα, η Εκκλησία παρεμβαίνει για να τον καθοδηγήσει.¹⁶

Η αντίληψη αυτή παγιώθηκε νωρίτερα, ήδη από τον 5^ο αιώνα. Το γεγονός πως οι επίσκοποι ήταν επιφορτισμένοι και με αρκετές πολιτικές δικαιοδοσίες, οι εκκλησιαστικοί άρχοντες αντιλήφθηκαν πρώιμα την αναγνώριση της Εκκλησίας και ως δημόσιο φορέα, ο οποίος είχε τη δυνατότητα να ελέγχει τον αυτοκράτορα. Ο πάπας Γελάσιος Α΄ (492-496), είχε εκφράσει την άποψη πως ο υλικός κόσμος υπάγεται στην *«αρχή του κλήρου όσο και στην εξουσία του αυτοκράτορα»*, γεγονός που προσέδιδε ενός είδους νομιμότητα στην εκκλησιαστική εξουσία.¹⁷ Ο πάπας Γελάσιος Α΄ πίστευε πως η εκκλησιαστική εξουσία είναι ανώτερη της κοσμικής, δεδομένου πως η πρώτη έχει ως αποστολή τη σωτηρία των ψυχών των πιστών, στους

¹⁵ Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.312

¹⁶ L. Fernadez, «Εκκλησία και Αίρεση στη Δύση», στο Αρβελέρ Ε. – Aymard M. «Οι Ευρωπαίοι», Σαββάλας, Αθήνα 2003, σελ. 243

¹⁷ D. Nicholas, «Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου», Μ. Ι. Ε. Τ., Αθήνα 2007, σελ. 68

οποίους συγκαταλέγεται και ο αυτοκράτορας. Από την άλλη πλευρά η κοσμική εξουσία έχει ως αποκλειστικό μέλημά της την προστασία του υλικού σώματος.¹⁸

Ωστόσο, και οι εκκλησιαστικοί προεξάρχοντες χρειάζονταν τους κοσμικούς, όχι μόνο για να προστατευτούν υλικά, αλλά και για να υποστηριχθούν στην άσκηση της εξουσίας τους. Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημανθεί πως, ο εκχριστιανισμός των αλλόθρησκων λαών δεν συντελέστηκε αποκλειστικά και μόνο μέσω του ιεραποστολικού έργου. Ειδικά όταν επρόκειτο για «βαρβάρους», παρεμβάλλονταν διωγμοί ή ακόμα και πόλεμοι.¹⁹

Παράλληλα, η Βυζαντινή αυτοκρατορία κλήθηκε να αντιμετωπίσει και τις επιδρομές αλλόφυλων και να προστατεύσει τα σύνορά της. Για την απομάκρυνση του κινδύνου αυτού, προαπαιτούμενο αποτελούσε η διατήρηση της ενότητας και της τάξης εντός της αυτοκρατορίας. Ωστόσο, οι αντιθέσεις που γιγαντώνονταν στους κόλπους της Εκκλησίας και οι ταραχές που αυτές επέφεραν, διασπούσαν την ενότητα των πληθυσμών και παρεμπόδιζαν την ομαλή λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και την ικανοποίηση των επιδιώξεων της αυτοκρατορίας. Ως αποτέλεσμα, οι βυζαντινοί αυτοκράτορες ασχολήθηκαν με τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι αιρέσεις και συνέβαλαν στον τερματισμό των συγκρούσεων είτε υιοθετώντας τις απόψεις της μίας ή της άλλης πλευράς είτε προχωρώντας σε απαγόρευση των συζητήσεων γύρω από τα δογματικά ζητήματα της περιόδου που διένυαν και ταλάνιζαν την Εκκλησία και κατ' επέκταση την αυτοκρατορία.²⁰

Η παρέμβαση της κοσμικής εξουσίας στα εκκλησιαστικά ζητήματα υποδεικνυόταν κατά κύριο λόγο από δύο παράγοντες: 1) από το γεγονός πως ο αυτοκράτορας γινόταν συχνά αποδέκτης καλεσμάτων εκ μέρους των εκκλησιαστικών κύκλων, ούτως ώστε να συνδράμει στην επικράτηση του αληθινού λόγου και της ορθής

18 D. Nicholas, ό.π.

19 Fernadez, ό.π., σελ. 245

20 Πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί πως οι παρεμβάσεις του αυτοκράτορα σε διαφορές που σχετίζονταν με θρησκευτικά, δογματικά ή εκκλησιαστικά θέματα, συνήθως ήταν αποτυχημένες ή δημιουργούσαν περισσότερα προβλήματα. Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.309

πίστης, 2) το δεδομένο της ανάγκης της διατήρησης της ενότητας και της ομόνοιας εντός της αυτοκρατορίας. Οι δύο αυτοί παράγοντες αναφορικά με την παρεμβατικότητα του βασιλιά στις εκκλησιαστικές υποθέσεις, ενισχύθηκαν και από τις αντιλήψεις για το πρόσωπο αυτού, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο αυτοκράτορας, ως «*ὑπαρχος τοῦ Λόγου*», αποτελούσε τον αντιπρόσωπο του Κυρίου στη γη μέχρι τη Β΄ Παρουσία. Αξίζει να σημειωθεί πως αυτή την αντίληψη δεν την εξέφρασαν αρχικά ορθόδοξοι. Μνημονεύεται πως αυτά τα λόγια πρωτοειπώθηκαν από τον Ευσέβιο, ο οποίος ανήκε στους οπαδούς του Αρείου. Εντούτοις, η αντίληψη αυτή έγινε αποδεκτή από το εκκλησιαστικό σώμα, πόσο μάλλον από τους ίδιους τους αυτοκράτορες.²¹

Αναλογιζόμενος κάποιος την πολιτική επιδίωξη των τελευταίων για την επικράτηση της ενότητας του κράτους, όπως επίσης και την αντίστοιχη εκκλησιαστική για την κατοχύρωση και διατήρηση του ορθού δόγματος, δεν μπορεί παρά να προσμετρήσει τις επικρατούσες πεποιθήσεις της περιόδου σχετικά με την «*υψηλή φύση του αυτοκρατορικού αξιώματος*»,²² τις προσωπικές θεολογικές απόψεις του εκάστοτε βασιλέα, και τέλος την ανύψωση του εγωιστικού αισθήματος που προέκυπτε ως απόρροια της κολακείας που προσελάμβανε από τους αυλικούς του. Όλα αυτά οδήγησαν στην έκφραση αλλά και στην προσπάθεια επιβολής σε κάποιες περιπτώσεις της γνώμης των αυτοκρατόρων ακόμα και σε δογματικά θέματα που ταλάνιζαν και απασχολούσαν την Εκκλησία.²³

Το δικαίωμα της παρέμβασης έφτασε να αφορά ακόμα και εμπλοκή σε εσωτερικές υποθέσεις της Εκκλησίας. Ούτως ειπείν, οι αυτοκράτορες ή οι αντιπρόσωποί τους, παρευρίσκονταν στις τοπικές και τις οικουμενικές συνόδους και διηύθυναν τις συζητήσεις. Η υπογραφή τους ήταν απαραίτητη για την εγκυρότητα των αποφάσεων, καθώς επίσης και την υλοποίησή τους. Οι αυτοκράτορες είχαν λόγο ακόμα και για τον καθορισμό της έκτασης των εκκλησιαστικών επαρχιών και την εκλογή των

21 Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.310

22 Α.Α. Vasiliev, «Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας», τ. Α', Μπεργαδής, Αθήνα 1954, σελ. 333

23 Γ.Δ. Μεταλληνός, «Εκκλησία και Πολιτεία στην Ορθόδοξη Παράδοση», Αρμός, Αθήνα 2000, σελ. 25

ανώτατων κληρικών και του Πατριάρχη. Επίσης, εκφράζονταν σχετικά με την ορθότητα των αποφάσεων της Εκκλησίας, εξέδιδαν διατάγματα με δογματικό περιεχόμενο, προέβαιναν σε σχετικές μεταρρυθμίσεις, κ.ά. Γενικότερα με τη στάση τους προσπαθούσαν να επιβάλουν τη θέλησή τους σε όλους τους Χριστιανούς υπηκόους τους. Ανάλογη συμπεριφορά υιοθέτησαν και αναφορικά με πειθαρχικά ζητήματα. Αυτό σημαίνει πως ο αυτοκράτορας είχε τη δικαιοδοσία να τιμωρεί, να καθαιρεί και να χειροτονεί άλλον ως Πατριάρχη ή ανώτατο κληρικό, χωρίς ωστόσο να θεωρεί πως υποκαθιστά τον ρόλο της Εκκλησίας ή προσβάλλει την αυτονομία της.²⁴

Από την άλλη πλευρά η Εκκλησία, δεν παρέμενε πάντοτε αδρανής απέναντι στις παρεμβάσεις και τις αποφάσεις της Πολιτείας. Κάποιοι από τους εκκλησιαστικούς άνδρες υποστήριζαν σθεναρά πως ο αυτοκράτορας δεν είχε δικαιοδοσία σε εκκλησιαστικά ζητήματα. Ενδεικτικά αναφέρονται ο όσιος Κορδούης και ο Αμβρόσιος,²⁵ οι οποίοι εξέφρασαν τέτοιες απόψεις και αντιτάχθηκαν στην κοσμική εξουσία.²⁶

Οι αντιδράσεις αυτές ισχυροποιήθηκαν από τον 8^ο αιώνα και μετά, οπότε και με αφορμή τα γεγονότα της εικονομαχικής έριδας, υποστηρίχθηκε και διακηρύχθηκε η αυτονομία της Εκκλησίας απέναντι στον αυτοκράτορα. Για το ζήτημα αυτό τοποθετήθηκε και με επιστολή του ο Θεόδωρος Στουδίτης.²⁷ Η αντίθεση της Εκκλησίας και οι απόψεις που εκφράστηκαν γύρω από τα δικαιώματα του αυτοκράτορα και τα όρια της παρεμβατικότητάς του στα εκκλησιαστικά πράγματα, συνοψίστηκαν στην «Επαναγωγή» του Πατριάρχη Φωτίου.²⁸ Το έργο αυτό αποτέλεσε

24 Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.310-311

25 Σ. Παπαδόπουλος, «Πατρολογία», τ. Β', Αθήνα, 1990,σελ.192-193 ; Φ. Σ. Ιωαννίδης, «Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Συγγραφείς και Πατέρες της Δύσης (Β'– ΣΤ' αι.)», τ. Α', Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 112

26 Βλ. Φειδάς, «Εκκλησιαστική Ιστορία - Απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία», τ. Α', 3η έκδοση, Αθήνα 2002, σελ. 428

27 Φειδάς, 2002, σελ. 430

28 Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.311

αποτύπωση των *«νομοθετικών έργων της μακεδονικής δυναστείας»*,²⁹ σχετικά με τον καθορισμό των αρμοδιοτήτων του αυτοκράτορα αλλά και τον προσδιορισμό των σχέσεων ανάμεσα στην κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία.³⁰

Η θεώρηση του αυτοκράτορα ήταν πλέον διαφορετική. Δεν αποτελούσε πια τον αντιπρόσωπο του Χριστού ή τον *«ὑπαρχο τοῦ Λόγου»*. Η δικαιοδοσία του περιοριζόταν στον έλεγχο της τήρησης και της εφαρμογής των αποφάσεων των συνόδων. Εκτός τούτου, η Εκκλησία επιθυμεί πλέον τη δική της παρέμβαση και σε αμιγώς κρατικά ζητήματα, όπως το να καθοδηγεί τον αυτοκράτορα και να του υπενθυμίζει πως οφείλει να τηρεί και ο ίδιος τους νόμους της Πολιτείας. Ουσιαστικά, του καθιστούσε σαφές πως και ο αυτοκράτορας υπόκειται στους νόμους του κράτους, οι οποίοι όταν εκδίδονταν και τίθεντο σε εφαρμογή, ίσχυαν όχι μόνο για τους υπηκόους αλλά και για αυτόν που τους θεσμοθέτησε.³¹

Ωστόσο, η Επαναγωγή επαναπροσδιόριζε τους ρόλους αυτούς. Επεσήμαινε πως ο Πατριάρχης αποτελούσε τη *«ζωντανή και έμψυχη εικόνα του Χριστού, που με έργα και λόγια εκφράζει την αλήθεια»*. Ο ίδιος όφειλε να προστατεύει ευσεβώς και με σεμνότητα όσα του εμπιστεύθηκε ο Θεός, ήτοι την Πολιτεία που αποτελείται από διάφορα μέρη, όπως ο άνθρωπος, αλλά και από *«μέγιστα και αναγκαιότατα μέρη»*, όπως ο αυτοκράτορας και ο Πατριάρχης. Ο τελευταίος, μάλιστα, είναι επιφορτισμένος με την *«πρόνοια όσων αφορούν στην ψυχή και στις ανάγκες της»*.³²

Ως αποτέλεσμα, η διαφορά έγκειται στο γεγονός πως ο αυτοκράτορας υποκαθίσταται πλέον από τον Πατριάρχη, όσον αφορά στις θρησκευτικές κι εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες και ευθύνες. Εντούτοις, οι δύο ηγέτες εμφανίζονται ως εξομοιωμένοι και ισότιμοι, ενώ οι αρμοδιότητές του είναι σαφώς διακριτές και καθορισμένες. Ο Scharf υπογράμμισε πως ο Φώτιος με την Επαναγωγή του,

29 Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ.311

30 Ε. Γλύκατζη-Αρβελέρ, «Γιατί το Βυζάντιο», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009, σελ.61

31 Β. Πέννα, «Βυζάντιο και Ελληνισμός», ΕΑΠ, Πάτρα 1999, σελ.43-45

32 Γλύκατζη-Αρβελέρ, ό.π., σελ.61-62

αναδιαμόρφωσε το παλαιό ιδεώδες που περιέγραφε τη σχέση μεταξύ imperium και sacerdotium σε ένα νέο πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο οι δύο εξουσίες διακρίνονταν αλλά καθορίζονταν στη βάση του δικαίου.³³

Οι διαφορές αυτές θα μετέβαλαν ριζικά την κατάσταση στο Βυζάντιο. Ωστόσο, η Επαναγωγή δεν επικυρώθηκε ποτέ από τον αυτοκράτορα, και ο Φώτιος, το 886 καθαιρέθηκε από τον πατριαρχικό θρόνο. Ως αποτέλεσμα, η ελπίδα για την αυτονομία και την ανεξαρτησία της Εκκλησίας εξασθένησε. Τα πράγματα διαφοροποιήθηκαν λίγες δεκαετίες πριν από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, οπότε και αρκετοί εκκλησιαστικοί ηγέτες υπεραμύνθηκαν της αυτονομίας της Εκκλησίας.³⁴

Αξίζει, εντούτοις, να επισημανθεί πως ανάμεσα στις δύο εξουσίες υπήρχε ένα όριο, το οποίο καμία από αυτές δεν επιτρεπόταν να ξεπεράσει. Φυσικά το όριο αυτό υπαγορευόταν από την ορθόδοξη Εκκλησία και τον ηθικό νόμο. Ως εκ τούτου, ο αυτοκράτορας σεβόταν την εκκλησιαστική παράδοση και δεν μπορούσε να καινοτομήσει εις βάρος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Σε διαφορετική περίπτωση, η Εκκλησία δεν παρέμενε αδρανής αλλά ανάγκαζε τον αυτοκράτορα να εκδηλώσει έμπρακτα τη μετάνοιά του, προκειμένου να αποφύγει τον αφορισμό ή άλλα επιτίμια. Βέβαια, όταν ο αυτοκράτορας δεν παρέκκλινε του ηθικού νόμου της Ορθοδοξίας, και όταν λειτουργούσε προς όφελος και του κράτους και της Εκκλησίας, βρισκόταν ένα βήμα μπροστά από αυτήν.³⁵

33 Σ. Ν. Τρωιάνος, Ι. Βελισσαροπούλου – Καρακώστα, «Ιστορία Δικαίου», Αθήνα – Κομοτηνή 2002, σελ. 176-178

34 Καραγιαννόπουλου, ό.π., σελ. 308

35 Γλύκατζη-Άρβελέρ, ό.π., σελ. 66

1.3. Ο πάπας και οι σχέσεις του με τη Δύση

Στις ιστορικές και εκκλησιαστικές πηγές, ο πάπας της Ρώμης αναφέρεται ως *episcopus Romae, summus pontifex*. Ήδη από τα χρόνια του Γρηγορίου του Μεγάλου, ο ίδιος ο πάπας αυτοπροσδιοριζόταν στα εκκλησιαστικά έγγραφα ως *servus servorum Dei*.³⁶ Την ίδια περίοδο, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Ιωάννης ο Νηστευτής, χρησιμοποιούσε τον τίτλο «οικουμενικός». Ο πάπας Λέων Α΄ (440-461), από νωρίς εξέφραζε τη διάθεσή του για επέκταση του παπικού θεσμού στη Δύση. Ο βικάριος του Πέτρου (*vicarius Petri*), εκμεταλλεύτηκε τη σύνοδο της Χαλκηδόνας του 451, προκειμένου να επιβάλει τις χριστολογικές του θέσεις, ενώ στη Δύση προσπάθησε να χειραγωγήσει τους επισκόπους της περιοχής της Γαλατίας.³⁷

Από το 476 και έπειτα, οι βαρβαρικές επιδρομές και τα προβλήματα που ταλάνιζαν τις κοινωνικές και διοικητικές δομές εντός της βυζαντινής αυτοκρατορίας, περιόρισαν την επιβολή της στη Δύση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο του παπικού θεσμού, ο οποίος πλέον αποτελούσε τη μοναδική παραδοσιακή σταθερά του Δυτικού κόσμου. Ως εκ τούτου, ο πάπας, πέραν του πνευματικού του ρόλου, αναλάμβανε πλέον και πολιτικές ευθύνες. Εξάλλου η Ρώμη συνέχιζε να αποτελεί τον βασικό συνεχιστή της ρωμαϊκής – λατινικής κουλτούρας και παράδοσης, την ώρα που το Βυζάντιο ταυτιζόταν όλο και περισσότερο με την Ανατολή. Τις επόμενες δεκαετίες, δυτικοί χρονογράφοι εξιστορούσαν γεγονότα που διαδραματίστηκαν στη

36 Φ. Σ. Ιωαννίδη, «Γρηγόριος Μέγας ο Διάλογος και Ιωάννης της Κλίμακος. Παράλληλες αναγνώσεις στη σκιαγράφηση του ποιμένα και του έργου του», *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Νέα Σειρά, Τιμητικό Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νικόλαο Αθ. Ματσούκα* 12(2002), σελ.133

37 Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος ή Σύνοδος της Χαλκηδόνας, έλαβε χώρα στην ομώνυμη περιοχή της Κωνσταντινούπολης το 451. Η σύγκληση της συνόδου πραγματοποιήθηκε από τους αυτοκράτορες Μαρκιανό και Πουλχερία. Επικεφαλής της συνόδου ήταν αντιπρόσωποι του πάπα και ο Κωνσταντινουπόλεως Ανατόλιος. Ως κύριο θέμα αναδείχθηκε «η καταδίκη της αντιθέτου προς το νεστοριανισμό αιρέσεως του μονοφυσισμού». Ι. Καρμίρη, «Τα Δογματικά και Συμβολικά Μνημεία της Ορθόδοξου Καθολικής Εκκλησίας», τ. Α΄, Αθήνα 1960, σελ.157

Ρώμη, κάνοντας παράλληλα λόγο και για τα αρχαία μνημεία της πόλης.³⁸

Κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα, η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία γινόταν αποδέκτης σφοδρών επιδρομών από λαούς, με τους επί οποίους επί αιώνες υπήρχαν υποβόσκουσες διαμάχες. Η μετακίνηση των πληθυσμών από τις ασιατικές στέπες, και κυρίως η μετανάστευση των Ούνων, προκάλεσε μεγαλύτερη πίεση στην περιοχή και μαζικές εισβολές. Και ενώ ο θεσμός του Ρωμαίου αυτοκράτορα είχε πλέον εξασθενήσει, το ίδιο συνέβη και με το σύνολο της κοσμικής εξουσίας, με αποτέλεσμα την αλλεπάλληλη αλλαγή των προσώπων στην εξουσία και τους Γερμανούς ηγεμόνες να εναλλάσσονται ταχέως.³⁹ Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία είχε αποδυναμωθεί πλήρως, με τους «βαρβάρους» να έχουν έντονη παρουσία σε αυτήν. Στο σημείο αυτό παρενέβη η Εκκλησία με τη λειτουργία των επισκοπών, οι οποίες διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο.⁴⁰ Η δύναμη των επισκοπών ήταν αποτέλεσμα όχι μόνο του εκκλησιαστικού τους ρόλου αλλά πολύ περισσότερο απόρροια του πλούτου που διέθεταν, ο οποίος είχε προκύψει από τις δωρεές των πιστών που αποζητούσαν εναγωνίως ένα τρόπο για να κερδίσουν τη σωτηρία της ψυχής τους και την αιώνια ζωή.⁴¹

Όσον αφορά στα πρωτεία που διεκδίκησε ο επίσκοπος της Ρώμης, οι οικουμενικές σύνοδοι του απέδωσαν κάποιες επιπλέον διοικητικές αρμοδιότητες στη Δυτική Εκκλησία, περισσότερο ως ενέργεια συμβιβασμού, συσχετιζόμενη με την αναγνώριση της πρωτοκαθεδρίας του Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης στην Ανατολική Εκκλησία. Ωστόσο, ο επίσκοπος και οι διάδοχοί του υποστήριζαν πως η εξουσία τους προήλθε ως ανάθεση από τον Άγιο Πέτρο απευθείας, και όχι ως

38, 39 Nicholas, ό.π., σελ. 41

40 Οι επισκοπές αποτελούσαν διοικητικές περιοχές, στις οποίες είχε διαμοιραστεί η Εκκλησία. Τα γεωγραφικά τους όρια ήταν παρόμοια με αυτά των παλαιών επαρχιών της πάλαι ποτέ ακμάζουσας Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Οι επισκοπές, ήδη από τον 5ο αιώνα, διέθεταν κύρος και ισχύ σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι διοικητές τους εκλέγονταν από μέλη της Συγκλήτου. Nicholas, ό.π., σελ. 62

41 Nicholas, ό.π., σελ. 72

απόφαση των συνόδων.⁴²

Οι δυτικές επισκοπικές περιφέρειες (diocesis), που δεσμεύονταν στη δικαιοδοσία της Ρώμης, υπάκουαν ως ένα βαθμό στην πρότερη διοικητική κατανομή του ρωμαϊκού κράτους. Επιπλέον, ο επίσκοπος, ως εκπρόσωπος της Εκκλησίας της Ρώμης, ενεργούσε ως τοπικός διοικητής, εφόσον η πολιτική εξουσία υπολειτουργούσε. Οι δυτικές περιοχές που κατέστησαν οι έδρες των καθεδρικών ναών, η μητρόπολη, καθώς επίσης και το παλάτι του επισκόπου, αποτέλεσαν το τοπικό κοινωνικό και διοικητικό κέντρο.⁴³ Όσον αφορά στο Κανονικό Δίκαιο, αυτό καθορίστηκε εν πολλοίς από το πνεύμα του ρωμαϊκού νόμου, ενώ ως γλώσσα στα εκκλησιαστικά πράγματα, τη διοίκηση και την εκπαίδευση, παρέμεινε η λατινική.⁴⁴

Στην άνοδο του παπικού θεσμού συνετέλεσε οι πάπας Γρηγόριος ο Μέγας (590-604), ο οποίος ήταν μοναχός. Καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Ίδρυσε μονές στα κτήματα που διέθετε στη Σικελία και στη Ρώμη. Με το έργο του βοήθησε στην ανασύσταση και την αναδιαμόρφωση του κλήρου, ο οποίος πλέον προσανατολιζόταν όλο και περισσότερο στην πνευματικότητα και τη φιλανθρωπία. Ο πάπας Γρηγόριος ο Μέγας, υπηρετούσε ως αποκριτάρης του πάπα στην Κωνσταντινούπολη κατά τα έτη 579-585, περίοδο κατά την οποία οι Λογγοβάρδοι εκστράτευαν κατά της Ιταλίας.⁴⁵ Ανάμεσα στους κανόνες που προσπάθησε να επιβάλει στους κληρικούς, συγκαταλέγονται και οι εξής: η αγαμία του κλήρου, ο τερματισμός τόσο της

42 Nicholas, ό.π., σελ. 71

43 Ασωνίτης, ό.π.

44 Ι.Π. Μπούμης, «Κανονικόν Δίκαιον», έκδ. 3η επηυξημένη, Γρηγόρης, Αθήνα 2002, σελ. 182

45 Το θεολογικό του έργο θεωρείται αξιόλογο. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως πάπας της Εκκλησίας της Ρώμης, η τελευταία απέκτησε μεγάλη περιουσία (patrimonium Sancti Petri). Στο ίδιο διάστημα, ο πάπας είχε τη δυνατότητα να διορίζει διοικητές σε διάφορες περιοχές της Ιταλίας, οι οποίες κινδύνευαν από τους Λογγοβάρδους. Φ. Σ. Ιωαννίδη, «Γρηγόριος Μέγας ο Διάλογος και Ιωάννης της Κλίμακος. Παράλληλες αναγνώσεις στη σκιαγράφιση του ποιμένα και του έργου του», Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Νέα Σειρά, Τιμητικό Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νικόλαο Αθ. Ματσούκα 12(2002), σελ.133-136

σιμωνίας,⁴⁶ όσο και της παλλακείας αυτών,⁴⁷ και η αποστολή ιεραποστολικής ομάδας στη Βρετανία.⁴⁸

46 Ο όρος «σιμωνία» αποτελεί «τό καθιστάναι αντικείμενον συναλλαγῆς τὴν Θεϊαν Χάριν», ἴτοι η ἐμπορευματοποίηση και κατήλευση της Θείας Χάριτος, η εξαγορά των δώρων που παρέχει ο Θεός, με χρήματα. Η σιμωνία κατά βάση σχετίζεται με την ενέργεια, κατά την οποία ο κληρικός προσφέρει το Μυστήριο της Θείας Κοινωνίας ή αυτό της Εξομολογήσεως έναντι ανταλλαγμάτων. Εκτός τούτου, σιμωνία διαπράττεται και σε περιπτώσεις εκτέλεσης της δικαιοδοσίας σχετικά με ποινικά ή χρηματικά ζητήματα. Τέλος, με τον όρο αυτό εννοείται και η «ἐπ' ανταλλάγματι άσκησις της εκκλησιαστικής εξουσίας είτε της τελετουργικής είτε της διοικητικής», δηλαδή η παροχή εκκλησιαστικών αξιωμάτων έναντι αντιτίμου. Ι. Παναγόπουλου, «Η σιμωνία κατά το Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας (Νομική και Κανονική άποψις)», Αθήναι 1946, σελ.57 ; Α. Χριστοφιλοπούλου, «Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον», Αθήναι 1965, σελ.289 ; Κ. Μουρατίδου, «Κανονικόν Δίκαιον», Αθήναι 1975, σελ.262

47 Με τον όρο «παλλακεία» εννοείται η ύπαρξη διαφόρων μορφών των διαπροσωπικών σχέσεων που διέπει ένα ζευγάρι, οι οποίες όμως δεν σχετίζονται με τον γάμο. Η παλλακεία στο ρωμαϊκό και βυζαντινό δίκαιο ορίζεται ως η συμβίωση δύο ατόμων διαφορετικού φύλου, στα οποία όμως δεν εντοπίζεται η διάθεση σύναψης γάμου (affectio maritalis). Όσον αφορά στην παλλακεία των κληρικών, επισημαίνεται πως αρκετές εκκλησιαστικές σύνοδοι είχαν εκφράσει την αντίθεσή τους με αυτή την τακτική. Ωστόσο, αν και η παλλακεία μεταξύ των κληρικών ήταν καταδικαστέα, στην πραγματικότητα το μόνο που συνέβαινε ήταν η προειδοποίηση για αδυναμία ανέλιξης στην εκκλησιαστική ηγεσία στους διαπράττοντες το αμάρτημα. Δ. Χ. Γκόφας, «Παλλακεία και Νομιμοποίηση. Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου. ΙΙ». Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα 1989, σελ. 128 , 134, 139

48 Ασωνίτης, ό.π.

1.4. Ο ρόλος του Παπισμού στην εξέλιξη των σχέσεων Εκκλησίας-Κράτους

Ο όρος «Παπισμός» αναφέρεται στο σύστημα που ακολουθεί η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, προκειμένου να ασκήσει την εξουσία της. Στο κέντρο αυτής βρίσκεται ο πάπας, ο επίσκοπος της Εκκλησίας της Ρώμης. Το αξίωμα του πάπα αναφέρεται συχνά με τον όρο «παποσύνη».⁴⁹ Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, ο πάπας επιφορτίζεται με δικαστικές, νομοθετικές και εκτελεστικές αρμοδιότητες. Θεωρείται ως άμεσος διάδοχος του αποστόλου Πέτρου.⁵⁰

Η περίοδος της άνθισης του παπισμού (10^{ος} αιώνας), διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στο μετέπειτα Σχίσμα ανάμεσα στην Ορθόδοξη και την Καθολική Εκκλησία. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθούμε και στην έννοια δύο συναφών όρων: του παπικισμού και του καισαροπαπισμού. Ο μεν πρώτος χρησιμοποιείται με αρνητική σημασία, προκειμένου να τονίσει την εκκλησιαστική εξουσία που αναδεικνύει το παπικό πρωτείο έναντι του τίτλου των επισκόπων ή του συνοδικού θεσμού.⁵¹ Ο δε

49 Ο απόστολος Πέτρος αναφέρεται στα εκκλησιαστικά συγγράμματα ως ο επικεφαλής των αποστόλων του Χριστού. Επίσης, ο ίδιος θεωρείται ως ο πρώτος επίσκοπος της Εκκλησίας της Ρώμης.

50 Γ. Δ. Μεταλληνού, «Αγωνιστικά...» Ορθόδοξος Κυψέλη, Αθήνα 2015, σελ. 153

51 Το θέμα του παπικού πρωτείου υπήρξε μία από τις βασικές αιτίες που προκάλεσε το Σχίσμα ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία. Σύμφωνα με αυτό, ο πάπας της Ρώμης απαιτούσε να ασκεί εξουσία στους υπόλοιπους πατριάρχες, καθώς σύμφωνα με όσα υποστήριζε, εφόσον ο Απόστολος Πέτρος, και αργότερα Επίσκοπος, ίδρυσε την Εκκλησία της Ρώμης, είναι ορθό ο Πάπας να αναγνωριστεί ως κανονικός διάδοχος του Πέτρου και να αποδοθεί σε αυτόν ένα είδος αυθεντίας. Η Λατινική Εκκλησία στήριξε τη θέση της περί του παπικού πρωτείου σε τρία επιχειρήματα: 1) Η Ρώμη ήταν η πόλη, στην οποία μαρτύρησαν οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος και συνάμα η περιοχή διατέλεσε επίσκοπος ο πρώτος, γεγονότα που προσδίδουν κύρος στην Εκκλησία αυτής. 2) Η θέση της πόλης στην αυτοκρατορία, σύμφωνα με όσα υποστήριζε η Δυτική Εκκλησία, ήταν εκείνη που καθόριζε σε μεγάλο βαθμό τον θρόνο της Ρώμης. 3) Κατά τη διάρκεια των πρώτων χριστιανικών αιώνων, η ρωμαϊκή έδρα ήταν εκείνη που υπερασπίστηκε με σθένος τον Λόγο του Θεού και ανύψωσε το ηθικό των πιστών κατά τους διωγμούς. Ωστόσο, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και κατ' επέκταση η Ανατολική Εκκλησία, είχε τη σύμφωνη γνώμη του κλήρου και του ποιμνίου της, ώστε να μην αποδεχθεί σε καμία περίπτωση τις αξιώσεις περί παπικού πρωτείου, δεδομένου ότι αυτές

δεύτερος χαρακτηρίζει την πολιτειακή εκείνη οργάνωση, κατά την οποία είτε ο αυτοκράτορας είτε έτερος προεξάρχων του κράτους, συνιστά παράλληλα και τον καθοδηγητή της Εκκλησίας. Το φαινόμενο του καισαροπαπισμού έκανε την εμφάνισή του στην Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία τον 4^ο αιώνα. Τέλος, ο όρος

ερμηνεύονταν ως υποταγή. Ως αποτέλεσμα, η Ανατολική Εκκλησία προχώρησε σε αναίρεση των επιχειρημάτων των Δυτικών. Συγκεκριμένα, σχετικά με την αναφορά στους Αποστόλους, επισημάνθηκε πως η Ρώμη έτυχε ιδιαίτερων προνομίων από το τέλος του 1ου αιώνα, εξαιτίας της ύπαρξης των σκηνωμάτων τους σε αυτήν και όχι επειδή η ίδια είχε καταστεί ο τόπος μαρτυρίου τους. Επίσης, από την Ανατολική Εκκλησία υποστηρίχθηκε πως βάση της Εκκλησίας είναι το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και αυτό δεν διαφοροποιείται κατά τόπους ή Εκκλησίες. Ο επίσκοπος δεν μπορεί να προσδώσει καμία ιδιαίτερη αξία στο Μυστήριο αυτό έναντι των υπολοίπων, δεδομένου πως το σύνολο των επισκόπων είναι φορέας του αξιώματος που τους προσφέρθηκε από τον Χριστό, και σε καμία περίπτωση δεν δικαιολογείται ή να υπέρβαση του ενός έναντι των υπολοίπων. Ακόμα, σχετικά με τη διακήρυξη της Δυτικής Εκκλησίας περί των λόγων του Ευαγγελίου που αναφέρονταν στον Απόστολο Πέτρο, η Ανατολική επεσήμανε πως η λέξη «πρώτος» ερμηνεύτηκε λανθασμένα από την Εκκλησία της Ρώμης ως «μοναδικός», και σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό κάτι τέτοιο, καθώς η ιδιότητα αυτή αποδίδεται αποκλειστικά στον Χριστό. Η χρήση της λέξης αναφορικά με τον Απόστολο Πέτρο έγινε με χρονολογική έννοια, δεδομένου πως εκείνος ήταν ο πρώτος Απόστολος και πιστός που αναγνώρισε τον Χριστό ως Μεσσία, καθώς επίσης και ο πρώτος για τον οποίο γίνεται λόγος στην Πεντηκοστή. Η Εκκλησία αναγνώρισε εξ αρχής την ισοτιμία όλων των Επισκόπων. Οι Σύνοδοι είχαν αποδώσει τα πρωτεία στους Πατριάρχες. Το πρωτείο τιμής που αποδόθηκε στον Επίσκοπο Ρώμης, σε καμία περίπτωση δεν σήμαινε πως τον επιφόρτιζε με δικαιώματα εξουσίας έναντι των υπολοίπων. Οι διεκδικήσεις των Επισκόπων Ρώμης αναφορικά με τις διεκδικήσεις περί του παπικού πρωτείου λειτούργησαν θετικά για τους Δυτικούς, καθώς η Ανατολική Εκκλησία, κλονισμένη από τις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα ανάμεσα σε εικονομάχους και εικονολάτρες, τις συνέπειες της οικονομικής έριδας, τις διαμάχες ανάμεσα σε Πολιτικούς και Ζηλωτές στην Κωνσταντινούπολη, προσέφυγε στη Δυτική για αρωγή, γεγονός που έθεσε σε πλεονεκτική θέση την τελευταία, αφού της παραχωρούσε το δικαίωμα να παρεμβαίνει στα εσωτερικά της Ανατολικής με το πρόσχημα της βοήθειας. Στεφανίδη Β. «Εκκλησιαστική Ιστορία». Αθήνα 1959, σελ. 300 ; Κ. Μουρατίδη, «Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας εξ επόψεως ορθοδόξου και των νεοτέρων κατευθύνσεων εν τη εκκλησιολογία και τη πολιτειολογία». Αθήνα 1965, σελ.140 ; Μ. Φούγιας, «Ορθοδοξία, ρωμαιοκαθολικισμός και αγγλικανισμός». Μετάφραση : Χρήστος Ε. Γιαννούλας. Εκδόσεις Λιβάνη. Αθήνα 1996, σελ.239 ; Βλ. Φειδά, «Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄. Από την οικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση», Αθήνα 1998, σελ. 95 ; Μπέγζου, Μ. «Οι πρώτες διαφοροποιήσεις Ανατολικού (Ελληνόφωνου) και Δυτικού (Λατινόφωνου) Χριστιανισμού», στο Μ. Μπέγζος, Στ. Πορτελάνος, Αλ. Καριώτογλου, Γ. Μεταλληνός, Η Ορθοδοξία ως κληρονομιά: Τόμ. Β΄ Η Ορθόδοξη Εκκλησία σε Ανατολή και Δύση. Έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Πάτρα 2001, σελ.58

παποκαϊσαρισμός, αναφέρεται στην υποτέλεια της κοσμικής εξουσίας στην αντίστοιχη του πάπα.⁵²

Ένα από τα σπουδαιότερα γεγονότα που αφορούν στην ιστορία των διεθνών σχέσεων, πραγματοποιήθηκε κατά τον 10^ο, και αφορούσε στην επανίδρυση της αυτοκρατορίας στη Δύση για δεύτερη φορά. Σε όλες τις χώρες της Δύσης, οι πολίτες αντιδρούσαν εναντίον στη βασιλική εξουσία, η οποία προσπαθούσε να χρησιμοποιήσει τον λαό ως εκτελεστικό όργανο, συνήθως ανεπιτυχώς.⁵³

Στη Γαλλία και στην Αγγλία επικρατούσαν φεουδαρχικές μοναρχίες. Στη Γερμανία η ανασύσταση της αυτοκρατορίας αντικατόπτριζε μία διαφορετική πολιτική ιδεολογία, ενώ παράλληλα η γερμανική βασιλεία ισχυροποιούνταν από τον οίκο της Σαξονίας. Η δομή του κράτους ήταν πανομοιότυπη με εκείνη των Καρολιδών, ενώ η πλήρης οργάνωση στα θέματα της εκκλησίας την μετέτρεπε σε έναν ισχυρό πολιτικό παράγοντα που ταυτιζόταν με τη δικαιοδοσία του μονάρχη. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε η αυτοκρατορική εκκλησία. Έχοντας, την περίοδο αυτή, το δουκάτο της Σαξονίας την μεγαλύτερη ισχύ, κατάφερε να ανακηρύξει τον δούκα της Όθωνα Α΄ (936 - 973), βασιλιά ολόκληρης της Γερμανίας. Με αυτό τον τρόπο ξεκίνησε η οθωνική περίοδος στην ευρωπαϊκή ιστορία.⁵⁴

Ο Όθων Α΄ ήταν γιος του Ερρίκου του Γερακάρη (919 - 936), και βασιλιάς της Γερμανίας που με την υπέρογκη βοήθεια των μοναρχών, του Αγίου Γάλλου και του Ραϊχενάου αλλά και του σαξονικού στρατού, κατόρθωσε να μετριάσει την ανεξαρτησία των εθνικών δουκάτων της Λωρραίνης, της Φρανκονίας, της Σουηβίας, της Βαυαρίας. Επηρεασμένος από τις καρολίδιες παραδόσεις, προσανατολίστηκε στην Ιταλία και εν συνεχεία επωφελήθηκε από τις εμφύλιες έριδες και την αναρχία που διεξάγονταν ανάμεσα στους τοπικούς ηγεμόνες, ώστε να ισοπεδώσει τις

52 Δ.Α. Μαμαγκάκης, «Βυζάντιο και ρωμαϊκό πρωτείο κατά τον 11ο αιώνα : Το πρόβλημα της συνειδητοποίησης των παπικών αξιώσεων», Βυζαντινά Σύμμεικτα, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2017, σελ. 391

53 J. Le Goff, «στο Βυζάντιο και Ευρώπη», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σελ.93

54 Μ. Μπέζος, «Ευρωπαϊκή Φιλοσοφία της Θρησκείας, Γρηγόρης, Αθήνα 2004, σελ. 83-84

συνωμοσίες που αναπτύσσονταν στη Σουηβία και τη Λωρραίνη. Πραγματοποίησε πλήθος επιτυχιών στη Δύση, οι οποίες του προσέδωσαν κύρος.⁵⁵

Η επιλογή του να συνεργαστεί με τον κλήρο προς όφελός του, τον οδήγησε στη δημιουργία επισκοπών και στην παραχώρηση γαιών και προνομίων σε ισχυρές μονές και επισκοπές, οι οποίες πλέον είχαν και τη δικαιοδοσία άσκησης της κοσμικής εξουσίας. Ο Όθων Α΄ είχε την πεποίθηση πως η υποστήριξη που θα λάμβανε από την Εκκλησία, θα του εξασφάλιζε διάρκεια, εφόσον βέβαια κατάφερνε να χειραγωγήσει τη Ρώμη. Προαπαιτούμενο για την ικανοποίηση των επιδιώξεών του, ήταν η αναγνώριση της ισχύος του στην Ιταλία, ειδικά σε μια περίοδο κατά την οποία οι ταραχές και η αναρχία ταλάνιζαν την περιοχή.⁵⁶

Το 955, υπερέχοντας ενάντια των Σλάβων και των Ούγγρων, συνδέθηκε με την εκκλησιαστική μεταρρύθμιση (Αουγκσμπουργκ, 952), και κατάφερε να θεωρείται ως προστάτης των χριστιανών. Η νίκη του κατά των Ούγγρων του έδωσε τη δυνατότητα να αναδιοργανώσει και να επεκτείνει τα ανατολικά όρια της Βαυαρίας. Μέσα στα δουκάτα των Σλάβων που είχαν ιδρυθεί στη Βοημία, και μακρύτερα ακόμη, προς ανατολάς, στην Πολωνία, ο Όθων Α΄ υποστήριξε τον εκχριστιανισμό και υποχρέωσε τους δούκες να αναγνωρίσουν την επικυριαρχία του. Οι πολιτικές αυτές νίκες ήταν εφήμερες, καθώς η επιρροή της γερμανικής εκκλησίας μόνο στη Βοημία παρέμενε σταθερή.⁵⁷

Είναι γεγονός πως η επιλογή ανάξιων προσώπων είχε βλάψει το κύρος του παπικού θεσμού. Το 962, ο Όθων Α΄, στέφθηκε αυτοκράτορας από τον πάπα Ιωάννη ΙΒ΄ (955-964). Ο ίδιος αναγνώρισε την κοσμική ισχύ του πάπα στις περιοχές της Ιταλίας, καθώς και την «κληρονομιά του αγίου Πέτρου» (Patrimonium Sancti Petri). Από την άλλη πλευρά, ο πάπας απέδωσε στον Όθωνα Α΄ τη δικαιοδοσία να

55 J. Keats, «Όθων ο Μέγας», Εκδόσεις Έλλην, Μετάφραση: Παιπέτης Στέφανος, Αθήνα 2000, σελ.131-132

56 Ασωνίτη, ό.π., σελ. 105-106

57 J. Keats, ό.π., σελ. 139-142

συμμετέχει στην εκλογή των νέων παπών για έναν αιώνα.⁵⁸

Ο Όθων Α΄, οραματιζόμενος τη σύμπραξη των δύο αυτοκρατοριών, απέστειλε το 968 τον επίσκοπο Κρεμόνας Λιουτπράνδο στον βυζαντινό αυτοκράτορα, προκειμένου να πραγματοποιήσει τις σχετικές διαπραγματεύσεις. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο αυτοκράτορας απαξίωσε τον Λιουτπράνδο και κατ' επέκταση το αίτημα του Όθωνα Α΄. Ο απεσταλμένος του τελευταίου αναχώρησε πικραμένος και οργισμένος από τη συμπεριφορά των Βυζαντινών.⁵⁹

Τέσσερα χρόνια αργότερα, το Βυζάντιο αναγνώρισε τον Όθωνα Α΄ ως αυτοκράτορα. η αποδοχή του επικυρώθηκε με τη σύναψη των γάμων του γιου του Γερμανού βασιλιά Όθωνα Β΄ και της πριγκίπισσας του Βυζαντίου, Θεοφανούς. Ο Όθων Β΄ ανακηρύχθηκε Imperatum Romanorum. Ο υιός της Θεοφανούς, Όθων Γ΄, μετοίκησε το 988 στη Ρώμη, διακήρυξε την αναγέννηση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (renovation Imperii Romanorum), και οραματίστηκε την οικουμενικότητα της άσκησης της κοσμικής εξουσίας, επιθυμία που δεν ευοδώθηκε αφού απεβίωσε το 1002. Οι τρεις διάδοχοί του αξιολογήθηκαν ως ισχυροί αυτοκράτορες και ενήργησαν σθεναρά τόσο εσωτερικά έναντι των ευγενών όσο και εκτός της αυτοκρατορίας, δεδομένου ότι κατάφεραν να καταστήσουν υποτελείς τους ηγεμόνες των περιοχών της Πολωνίας, της Ουγγαρίας και της Βοημίας.⁶⁰

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ευρεία πολιτική και θρησκευτική δραστηριότητα του Όθωνος Α΄ στο εξωτερικό, ήταν εν μέρει προγενέστερη της ίδρυσης της αυτοκρατορίας. Η δραστηριότητα αυτή υφίστατο, δεδομένου πως ο Όθων Α, ως βασιλιάς της Γερμανίας, διέθετε «μέσα δυνάμεως» που του εξασφάλιζαν τα σχετικά

58 Θ. Κοντίδη, «Καμπές στην ιστορία του Καθολικισμού», στον συλλογικό τόμο «Ο Καθολικισμός», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 69

59 Φ. Κουκουλές, «Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός», τ. Β1, Παπαζήση, Αθήνα 1948-1955, σελ. 10

60 Ασωνίτη, ό.π., σελ. 106

αποτελέσματα . Τα κίνητρα που τον ενέπνευσαν ήταν η παράδοση των Καρολιδών, προγόνων του Όθωνος Α΄, και η παράδοση των δουκών της Σαξονίας, των προκατόχων του. Το αυτοκρατορικό αξίωμα υπήρξε γι αυτόν κυρίως το απαύγασμα του βασιλικού του γοήτρου και της βασιλικής ισχύος του.⁶¹

Ο Όθων Β΄ (973 - 983), τοποθετούσε την έννοια της αυτοκρατορικής εξουσίας πιο πάνω από το βασιλικό γόητρο που ο γερμανικός θρόνος του προσέδιδε. Κατάφερε να επεκταθεί στη Νότια Ιταλία, επιβάλλοντας τα δικαιώματα που πίστευε ότι κατείχε από το αξίωμά του. Τα επεκτατικά του αυτά σχέδια δεν μπόρεσε να εμποδίσει ούτε ο γάμος του με την Ελληνίδα πριγκίπισσα Θεοφανώ, κόρη του Ιωάννη Τσιμισκή. Οι πράξεις αυτές του Όθωνα Β΄ είχαν ολέθριες συνέπειες. Οι Σλάβοι, μόλις αντιλήφθηκαν ότι η Γερμανία είχε μείνει χωρίς στρατιωτικές δυνάμεις, ανακατέλαβαν τις περισσότερες από τις συνοριακές επαρχίες πέρα από τον Έλβα ποταμό και ξερίζωσαν από αυτές τη χριστιανική θρησκεία.⁶²

Πιο συγκεκριμένα, μεγάλα προβλήματα στη διαχείριση της εξουσίας προέκυψαν με την εμπλοκή των Γερμανών αυτοκρατόρων στο ιταλικό βασίλειο. Τα νέα αυτά προβλήματα επέβαλαν τη χρήση βίας ή τη μετάβαση της εξουσίας. Οι επίσκοποι της Ιταλίας χρησιμοποίησαν αυτή τη μετάβαση, προκειμένου να επωφεληθούν μέσω των φεουδαρχικών μηχανισμών. Συγχωνεύοντας την αριστοκρατία των πόλεων με τη φεουδαρχική αριστοκρατία, οι πόλεις της Ιταλίας μετατράπηκαν σε κινητήρια πολιτική δύναμη για την εξάπλωση της φεουδαρχίας. Η παποσύνη βρισκόταν κατά τον 10ο αιώνα σε μία από τις πιο κρίσιμες στιγμές της ιστορίας της, καθώς η ρωμαϊκή αριστοκρατία που την διαχειριζόταν, βαλλόταν από αδιάκοπες συγκρούσεις. Ακολούθησε μία σειρά αποτρόπαιων γεγονότων, με αρχή το 897 όπου εκταφιάστηκε η σορός του πάπα Φορμόζου για να δικαστεί, ο πάπας Στέφανος σφαγιάστηκε, ο Ιωάννης ο Ι΄ στραγγαλίστηκε, ο Ιωάννης ο ΙΒ΄ πέθανε άσεμνα, ενώ ο Ιωάννης ο ΙΓ΄

61 Keats, ό.π., σελ. 167,172

62 Ε. Χρήστου, «Έργα και ημέρες δυτικών απεσταλμένων στην Κωνσταντινούπολη. Από την εποχή της Εικονομαχίας ως το Σχίσμα (726-1054), Το Βυζάντιο και οι ξένοι», Τόρμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 2000, σελ. 62

το 972 και ο Βενέδικος ΣΤ΄ το 974 σφαγιάστηκαν από τον πάπα Βονιφάτιο τον Ζ΄. Ο τελευταίος δολοφονήθηκε το 985 και το πτώμα του περιφέρθηκε στους δρόμους.⁶³

Η αντίδραση του αυτοκράτορα Όθωνος Γ΄ (983 - 1002), ήταν να ορίσει ως πάπα τον Γρηγόριο Ε΄. Έπειτα από πολύ καιρό τα ηνία της παπικής εξουσίας δεν τα ήλεγχε ρωμαϊκή οικογένεια. Ο Όθων Γ΄, πιστεύοντας στην υπερεθνική ιδέα, κατάφερε να προχωρήσει περισσότερο από τον πατέρα του. Είχε την εντύπωση πως έπρεπε να προστατέψει την εκκλησία και ταυτόχρονα να εξουσιάσει τον κόσμο. Με τη λογική αυτή να επικρατεί, κατέλαβε το φρούριο του Αγίου Αγγέλου και σφάγιασε τον Κρεσέντιο και τους οπαδούς του.⁶⁴

Ο Όθων Γ΄ για πολύ καιρό συμβουλευόταν τον μοναχό Γερβέρτο του Ωριγιάκ. Ο Γερβέρτο ήταν ένας από τους μεγαλύτερους στοχαστές του καιρού του, αβάς του Μπόμπιο και αρχιεπίσκοπος της Ρενς και της Ραβέννας, πριν γίνει πάπας το 999 με το όνομα Σιλβέστρος Β΄.⁶⁵ Αυτός διαδέχτηκε τον Γρηγόριο Ε΄ μετά τον θάνατό του. Ο Σιλβέστρος υπήρξε έμπιστος και το πιο σταθερό πολιτικό κίνητρο του Όθωνα Γ΄. Από την εποχή που ήταν αρχιεπίσκοπος στη Ρενς στήριζε τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα στη οθωνική δυναστεία και τους Καπέτους. Ο νέος αυτός πάπας και ο αυτοκράτορας θεωρούνταν «οι δυο πυρσοί», οι δυο φλόγες της οικουμένης. Με αυτή τη συνεργασία ο Όθων Γ΄ επιχείρησε να ξαναφτιάξει τη ρωμαϊκή χριστιανική αυτοκρατορία, όπως ήταν τον 4^ο αιώνα, πανομοιότυπη με αυτή του Βυζαντίου. Με την προοπτική αυτή ο αυτοκράτορας εγκαταστάθηκε στο Αβεντίνο, και υποσχόταν πως θα τοποθετηθεί υπέρ της αυτοκρατορίας επί της εκκλησίας. Οι φιλοδοξίες αυτή της μεταρρύθμισης κατακερματίστηκαν με το θάνατο των δυο πρωταγωνιστών. Παράλληλα, οι δυναστικές δυσκολίες και οι συνεχείς πιέσεις των Σλάβων και των Ούγγρων,

63 Χρήστου, ό.π., σελ.62-64

64 Ρ. Μπενβενίστε, «Από τους βάρβαρους στους μοντέρνους. Κοινωνική ιστορία και ιστοριογραφικά προβλήματα της μεσαιωνικής δύσης», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007, σελ. 131

65 Μπενβενίστε, ό.π., σελ. 131, 133

επανεφέραν το ενδιαφέρον των αυτοκρατόρων στη Γερμανία.⁶⁶

Επισημαίνεται πως ο πάπας το 1000 παραχώρησε στον δούκα Στέφανο της Ουγγαρίας το βασιλικό στέμμα και άνοιξε το δρόμο για την οργάνωση της ουγγρικής εκκλησίας, απαλλαγμένης από την επιρροή των γερμανικών μισιοναρίων. Ως αποτέλεσμα, αποδοκιμάστηκε αυστηρά από τον αυτοκράτορα. Έπειτα, ο ίδιος προκάλεσε τη δημιουργία τοπικής επισκοπικής ιεραρχίας στην Πολωνία, όπου η δραστηριότητα της αυτοκρατορικής γερμανικής εκκλησίας δεν μπόρεσε ποτέ πια στο μέλλον να ασκηθεί δυναμικά.⁶⁷

Εν συνεχεία, ο Ερρίκος Γ΄ (1039-1056), ασκούσε την εξουσία σε μια περιοχή –εκτός αυτή της Γαλλίας – που ταυτιζόταν με τη δικαιοδοσία του Καρλομάγνου. Ο ίδιος επηρέαζε σε μεγάλο βαθμό τη Ρώμη, σε μια περίοδο κατά την οποία ο παπικός θεσμός είχε απολέσει την αίγλη και την ισχύ του. το 1046, ο Ερρίκος Γ΄ επισκέφθηκε τη Ρώμη και επέβαλε ως πάπα τον επίσκοπο της Bamberg Κλήμη Β΄ (1046-1047), παραβλέποντας την υποψηφιότητα άλλων τριών κληρικών. Ο Κλήμης Β΄ τον έστεψε βασιλέα. Ο Ερρίκος Γ΄ παρενέβη και στην επιλογή των τριών διαδόχων του Κλήμεντα Β΄, οι οποίοι κατάγονταν από τη Γερμανία. Αυτός ήταν και ο λόγος που έμεινε γνωστός με την ονομασία «κατασκευαστής παπών».⁶⁸

Ωστόσο, η παρεμβατικότητα αυτή των αυτοκρατόρων στην εκλογή των παπών, δεν έμελε να κρατήσει για πολύ. Λίγα χρόνια μετά τον θάνατο του Ερρίκου Γ΄, ο πάπας Νικόλαος Β΄, ο οποίος τύγχανε της εύνοιας του καρδινάλιου Hilderbrand και δεχόταν τη στρατιωτική στήριξη των Νορμανδών της κάτω Ιταλίας. Ο Νικόλαος Β΄ αποφάσισε με βούλλα πως η εκλογή των παπών θα πραγματοποιούνταν από τότε και στο εξής μόνο από τους καρδινάλιους –επισκόπους (κυρίως τους Ρωμαίους), οι οποίοι αποτελούσαν μέλη της διοίκησης της δυτικής Εκκλησίας. Οι Γερμανοί αντέδρασαν

66 J. Le Goff, «Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 360-362 ; Μπενβενίστε, ό.π., σελ.137

67 Μπενβενίστε, ό.π., σελ.137

68 Ασωνίτη, ό.π., σελ.107

στην απόφαση αυτή.⁶⁹

Το γεγονός πως κατά τον 11^ο αιώνα η εξασθένιση του παπικού θεσμού οδήγησε στη χειραγώγηση της Ρώμης από τους Γερμανούς προεξάρχοντες, προκάλεσε τον σάματος της Δύσης. Ο ανήλικος αυτοκράτορας Ερρίκος Δ΄ αποδέσμευσε τη Ρώμη από τον έλεγχο της αυτοκρατορίας. Πολλές από τις αποφάσεις που λήφθηκαν από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα και έπειτα, ανήκουν στον καρδινάλιο Hilderbrand, τον μετέπειτα πάπα Γρηγόριο Ζ΄ (1073-1085). Ο Hilderbrand υπήρξε μοναχός του Cluny και καγκελάριος της Αποστολικής Έδρας. Αποτέλεσε τον τελευταίο πάπα, του οποίου η εκλογή εγκρίθηκε από τον αυτοκράτορα.⁷⁰

Ως βασικά αίτια της εξασθένισης της εκκλησιαστικής εξουσίας, θα μπορούσαν να αναφερθούν τα κάτωθι:⁷¹

- Τον 10^ο αιώνα, η εκλογή του πάπα αποτελούσε δικαιοδοσία των ευγενών. Το δικαίωμα ελέγχου και διοίκησης του πάπα είχε περιοριστεί, καθώς κατέστη από νωρίς αντιληπτό πως η κατοχή μεγάλων και πολλών γαιών, παρείχε στον ίδιο και σημαντική κοσμική δύναμη. Γι' αυτό τον λόγο, ως εκκλησιαστικοί ηγέτες επιλέγονταν ως επί το πλείστον πρόσωπα προερχόμενα από την τάξη των ευγενών, τα οποία ενσωματώνονταν στο φεουδαρχικό σύστημα, ώστε να προασπίσουν την εκκλησιαστική περιουσία.
- Οι ενέργειες και οι «συνωμοσίες» σχετικά με την προστασία των συμφερόντων της εκκλησιαστικής περιουσίας, καθώς και των αξιωμάτων στην Εκκλησία, προκάλεσε τη διαφθορά και την εκδήλωση ανήθικων συμπεριφορών εντός αυτής.
- Το μορφωτικό επίπεδο των κληρικών ήταν πλέον πολύ χαμηλό.
- Οι επιδρομές που έλαβαν χώρα τον 9ο και τον 10ο αιώνα, έδωσαν χώρο για

69 Α. Πανώτης, «Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας», Εκδόσεις Σταμούλη, 2007, σελ. 255

70 J.P. Moisset, «Ιστορία του Καθολικισμού», Μετάφραση: Μιχάλης Ρούσσος, Αιμίλιος Βαλασιάδης, Μάρκος Ρούσσος, Γιάννης Κώστας, Επιμέλεια: Θεόδωρος Κοντίδης, Κωνσταντίνος Αγοράς, Πόλις, Αθήνα 2011, σελ. 180

71 Moisset, ό.π., σελ. 181

την ανάπτυξη του φεουδαρχικού συστήματος, και προκάλεσαν οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Το κύρος και η αυθεντία της Εκκλησίας αποδυναμώθηκε, και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες υποτάχθηκαν στους φεουδάρχες.

Οι συγκρούσεις ανάμεσα στους εκπροσώπους του *imperium* και του *sacerdotium*, ξεκίνησαν κατά τη θητεία του Γρηγορίου Ζ΄, ο οποίος έδωσε μάχη για να απαλλάξει τον κλήρο από τη σιμωνία και την ανηθικότητα. Τα μέτρα που έλαβε ο πάπας κατά της ανηθικότητας και της διαφθοράς των κληρικών, αλλά και κατά της διαρκούς παρεμβατικότητας του κράτους, μπορούν να συνοψιστούν ως ακολούθως:⁷²

- Στη Νότια Γαλλία, δημιουργήθηκαν κινήματα που αποσκοπούσαν στην ανάδειξη της αξίας της αγάπης, της ομόνοιας και του ηθικού βίου.
- Το μοναστήρι του Cluny, ήταν ανεξάρτητο εξαιτίας των γαιών που διέθετε. Συνέβαλε στην ηθική και πνευματική αναπτέρωση των κληρικών, ιδρύοντας 300 θυγατρικές μονές στον ευρωπαϊκό χώρο.
- Η σχέση ανάμεσα στον πάπα και τον αυτοκράτορα αναθεωρήθηκε μέσω της απελευθέρωσης της εκκλησιαστικής εξουσίας από τον έλεγχο της κοσμικής. Αυτό συνέβη με την εκλογή του πάπα από το συμβούλιο των καρδινάλιων της Ρώμης, με την καταδίκη των διεφθαρμένων στο σώμα των κληρικών, με την απαγόρευση της χειροτονίας των εκκλησιαστικών ηγετών από τον αυτοκράτορα, κ.ά. Σημειώνεται πως ο πάπας Γρηγόριος Ζ΄ καθιέρωσε τα πρωτεία της Ρώμης έναντι όλων των υπολοίπων, και έναντι της κοσμικής εξουσίας.
- Η Καθολική Εκκλησία αναδιαμορφώθηκε. Το ίδιο συνέβη και με την κεντρική παπική εξουσία, μέσω της σύστασης της Κουρίας, ήτοι ενός ανώτατου δικαστικού και διοικητικού σώματος, με προεξάρχοντες τους καρδινάλιους.
- Το Κανονικό Δίκαιο συντάχθηκε με γνώμονα τον καθορισμό των κανόνων περίπου του κοσμικού βίου των Χριστιανών.

72 Ι. Καμύρη, «Όρθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός», τόμ. ΙΙ, 'Αθήναι 1965, σελ. 170 ; Moisset, ό.π., σελ.185; Μαμαγκάκης, ό.π., σελ.398

- Η αντιμετώπιση των αιρέσεων και η ίδρυση των μοναχικών ταγμάτων. Τα τελευταία αποτέλεσαν ενός είδους «πνευματικό» στρατό.

Το 1075, ο Γρηγόριος Ζ΄ εξέδωσε έναν κατάλογο με τους 27 κανόνες που έπρεπε να ακολουθεί ο πάπας, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και η καταδίκη της περιβολής (*investitura*), των επισκόπων από τους αυτοκράτορες. Ο κατάλογος αυτός είναι γνωστός με την ονομασία *Dictatus Papae*.⁷³ Ο λόγος, για τον οποίο δημιουργήθηκε αυτός ο κατάλογος, ήταν ο εξής: ο Γρηγόριος Ζ΄ αφόρισε τον Ερρίκο Δ΄ εξαιτίας των κατηγοριών που απηύθυνε στον τελευταίο για υπέρβαση εξουσίας. Ο Ερρίκος Δ΄ αναγκάστηκε σε δημόσια μετάνοια στο κάστρο της Κανόσα στη Βόρεια Ιταλία το 1077.⁷⁴ Ωστόσο, ο ίδιος, τρία χρόνια μετά, εξαπέλυσε τις ίδιες κατηγορίες, κατέκτησε τη Ρώμη, και προκάλεσε για ακόμα μία φορά τον αφορισμό του. Πέθανε εξορισμένος στο Σαλέρνο. Αξίζει να σημειωθεί πως αυτά τα γεγονότα ενίσχυσαν το κύρος του παπικού θεσμού.⁷⁵

Από το 1075 παρατηρείται η διάθεση του Γρηγορίου Ζ΄ να «επιβάλει» τον παποκαισαρισμό στη Δύση. Η δημιουργία της *Dictatus Papae*, στην πραγματικότητα αποτελούσε έναν κατάλογο που διέθετε συγκεντρωμένες τις επιθυμίες της κοσμικής εξουσίας του πάπα. Ο κατάλογος αυτός δεν λειτούργησε μόνο ως εξισορρόπηση απέναντι στην καισαροπαπική πολιτική των Φράγκων, αλλά κυρίως ως «*αυτόνομη ενέργεια*», που σαν επιδίωξη είχε την καθιέρωση του πάπα ως προεξάρχοντα με πολιτική εξουσία, ισχυρότερη και αυτής των κοσμικών.⁷⁶

73 Καρμίρη, ό.π., σελ. 183

74 Λέγεται πως ο Ερρίκος Δ΄ βίωσε τον εξευτελισμό στο κάστρο της Κανόσα. Συγκεκριμένα, ο ίδιος αναγκάστηκε να μείνει ρακένδυτος έξω από το κάστρο, και μάλιστα τον Ιανουάριο που το κρύο ήταν τσουχτερό. Μετά την παρέλευση τριών ημερών, ο πάπας του επέτρεψε να μπει στο κάστρο για να του εκφράσει τη μετάνοιά του.

75 Φ. Γρηγορόβιος, «Ιστορία της πόλεως Αθηνών κατά τους μέσους αιώνες», Μετάφραση: Λάμπρος Π. Σπυρίδων, τ. Α΄, Πελεκάνος, 2013, σελ. 262

76 Π. Δρακόπουλος, «Μεσαίωνας - Ελληνικός και Δυτικός (Φιλοσοφία και προφητεία)», Παρουσία, Αθήνα 2002, σελ.102

Με την *Dictatus papae* εγκαθιδρύθηκε η κοσμική εξουσία του πάπα. Τον 11^ο αιώνα, συγκροτήθηκε το παπικό κράτος και παράλληλα κατοχυρώθηκε το παπικό

πρωτείο, το αλάθητο και το έκκλητο του πάπα. Αν και αρχικά φαινόταν πως προσδιοριζόταν η δικαιοδοσία του πάπα αναφορικά με τη διοικητική του εξουσία στη Λατινική Εκκλησία, στην πραγματικότητα ήταν σαν να ξεδιάλυνε ο χαρακτήρας του παπισμού. Ταυτόχρονα ο πάπας προσπαθούσε να επιβάλει τη θέλησή του να διορίζει ή να αφορίζει, όχι μόνο επισκόπους αλλά και αυτοκράτορες. Η επιδίωξή του αυτή ήταν το προπύργιο για την έριδα της περιβολής. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να θεωρηθεί πως οι αξιώσεις του πάπα έγιναν αποδεκτές μέσω της έκδοσης ενός καταλόγου σαν την *Dictatus Papae*. Οι συζητήσεις επί του θέματος υπήρξαν μακράιωνες, και επισφραγίστηκαν με την έκδοση πολλών διαταγμάτων και αποφάσεις συνόδων.⁷⁷

Ο παπισμός χρησιμοποίησε την *Dictatus Papae* καθώς και άλλα διατάγματα, τα οποία ήταν εναρμονισμένα στο πνεύμα της Γρηγοριανής μεταρρύθμισης, προκειμένου να καταφέρει να καταστήσει αποδεκτή την ανωτερότητά του, και σε θέματα, πέραν των εκκλησιαστικών. Σύμφωνα με τον Γρηγόριο Ζ', «οι δύο εξουσίες, κοσμική και εκκλησιαστική, είναι όπως δύο μάτια ενωμένα σε ένα σώμα, μόνο που το σώμα αυτό είναι η Εκκλησία».⁷⁸ Η ισχύς του πάπα πηγάζει από αυτήν του Αγίου Πέτρου, άρα είναι ανώτερη κάθε κοσμικής εξουσίας. Ως εκ τούτου, ο αυτοκράτορας πρέπει να παραμένει πιστός στην εξουσία του πάπα. Μάλιστα, ο Γρηγόριος Ζ' έστειλε στον Ερρίκο Δ' μία επιστολή, προτού ξεκινήσει η σύγκρουση για την περιβολή, στην οποία του ανέφερε πως θα πρέπει να υποταχθεί σε αυτόν, όπως ακριβώς θα έκανε και με τον Άγιο Πέτρο.⁷⁹

⁷⁷ Δρακόπουλος, ό.π., σελ. 102-103

⁷⁸ Βλ. Φειδά, «Εκκλησιαστική Ιστορία Β'», Αθήνα 1994, σελ. 336

⁷⁹ Φειδά, 1994, σελ. 336-337

<i>Dictatus Papae</i>

1. Η Ρωμαϊκή Εκκλησία ιδρύθηκε μόνο από τον Θεό.

2. Μόνο ο Ρωμαίος ποντίφικας μπορεί να ονομάζεται οικουμενικός.
3. Μόνο αυτός μπορεί να καθαιρεί και να επαναφέρει επισκόπους.
4. Σε μια σύνοδο ο λεγάτος του, ακόμη και αν είναι μικρότερου βαθμού, είναι υπεράνω των επισκόπων, και μπορεί να περάσει απόφαση καθαίρεσης αυτών.
5. Ο πάπας μπορεί να καθαιρέσει απόντες.
6. Μεταξύ άλλων δεν πρέπει να μένουμε στην ίδια οικία με τους αφορισμένους από αυτόν.
7. Μόνο σε αυτόν είναι επιτρεπτό, σύμφωνα με τις ανάγκες των καιρών, να εκδίδει καινούργιους νόμους, να ορίζει νέες συνάξεις (σ.σ. εδώ εννοεί ότι μπορεί να καθορίζει νέες επισκοπές κατά το δοκούν), να μετατρέπει ένα ηγουμενείο σε αβαείο· από την άλλη να διαιρεί μια πλούσια επισκοπή και να ενώνει φτωχές.
8. Μόνο αυτός μπορεί να φέρει τα αυτοκρατορικά διάσημα.
9. Όλοι οι πρίγκιπες οφείλουν να φιλούν το πόδι του πάπα.
10. Μόνο το όνομά του μπορεί να μνημονεύεται στις εκκλησίες.
11. Αυτό είναι το μοναδικό όνομα στον κόσμο.
12. Πρέπει να του επιτραπεί να καθαιρεί αυτοκράτορες.
13. Πρέπει να του επιτραπεί να μεταθέτει επισκόπους αν είναι ανάγκη.
14. Έχει την εξουσία να διορίζει νοτάριους σε όποια εκκλησία επιθυμεί.
15. Αυτός που διορίζεται από αυτόν μπορεί να προεδρεύει σε άλλη εκκλησία, αλλά δεν μπορεί να κατέχει υποδεέστερη θέση· και ότι ο τοιούτος δεν μπορεί να λάβει ανώτερο βαθμό από κανέναν επίσκοπο.
16. Καμιά σύνοδος δεν μπορεί να ονομαστεί οικουμενική χωρίς την άδειά του.
17. Κανένα κεφάλαιο και κανένα βιβλίο δεν μπορεί να θεωρηθεί κανονικό χωρίς την έγκρισή του.
18. Μια απόφαση που εκδόθηκε από αυτόν δεν μπορεί ν' ανακληθεί από κανέναν και ότι μόνο αυτός μπορεί να την ανακαλέσει.
19. Αυτός ο ίδιος δεν μπορεί να κριθεί από κανέναν.
20. Σ' αυτήν πρέπει να αναφέρονται οι πιο σημαντικές υποθέσεις κάθε εκκλησίας.
21. Η εκκλησία της Ρώμης δεν έσφαλε ποτέ· ούτε θα σφάλει στον αιώνα, φέροντας την μαρτυρία της Αγίας Γραφής.
22. Ο Ρωμαίος ποντίφικας, αν είναι κανονικά διορισμένος, έχει γίνει αναμφίβολα άγιος από τα δικαιώματα του αγίου Πέτρου· φέρεται ως μάρτυρας ο άγιος

Εννόδιος, επίσκοπος Παβίας, και πολλοί άγιοι πατέρες που συμφωνούν μαζί του. Όπως περιέχεται στις διατάξεις του αγίου πάπα Σύμμαχου.
23. Με εντολή και συμφωνία του, μπορεί να είναι νόμιμο για τους υφισταμένους του να φέρνουν τις κατηγορίες.
24. Μπορεί να εκθρονίζει και να επανατοποθετεί επισκόπους χωρίς σύνοδο.
25. Όποιος δεν συμφωνεί με την εκκλησία της Ρώμης, δεν πρέπει να θεωρείται καθολικός.
26. Μπορεί ν' απαλλάσσει υπηκόους από τον όρκο πίστης τους σε μοχθηρούς ανθρώπους. ⁸⁰

Συμπερασματικά, τα αίτια που οδήγησαν στην άνοδο του παπισμού τον 11^ο-13^ο αιώνα, είναι τα εξής:⁸¹

- Ο παπισμός προέκυψε ως αποτέλεσμα των «ιερών πολέμων» που πραγματοποίησε η Δύση με τη συγκατάθεση του πάπα. Ο τελευταίος, ως εγγυητής του χριστιανικού πνεύματος, αντιπροσώπευε τον δυναμισμό που επιζητούσε η Ευρώπη τον Μεσαίωνα, προκειμένου να επεκταθεί.
- Η εκδίωξη των Αράβων τον 11ο αιώνα από τη Σικελία και η απουσία του βυζαντινού στοιχείου στην περιοχή της νότιας Ιταλίας.
- Η ανάκτηση της Ιβηρικής χερσονήσου τον 13ο αιώνα, οπότε η παρουσία των Αράβων συμπτύχθηκε στη Γρανάδα της νότιας πλευράς της Ισπανίας.
- Οι σταυροφορίες που αποσκοπούσαν στην απελευθέρωση των Αγίων Τόπων αλλά και στην κυριαρχία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.
- Η κατάκτηση των Ιεροσολύμων το 1099 και η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204.

⁸⁰ Δρακόπουλος, ό.π., σελ. 104-106

⁸¹ Κ. Χολέβα, «Ο παπισμός, ό έλληνισμός και τά Όρθόδοξα Βαλκάνια», περιοδ. «Πειραϊκή Έκκλησία», άριθ. 115, Πειραιάς, Άπρίλιος 2001, σελ. 38-41

- Η επιβλητική προσωπικότητα του πάπα Ιννοκέντιου Γ΄ (1198-1216), η οποία συνεισέφερε στην ανάδειξη του κύρους της Λατινικής Εκκλησίας.

- Τον 13ο αιώνα είχαν εκχριστιανιστεί σχεδόν όλοι οι κάτοικοι του ευρωπαϊκού χώρου.
-

Κεφάλαιο 2^ο : Γεγονότα που καθόρισαν τις σχέσεις ανάμεσα στην Εκκλησία και το Κράτος

2.1. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών

Για να καταστεί πληρέστερη η κατανόηση των λόγων, για τους οποίους η σύγκρουση ανάμεσα στο Κράτος και την Εκκλησία ήταν αναπόφευκτη, αξίζει να επισημανθούν οι συνθήκες που ευνόησαν την άνοδο της Εκκλησίας και την πρωταγωνιστική παρουσία της στην κοινωνία.

Τον Μεσαίωνα, και ειδικότερα μετά την κατάρρευση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η κοινωνική διαστρωμάτωση σύμφωνα με τον George Duby, είχε την εξής μορφή: από τη μία πλευρά υπήρχαν οι άνθρωποι που προσεύχονταν, οι κληρικοί και οι μοναχοί. Οι ομάδες αυτές καθοδηγούσαν τους πιστούς, ώστε να κερδίσουν τη βασιλεία των ουρανών. Εκτός τούτων, υπήρχαν και οι πολεμιστές, καθήκον των οποίων ήταν η προστασία της χώρας και των υπηκόων – πολιτών από τους αλλότριους. Τέλος, υπήρχε και η τάξη των αγροτών, οι οποίοι εργάζονταν προς όφελος των δύο προηγούμενων ομάδων, και στην πραγματικότητα τις συντηρούσαν. Αριθμητικά, οι αγρότες υπερτερούσαν των υπολοίπων.⁸²

Η παραγμένη αυτή εποχή, σε συνάφεια με την κοινωνία όπως αυτή ήταν δομημένη, η Εκκλησία λειτουργούσε ως επί το πλείστον, υποκαθιστώντας τον κρατικό μηχανισμό. Ως εκ τούτου, οι εκκλησιαστικοί ηγέτες επιζητούσαν την απόκτηση γαιών, και κατά προέκταση χρήματος. Έφταναν, μάλιστα, στο σημείο να εισπράττουν δωρεές είτε από λαϊκούς είτε από ευγενείς και πρίγκιπες, υποσχόμενοι την αιώνια ζωή. Με τον τρόπο αυτό, η έγγεια ιδιοκτησία της Εκκλησίας ολοένα και αυξανόταν. Από την άλλη πλευρά, οι κρατικοί προεξάρχοντες προωθούσαν τέτοιες ενέργειες, με εχέγγυο την παροχή πολιτικής και στρατιωτικής προστασίας. Το φαινόμενο αυτό αποτέλεσε ενός είδους συναλλαγή ανάμεσα στην Εκκλησία και το Κράτος. Μετέπειτα, οι βασιλείς, επειδή αντιλήφθηκαν την άνοδο της ισχύος της

82 G. Duby, «Μεσαιωνική δύση: κοινωνία και ιδεολογία», μτφ. Οντέν Βαρόν, Ρίκα Μπενβένιτσε, Ε.Μ.Ν.Ε. – ΜΝΗΜΩΝ, Αθήνα

Εκκλησίας και τη μετατροπή του ανώτερου κλήρου και ειδικά των παπών από πνευματικούς σε κοσμικούς ηγέτες, επεδίωκαν την παρέμβασή τους στη διαδικασία της επιλογής και της εκλογής τους.⁸³

Στο σημείο αυτό, αξίζει να γίνει λόγος για τη διοικητική οργάνωση της Εκκλησίας. Οι σύνοδοι που έλαβαν χώρα από τον 2^ο έως και τον 5^ο αιώνα, είχαν καθορίσει το ορθόδοξο πνεύμα της χριστιανικής κοινότητας, καθώς επίσης και το δόγμα αυτής. Ωστόσο, οι αμφισβητήσεις ήταν πολλές και ποικίλες, με αποτέλεσμα η Εκκλησία να κληθεί από νωρίς να αντιμετωπίσει το ζήτημα των αιρέσεων. Παράλληλα, η οικουμενικότητα του εκκλησιαστικού δόγματος αλλοιώθηκε τον 5^ο αιώνα, οπότε και ο πάπας της Ρώμης έθεσε το θέμα του παπικού πρωτείου.⁸⁴ Ως αποτέλεσμα, ο πάπας της Ρώμης θεωρούσε τον εαυτό του διάδοχο του αποστόλου Πέτρου και απαιτούσε περισσότερα δικαιώματα ως προς τις αποφάσεις των συνόδων και τη διευθέτηση των δογματικών ζητημάτων.⁸⁵ Ακόμα, ο εκάστοτε προεξάρχων της Εκκλησίας, θεωρούσε αρμοδιότητά του να επεξεργάζεται και να αναδιαμορφώνει το εκκλησιαστικό δίκαιο ή να εκδίδει με δική του πρωτοβουλία εκκλησιαστικά διατάγματα.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το φαινόμενο του παπισμού έλαβε μεγάλες διαστάσεις κατά τη διάρκεια της θητείας του πάπα Λέοντα Α' (440-461), ο οποίος θεωρούσε πως οι πάπες ήταν επιφορτισμένοι με τη «*δύναμη της δικαιοδοσίας*» και την «*απεριόριστη εξουσία*», όπως όριζε το δίκαιο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.⁸⁶

Όταν από τα μέσα του 5^{ου} αιώνα οι Βυζαντινοί κυριάρχησαν στην Ευρώπη, η ισχύς της Ρωμαϊκής Εκκλησίας εξασθένησε για περίπου τρεις αιώνες. Οι απαιτήσεις, μάλιστα, που εξέφραζε, δεν τύγχαναν καμίας προσοχής από τους Βυζαντινούς. Η σύγκρουση ανάμεσα στον πάπα και τον αυτοκράτορα ύστερα από την επανάκτηση

83 G. Ostrogorsky, «Ιστορία του Βυζαντινού κράτους», μτφρ.Ιωάννης Παναγόπουλος, Τόμος Α', Εκδόσεις Στέφανος Βασιλόπουλος, Αθήνα 1993, σελ.119

84 Ostrogorsky, ό.π., σελ.122-123

85 N.David, «Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου 312-1500», Μ.Ι.Ε.Τ., σελ.70

86 Ostrogorsky, ό.π., σελ.122-123

της Ρώμης από τον Ιουστινιανό το 536, έδωσε το έναυσμα για την περαιτέρω ανάπτυξη της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, η οποία αποτελούσε πλέον τη μοναδική ισχυρή δύναμη στην Ευρώπη, με την εξουσία της Ρωμαϊκής Εκκλησίας και του ίδιου του πάπα, να συμπτύσσεται ολοένα και περισσότερο.⁸⁷

Η πόλωση του κλίματος και οι συγκρούσεις ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση όσον αφορά στα εκκλησιαστικά ζητήματα, έμοιαζε να οδηγεί αναπόφευκτα σε τραγικές συνέπειες. Στα χρόνια του πάπα Γρηγορίου Α΄ του Μεγάλου (590-604),⁸⁸ ο παπισμός ενισχύθηκε και πάλι, δεδομένων των ενεργειών του ανδρός, όταν εξέφρασε και ο ίδιος την άποψη περί των παπικών πρωτείων της Ρώμης έναντι του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης.⁸⁹

Ωστόσο, οι ταραχές και τα προβλήματα που ταλάνιζαν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 7^ο αιώνα, όπως η εμφάνιση του Ισλάμ και οι συνέπειες από την κατάληψη περιοχών της Μ. Ασίας και της Ελλάδας, αλλά και των Πατριαρχείων της Αντιόχειας, των Ιεροσολύμων και της Αλεξάνδρειας, έδωσαν χώροι στη Δύση και στη Ρωμαϊκή Εκκλησία να αναδιοργανωθούν. Ακόμα, τον 8^ο αιώνα, τα γεγονότα της εικονομαχίας (726-843), προκάλεσαν τη δυσaréσκεια του πάπα εξαιτίας της συμμετοχής των αυτοκρατόρων σε αυτά. Επιπλέον, η παρεμβατικότητα της δυναστείας των Ισαύρων στα θρησκευτικά πράγματα, προκάλεσε ισχυρές αντιδράσεις και διαμάχη ανάμεσα στον πάπα και τον αυτοκράτορα. Παράλληλα, η ρήξη Δύσης – Ανατολής ήταν πλέον γεγονός τον 8ο αιώνα, οπότε η Ρώμη πλησίασε τους βασιλείς τω Φράγκων και αναγνώρισε την Καρολίδεια αυτοκρατορία.⁹⁰

Το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης και γενικότερα οι Βυζαντινοί δεν αποδέχτηκαν ποτέ το παπικό πρωτείο της Ρώμης. Από την άλλη πλευρά, η Ρωμαϊκή

87 Κ. Ράπτης, «Γενική ιστορία της Ευρώπης», τ. Α΄, ΕΑΠ, σελ.42

88 Ο πάπας Γρηγόριος Α΄ ο Μέγας υπήρξε σημαντική προσωπικότητα της Εκκλησίας, καθώς ανέδειξε το χριστιανικό πνεύμα και τον μοναχισμό.

89 Στεφανίδη, ό.π., σελ. 231

90 S.Berstein, P. Milza, «Ιστορία της Ευρώπης», τ. Α΄, Αλεξάνδρεια, σελ.75

Εκκλησία δεν αποζητούσε την αναγνώριση των πρωτείων από τους Βυζαντινούς, αφού θεωρούσε πως ανήκαν σε μια αυτοκρατορία, η οποία ανά πάσα στιγμή μπορούσε να απολέσει τη δύναμή της, και άρα δεν ήταν σε θέση ούτε να αξιολογεί ούτε να αμφισβητεί τη χριστιανική οικουμενικότητα της Ρωμαϊκής Εκκλησίας και την ισχύ της. Ο πάπας συχνά έτεινε την χείρα προς τους Φράγκους αυτοκράτορες, ειδικά όταν αντιλαμβανόταν πως υπήρχε και η σχετική ανταπόκριση. Πιο συγκεκριμένα, από τα μέσα του 7^{ου} αιώνα και έπειτα, είχε στενές σχέσεις με αυτούς, σε σημείο να κρίνει ως ηγεμόνες πρόσωπα που θα του εγγυούνταν προστασία και αυτονομία.⁹¹

Ο πάπας διακήρυσσε παντού τη βοήθεια που του παρείχαν οι Φράγκοι και διατεινόταν πως επρόκειτο για άρχοντες που θα προστάτευαν τους απανταχού πιστούς της Εκκλησίας, και θα διαφύλασσαν τις αξίες και τις παραδόσεις της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Οι ενέργειες αυτές του πάπα αξιολογούνταν θετικά και γίνονταν αποδεκτές από τους κοσμικούς άρχοντες, καθώς με αυτό τον τρόπο έτειναν να διευρύνουν το μέγεθος της επιρροής και της ισχύος τους σε παγανιστικούς λαούς, ενδεδυμένοι με τον μανδύα του Χριστιανισμού.⁹²

Η βυζαντινή αυτοκρατορία δεν κατάφερε να ανακτήσει τις περιοχές της Ιταλίας που είχαν καταληφθεί από τους Λογγοβάρδους. Εκτός τούτου, από τις αρχές του 8ου αιώνα, άρχισαν να διαρρηγνύονται και οι σχέσεις με τη Ρώμη. Οι πάπες, αν και αρχικά ήταν συμβιβασμένοι με το οικουμενικό όραμα του Βυζαντίου, εντούτοις από τον 8ο αιώνα και έπειτα, άρχισαν να αντιτίθενται στους αυτοκράτορες, εξαιτίας και των γεγονότων της εικονομαχίας. Πιο συγκεκριμένα, η δυναστεία των Ισαύρων, οι οποίοι ήταν εικονομάχοι, ήρθε σε ρήξη με τους πάπες που υποστήριζαν τη λατρεία των εικόνων, προσπάθησε να εξασθενήσει την ισχύ και τις αρμοδιότητές τους, ενώ δεν τους παρείχε καμία βοήθεια κατά τις επιδρομές των Λογγοβάρδων στη Ρώμη.⁹³

91 S. Berstein, P. Milza, «Ιστορία της Ευρώπης», μετάφρ. Αναστάσιος Δημητρακόπουλος, Τόμος Α', Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998, σελ. 111-132

92 Berstein, Milza, ό.π., σελ. 133

93 Ασωνίτη, ό.π., σελ. 43

Οι εικονοκλαστικές απόψεις του αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ (717- 741),⁹⁴ εναρμονίζονταν με το θρησκευτικό πνεύμα που χαρακτήριζε την Ανατολή και αντιμαχόταν την απεικόνιση των θείων προσώπων και κατ' επέκταση τη λατρεία τους. Η σύγκρουση του πάπα της Ρώμης, Γρηγορίου Β΄, με τον Λέοντα Γ΄ για το προκείμενο, είχε ως αποτέλεσμα την απόσπαση του Ανατολικού Ιλλυρικού, της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας από την ευθύνη της Εκκλησίας της Ρώμης. Ο περιορισμός αυτός της παπικής εξουσίας, ο οποίος κατέστη ο λόγος για την απόσπαση των προαναφερθεισών περιοχών σε *«εκκλησιαστικό σύνορο με τη Ρώμη»*,⁹⁵ θα διαφοροποιηθεί τις επόμενες δεκαετίες με την αναβάθμιση του ρόλου της Εκκλησίας αυτής στην Ιταλία και στη Δύση.

Η σύγκρουση με τον βυζαντινό θρόνο και ο φόβος για την κατάκτηση των περιοχών της Ρώμης και της Ραβέννας από τους Λογγοβάρδους, οδήγησαν τον πάπα στην ανεύρεση νέων υποστηρικτών στη Δύση. Στο πλαίσιο αυτό αξιολογείται και η ενέργεια του πάπα Ζαχαρία (741-752), να αναζητήσει βοήθεια από τους Φράγκους. Το 751, έτος κατά το οποίο οι Λογγοβάρδοι κατέκτησαν τη Ραβέννα, ο Άγιος Βονιφάτιος, ο οποίος έφερε τον τίτλο του λεγάτου του Ζαχαρία, ανακήρυξε αυτοκράτορα των Φράγκων τον μαγιорδόμο αυτών, Πιπίνο τον Βραχύ. Τα επόμενα χρόνια, ο νέος πάπας, Στέφανος Β΄ (752-757), απευθύνθηκε στον Πιπίνο, προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τους Λογγοβάρδους.⁹⁶ Ο Πιπίνος, ο οποίος είχε

94 Οι εικονοκλάστες είναι αρνητές των εικόνων, καθώς δεν αντιλαμβάνονται την οντολογική τους σημασία. Αν και επιζητούν την πνευματική λατρεία, εντούτοις αντιστέκονται στη χρήση και την προσκύνηση των εικόνων, εξαιτίας του φόβου των ειδώλων. Αυτό, ωστόσο, αποτελεί συνάμα και άρνηση του προσώπου, καθώς *«το ανθρώπινο πρόσωπο είναι η υποστατική «σύγκρασις» και «ζεύξις» ύλης και πνεύματος. Ο άνθρωπος αποτελεί εικόνα του Θεού ακριβώς και σαν τέτοια καθολική σύνθεση»*. Οι εικονοκλάστες αναφέρονται ως δυαλιστές, δεδομένου ότι αμφιβάλλουν για το σώμα, θεωρούν πως η αμαρτία πηγάζει μόνο από την ύλη, και πως η πνευματικότητα αποστερείται των ιδιοτήτων του προσωπικού κάλλους. Χ.Γιανναρά, «Εικονοκλάστες: Οι συντηρητικοί της Ορθοδοξίας», Περιοδικό Σύνορο, Νο 36, Αθήνα 1965, σελ.32-33

95 Ασωνίτη, ό.π., σελ. 45

96 Οι Λογγοβάρδοι αρχικά ήταν οπαδοί του αρειανισμού και ως ένα βαθμό είχαν προχωρήσει στην Ορθοδοξία. Παράλληλα, ακολουθούσαν μεν το σύστημα των διπλών επισκοπών (και των αρειανών και των ορθοδόξων), δεν σταμάτησαν δε να απειλούν τη Ρώμη.

αναγνωριστεί από τον πάπα ως «προστάτης της πόλης» (*patricius Romanorum*), εκστράτευσε κατά των Λογγοβάρδων το 754 και το 756, και κατάφερε να αποσπάσει από αυτούς, τις περιοχές του Λατίου, της νότιας Τοσκάνης, του εξαρχάτου της Ραβέννας και της Πεντάπολης, τις οποίες και απέδωσε στον πάπα, θέτοντας με αυτό τον τρόπο τα θεμέλια του παπικού κοσμικού κράτους. Η Ρώμη επιβουλεύτηκε μάλιστα το γεγονός αυτό, συνδέοντάς το με την «Κωνσταντίνηα δωρεά» (*Donatio Constantini*).⁹⁷ Η πλαστότητα του εγγράφου επιβεβαιώθηκε τον 15^ο αιώνα από τον Ανθρωπιστή της Αναγέννησης, Lorenzo Valla.⁹⁸

Η ρήξη ανάμεσα στη Δυτική και την Ανατολική Εκκλησία, έγινε επίσημη το 800, οπότε ο πάπας Λέοντας Γ΄ έχρισε τον Καρλομάγνο βασιλέα και Αύγουστο των Ρωμαίων. Βασική επιδίωξη αποτελούσε η ίδρυση μιας θεοκρατικής μοναρχίας με καταναμεμένους ρόλους. Ο βασιλιάς θα ήταν ο κυρίαρχος ηγεμόνας τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή, ενώ ο πάπας θα αποτελούσε την εξουσία εκείνη που θα αποφάσιζε ποιος θα την ασκούσε. Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε η αυτοκρατορία των Καρολίδων, η οποία αποτελούσε την ισχυρότερη δύναμη έως τα τέλη του 8^{ου} αιώνα, η οποία υπέταξε το σύνολο των λαών της Δυτικής Ευρώπης.⁹⁹

Διάδοχος του Πιπίνου του Βραχύ ήταν ο γιος του, Κάρολος ή Καρλομάγνος (768-814). Ο Καρλομάγνος είχε ως μητρική γλώσσα τα γερμανικά, δεν ήταν ιδιαίτερα μορφωμένος, και μπορούσε να καταλάβει την ελληνική και ίσως την ελληνική γλώσσα. Ο Καρλομάγνος εκστράτευσε κατά των Λογγοβάρδων της Ιταλίας και

97 Τ. Λουγγής, «Η βυζαντινή ιστοριογραφία μετά τὸ λεγόμενο Μεγάλο Χάσμα». *Byzantina Symmeikta*, 7, σελ. 152, Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση, <file:///C:/Users/incudo/Downloads/3525-6933-1-PB.pdf>, Ανάκτηση 2 Αυγούστου 2018

98 Ο Lorenzo Valla συνέγραψε το έργο του «Περὶ τῆς κακῶς θεωρουμένης καὶ ψευδοῦς δωρεᾶς τοῦ Κωνσταντίνου» το 1440. Σε αυτό γίνεται λόγος για την πλαστότητα του *Constitutum Constantini*, ἴτοι τῆς Κωνσταντίνειας Δωρεᾶς, σύμφωνα με την οποία ο Μέγας Κωνσταντίνος εἶχε αποδώσει στον πάπα Σίλβεστρο Α΄ (314-335) την ἀπόλυτη ἰσχύ στις περιοχές τῆς δυτικῆς Ευρώπῃ. Για τὸ ζήτημα, εἶχαν ἀναπτυχθεῖ προηγουμένως ἀρκετές θεωρίες καὶ ἐνστάσεις σχετικά με τὴ γνησιότητα τοῦ εγγράφου ἔργο τοῦ Valla, τέθηκε τέλος στις συζητήσεις ἐπ' αὐτοῦ. Νεκταρίου Πενταπόλεως, «Ιστορικὴ μελέτη περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ Σχίσματος», τ. Α', Ἀθήναι 1998, σελ. 199 – 202

99 Ἀσωνίτη, ὁ.π. σελ. 49-50

κατέκτησε τόσο την Παβία το 774 όσο και τον τίτλο rex Francorum et Longobardorum. Για πολλά χρόνια διοργάνωνε επιθέσεις στα ανατολικά του κράτους του (772-804), με αποτέλεσμα την κατάκτηση των ειδωλολατρικών Σαξόνων. Οι επιθέσεις του κατά του λαού των Αβάρων (791-796), στέφθηκαν με επιτυχία, κατακερματίζοντας το κράτος των τελευταίων, του οποίου υπήκοοι ήταν και σπουδαίοι σλαβικοί λαοί.¹⁰⁰

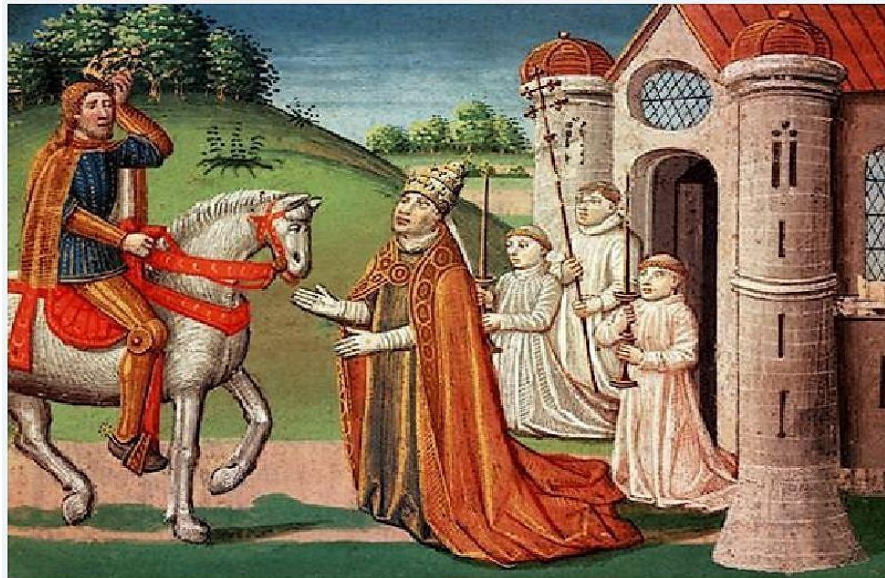
Το 800, ο πάπας λέων Γ΄ (795-816), έστεψε αυτοκράτορα στη Ρώμη τον Καρλομάγνο. Σκοπός του ήταν να ενώσει «τα Εώα και τα Εσπέρια» μέσω του ενδεχόμενου γάμου του Καρλομάγνου με την Ειρήνη την Αθηναία (797-802), η οποία κατείχε την εξουσία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Οι Βυζαντινοί αντέδρασαν στη στέψη του Καρλομάγνου, ωστόσο οι ενέργειές τους δεν ήταν επιτυχείς. Το 812, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Α΄ (811-813), ύστερα από αποτυχημένες προσπάθειες να επικρατήσει στην περιοχή της Αδριατικής, αναγνώρισε τον Καρλομάγνο ως αυτοκράτορα. Ο τελευταίος ως ανταπόδοση του παραχώρησε τις περιοχές της Ιστρίας, της Βενετίας και της Δαλματίας. Ο ίδιος, ακολούθησε την πολιτική του επεκτατισμού, καταλαμβάνοντας τη Γαλατία (ως τα Πυρηναία), τη βόρεια Ιταλία και τη Γερμανία. Ακόμα, στην κεντρική Ευρώπη, ο Καρλομάγνος κατάφερε να υποτάξει τους Σλοβένους και τους Κροάτες.¹⁰¹

Το διοικητικό σύστημα του κράτους των Φράγκων είχε ως κέντρο τη βασιλική αυλή. Οι κόμητες (comites), επιλέγονταν από τον ηγεμόνα για την εποπτεία των επαρχιών, ήταν αυτόνομοι, εισέπρατταν τους φόρους και οργάνωναν το στράτευμα. Το τελευταίο συχνά αναλάμβανε άλλος διοικητής, ο dux. Ο ηγεμόνας έστελνε κάθε χρόνο επόπτες (missi dominici), έναν λαϊκό κι έναν κληρικό, στις επαρχίες. Οι περιοχές της περιφέρειας (regna), και οι παραμεθόριες (marche), διοικούνταν από τους reges, margraves και τους comites. Εποπτείες έκανε και ο Καρλομάγνος. Κάθε χρόνο λάμβανε χώρα γενική συνέλευση, στην οποία παρευρίσκονταν και οι κοσμικοί και οι εκκλησιαστικοί ηγέτες. Στην πραγματικότητα, το διοικητικό σύστημα των Φράγκων επέτρεπε στον ηγεμόνα, εν προκειμένω τον Καρλομάγνο, να ασκεί την

100 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 50

101 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 50

εξουσία μέσα από σχετικά αυτόνομους φορείς της περιφέρειας, οι οποίοι ωστόσο ήταν υποτελείς σε αυτόν.¹⁰²

Εικόνα 1: Ο βασιλιάς των Φράγκων Καρλομάγνος, ως πιστός Καθολικός, διατηρούσε στενές σχέσεις με την εκκλησιαστική εξουσία. Το 772 ο Καρλομάγνος παρείχε την υποστήριξή του στη Ρώμη για την αντιμετώπιση των «βαρβάρων». Στην εικόνα περιγράφεται η συνάντηση του πάπα με τον Καρλομάγνο και η παράκληση του πρώτου για βοήθεια.

Ο Καρλομάγνος έπρεπε να ενσωματώσει στην άσκηση της εξουσίας την αξιοποίηση των επίσημων εγγράφων, των νόμων και των θεσμών. Γι' αυτό τον λόγο, προσπάθησε να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να προχωρήσει σε σχετικές μεταρρυθμίσεις. Ως εκ τούτου, έδωσε εντολή για τη μετατροπή των νόμων κάθε φυλής του κράτους σε γραπτούς κώδικες. Ο Καρλομάγνος προχώρησε στη σύνταξη διοικητικών και νομοθετικών εγγράφων (capitularia). Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως η βασιλική αυλή έβριθε αξιωματούχων.¹⁰³

¹⁰² Ασωνίτη, ό.π. σελ. 51

¹⁰³ Ασωνίτη, ό.π. σελ. 51

Ωστόσο, στην πραγματικότητα, το κράτος των Φράγκων, και ιδιαίτερα την εποχή του Καρλομάγνου, δεν μπόρεσε να αναβαθμίσει οικονομικά τις επαρχίες που ανήκαν

στη δικαιοδοσία του. Αξίζει δε να σημειωθεί πως οι Φράγκοι ηγεμόνες δεν αντιλαμβάνονταν πλήρως τη σημασία του κράτους (*res publica*), και ως αποτέλεσμα, θεωρούσαν τις περιοχές τους ως αγροκτήματα. Οι Φράγκοι πίστευαν πως οι κρατικές κτήσεις ανήκαν στους κληρονόμους του ηγεμόνα, και άρα έπρεπε να διανέμονται σε αυτούς. Μετά τον θάνατο του Καρλομάγνου το 814, η αυτοκρατορία διαλύθηκε σε μικρότερα κράτη. Τα εσωτερικά προβλήματα την αποδυνάμωσαν, και εν τέλει οι φεουδάρχες και η Εκκλησία, απέκτησαν περισσότερες δικαιοδοσίες.¹⁰⁴

Ο διάδοχος του Καρλομάγνου, Λουδοβίκος ο Ευσεβής (814-840), προσπάθησε μέσω του *Ordinatio Imperii* (817), να συγκεράσει τις φραγκικές παραδόσεις περί των κληρονομικών με τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική αντίληψη. Έτσι, θέλησε να διατηρήσει τον αυτοκρατορικό τίτλο για τον πρωτότοκό του, Λοθάριο (840-855). Εντούτοις, οι συγκρούσεις των υιών του, επέφεραν τα αντίθετα αποτελέσματα.¹⁰⁵

Το 842, οι επίγονοι του Καρλομάγνου υπέγραψαν τον Όρκο του Στρασβούργου, το οποίο αποτελεί το αρχαιότερο έγγραφο, γραμμένο στα βορειογερμανικά και τα αρχαία γαλλικά. Το 843, συνάφθηκε η συνθήκη του Verdun,¹⁰⁶ σύμφωνα με την οποία δημιουργήθηκαν τρία βασίλεια, και επικράτησε η ομόνοια εντός της αυτοκρατορίας, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο. Εκτός τούτων, σκιαγραφήθηκε το πλαίσιο σχετικά με τις περιοχές που θα κινούνταν οι ευρωπαϊκές ηγεμονίες στο μέλλον. Ο χώρος ανάμεσα στη σημερινή Γαλλία και τη Γερμανία θα αποτελούσε τα επόμενα χρόνια το πεδίο διεξαγωγής των συγκρούσεων ανάμεσα στον πάπα και τον αυτοκράτορα, δεδομένου πως ενέργειες του τελευταίου για τη διατήρηση της ισχύος στην Ιταλία, θα προκαλέσει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στην κοσμική και την

104 R. Pernoud, «Καρλομάγνος. Ο μεγάλος Ευρωπαίος. Ο πρώτος που επέτυχε την ενότητα της Ευρώπης», Ιστορία Εικονογραφημένη, τχ.56 (Φεβρουάριος 1973), σελ.44-45

105 R. Pernoud, ό.π., σελ. 48

106 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 51

εκκλησιαστική εξουσία.¹⁰⁷

Αν και η ενότητα εντός της φραγκικής αυτοκρατορίας διατηρήθηκε για κάποια χρόνια εξαιτίας της διακυβέρνησης του Μέσου Βασιλείου από τον Λοθάριο, εντούτοις η παρακμή και η αδυναμία αντιμετώπισης των επιδρομών των Νορμανδών και των Ούγγρων, κατακερμάτισαν την καρολίδεια αυτοκρατορία, της οποίας το οριστικό τέλος επήλθε το 987.¹⁰⁸

Παράλληλα, τον 9^ο και τον 10^ο αιώνα, οι βουλγαρικές και αραβικές επιθέσεις, προκαλούσαν αισθήματα ανασφάλειας τόσο στην Ελλάδα όσο και γενικότερα στη Δύση. Ο νορμανδικός λαός, προερχόμενος από τον βορρά και με κέντρο τη Σκανδιναβία, εκστράτευαν ήδη από τα τέλη του 8^{ου} αιώνα στις περιοχές της Γαλατίας, της Βρετανίας, της Ιβηρικής χερσονήσου, αλλά και στην Ιταλία. Το 793 ξεκίνησαν τις επιθέσεις στην Αγγλία, τις οποίες κατέστησαν εντονότερες από το 866 και έπειτα. Στην περιοχή επανήλθαν το 1013, ενώ το χρονικό διάστημα 1016-1035 και επί Κανούτου του Μεγάλου, η Αγγλία μετατράπηκε σε κέντρο της νορμανδικής επικράτειας στη Βόρεια Θάλασσα.¹⁰⁹

Το 1066, ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής, στέφθηκε αυτοκράτορας της Αγγλίας στο αββαείο του Westminster, ύστερα από την επικράτηση των Νορμανδών των Αγγλοσαξόνων. Η Αγγλία με τη Νορμανδία αποτελούσαν πλέον ένα συγκεντρωτικό βασίλειο.¹¹⁰

Τον θάνατο του Γουλιέλμου ακολούθησε πλήθος εσωτερικών αναταραχών. Ο Ερρίκος Β΄, ο πρώτος της δυναστείας των Ανζου-Plantagenet, είχε στη διάθεσή του ως φέουδα τις περιοχές της Νορμανδίας, της Βρετάνης, της Ανζου, της Maine, της Touraine, καθώς και την Ακουιτανία. Ο διάδοχός του, Ριχάρδος Α΄ ο Λεοντόκαρδος

107 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 51

108 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 52

109 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 101

110 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 101-102

(1189-1199), οργάνωσε μαζί με τον Φίλιππο Β΄ της Γαλλίας την Γ΄ σταυροφορία. Η αποτυχία του τον ανάγκασε ακόμα και να μεταμφιεστεί για να μην συλληφθεί από τους Βυζαντινούς.¹¹¹

Τα γεγονότα που προηγήθηκαν, πέραν των άλλων αποτελεσμάτων, δημιούργησαν και οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις ανάμεσα στην Αγγλία και τη Γαλλία. Οι λαϊκοί χρησιμοποιούσαν τη γερμανική - αγγλοσαξονική γλώσσα, ενώ τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, τη νορμανδογαλλική. Ενδιαφέρον παρατηρήθηκε για την εκμάθηση της λατινικής παιδείας από εκπροσώπους του κλήρου της ηπειρωτικής Ευρώπης. Ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας του συστήματος διακυβέρνησης των διαδόχων του Γουλιέλμου του Κατακτητή, ήταν προφανής. Την ίδια περίοδο, εντοπίστηκε και η διάθεση για την ίδρυση βιβλιοθηκών, με παράλληλο ενδιαφέρον για τη δημιουργία αρχείων και τη χρήση εγγράφων και τεκμηρίων.¹¹²

Οι διάδοχοι των Καρολιδών, και πιο συγκεκριμένα οι Καπετίδες βασιλείς (987-1328), έδωσαν μάχες για την απομάκρυνση των χωροδεσποτών και την επικράτηση στον χώρο της παλαιάς Γαλατίας. Με τον όρο Francia εννοείται η γεωγραφική περιοχή της Γαλατίας που είχε βρεθεί υπό φραγκική κυριαρχία. Από τον 10^ο αιώνα και έπειτα, οι κάτοικοι της Γαλατίας χρησιμοποιούσαν γλώσσα σαφώς διαφορετική από τη λατινική. Σημειώνεται πως την εποχή αυτή στον ευρύτερο χώρο, επικρατούσαν κατά κύριο λόγο δύο γλώσσες: η langue d' oil του βορρά και η langue d' oc ή προβηγκιανή του νότου. Εν τέλει, διατηρήθηκε η πρώτη, εξαιτίας της σύνδεσής της με το μοναρχικό καθεστώς.¹¹³

Ο Ούγος Καπέτος αποτέλεσε τον πρώτο εκπρόσωπο της νέας γαλλικής δυναστείας. Ο διάδοχός του, Λουδοβίκος ΣΤ΄ ο Παχύς (1108-1137), προχώρησε στην αναδιαμόρφωση της διοίκησης, απέσπασε εξουσίες από τους δούκες και τους κόμητες, και επέλεξε ως διοικητές των πόλεων, πιστούς σε αυτόν άρχοντες. Όσο

111 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 102

112 R. Pernoud, ό.π., σελ. 50

113 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 103

βασίλευε, διατήρησε ως έδρα το Παρίσι. Ο Φίλιππος Β΄ Αύγουστος (1180-1223), ενδυνάμωσε τον στρατό, και ενδιαφέρθηκε για την ανασύσταση του κεντρικού γραφειοκρατικού συστήματος, χρησιμοποιώντας ως διοικητές τους τοπικούς εκπροσώπους (βάιλους). Στρατιωτικά, κατάφερε να προσαρτήσει την περιοχή του Αηίου το 1204.¹¹⁴

Στην Ισπανία κυριαρχούσαν οι Άραβες, οι οποίοι είχαν εγκαταστήσει εκεί το εμιράτο της Cordoba, ενδεχομένως το ισχυρότερο και σημαντικότερο κράτος της Δύσης. Σημειώνεται πως οι Άραβες έδειχναν σεβασμό στην πίστη των υπηκόων τους, είτε αυτοί ήταν Χριστιανοί είτε ήταν Εβραίοι. Ως σημαντικά στοιχεία πολιτισμού αναφέρονται η ίδρυση σπουδαίας βιβλιοθήκης και η διδασκαλία του δεκαδικού συστήματος αρίθμησης.¹¹⁵

Από τον 11^ο αιώνα, οι Χριστιανοί άρχισαν να κυριαρχούν επί των μικρών πλέον εμιράτων του αραβικού κράτους στην περιοχή της Ιβηρικής. Η προσκύνηση του Santiago de Compostella στη βορειοδυτική πλευρά της Ιβηρικής, όπως αυτή οργανώθηκε από τους μοναχούς του Cluny, έφερνε κόσμο από τη Δύση και αναπτέρωνε τις ελπίδες για επανάκτηση (reconquista) της Ισπανίας. Το 1095, και ενώ η Α΄ σταυροφορία βρισκόταν σε εξέλιξη, ο πάπας κήρυξε και σταυροφορία κατά των Μουσουλμάνων της Ιβηρικής χερσονήσου. Οι τελευταίοι αναγκάστηκαν σε υποχώρηση στον ιβηρικό νότο. Τον 12^ο αιώνα, οι Άραβες της Ισπανίας μετέφρασαν στα λατινικά, ελληνικά, ινδικά και περσικά έργα επιστημονικού ενδιαφέροντος, μεταλαμπαδεύοντας με τον τρόπο αυτό την επιστημονική γνώση των αρχαίων χρόνων στη Δύση.¹¹⁶

Παράλληλα, στην κεντρική Ευρώπη, οι Ούγγροι μετακινήθηκαν από την περιοχή του Κάτω Βόλγα στις στέπες στο κέντρο του Δούναβη, περίπου στα μέσα του 9^{ου} αιώνα, ενώ από το τέλος αυτού, επιδόθηκαν σε διαρκείς εκστρατείες κατά των

114 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 103

115 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 103

116 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 104

περιοχών του Βενέτου, της Λομβαρδίας, της Βαυαρίας και της Σουαβίας, οι οποίες τον επόμενο αιώνα διευρύνθηκαν και στον χώρο της δυτικής Γαλλίας, της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας, και της Γερμανίας.¹¹⁷

Ακόμα, στο Ανατολικό βασίλειο, όπως αυτό είχε συγκροτηθεί σύμφωνα με τη συνθήκη του Vurden, η αναρχία και οι ταραχές επικρατούσαν. Η ανάγκη για δημιουργία δυναμικής κεντρικής εξουσίας ήταν επιτακτική, ύστερα και από τις επιθέσεις των Νορμανδών και των Ούγγρων στην περιοχή του ανατολικού τμήματος που κληροδότησε ο Καρλομάγνος. Τις ενέργειες για τη συγκρότηση της κεντρικής εξουσίας ανέλαβε ο Ερρίκος Α΄ (919-936), ο οποίος ισχυροποίησε τη θέση του ανατολικού φραγκικού βασιλείου και έχτισε κάστρα για την προστασία των συνόρων του από τους Ούγγρους επιδρομείς.¹¹⁸

Διάδοχος του Ερρίκου Α΄ ήταν ο Όθων Α΄ ο Μέγας (936-973), του οποίου βασική επιδίωξη ήταν η δημιουργία μιας ισχυρής μοναρχίας, όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενη ενότητα. Η πολιτική του ανάγκασε εν τέλει τους δούκες της Γερμανίας να τον αναγνωρίσουν. Ο ίδιος, το 955 με την επιτυχή μάχη στο Λεχ, πλησίον της Αυγούστας, επιβλήθηκε οριστικά στους Ούγγρους. Οι τελευταίοι, εναρμονιζόμενοι σταδιακά με τις αρχές του ευρωπαϊκού πνεύματος, ίδρυσαν το βασίλειο της Ουγγαρίας.¹¹⁹

Οι Νορμανδοί παρουσιάστηκαν στην περιοχή της Κάτω Ιταλίας τις πρώτες δεκαετίες του 11^{ου} αιώνα. Αρχικά εμφανίστηκαν ως προσκυνητές στο μοναστήρι του Αγίου Μιχαήλ, στην περιοχή Monte Gargano της Απουλίας. Πραγματοποίησαν συμφωνίες τόσο με τον αυτονομιστή Μέλο όσο και με τον πρίγκιπα του Amalfi. Ως αποτέλεσμα, εγκαταστάθηκαν στον χώρο αυτό, εξυπηρετώντας τις διαθέσεις των ηγεμονίσκων της περιοχής που βρίσκονταν σε διαρκή διαμάχη. Οι ηγεμόνες των Λογγοβάρδων που βρίσκονταν στην Απουλία, αλληλοσυγκρούονταν και συχνά εξεγείρονταν, μη αποδεχόμενοι την ισχύ των Βυζαντινών. Το 1029, ένας μικρός

117 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 104-105

118 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 105

119 Λουγγής, ό.π.

αριθμός Νορμανδών μετοίκησε στην Aversa, κοντά στη Νεάπολη, κυριαρχώντας σταδιακά σε βυζαντινές περιοχές. Σιγά σιγά αντιλήφθηκαν πως η προσάρτηση της Απουλίας δεν αποτελούσε άπιαστο όνειρο. Έτσι, αναζητώντας τον τρόπο να αποφύγουν την υποτέλεια στους Νορμανδούς, οι τοπικοί ηγέτες απευθύνθηκαν στον πάπα. Ο τελευταίος, αφού έκανε δεκτή την υποτέλεια της περιοχής του Βενεβέντου, ξεκίνησε τη συνεργασία με μισθοφόρους και αξιωματούχους του Βυζαντίου, προκειμένου να απομακρύνει τον κίνδυνο των Νορμανδών.¹²⁰

Το 1053, ο πάπας Λέων Θ΄, εκστράτευσε με τη βοήθεια Γερμανών μισθοφόρων κατά των Νορμανδών. Ο ίδιος νικήθηκε στο Civitate, και παρέμεινε ως αιχμάλωτος από τον Ροβέρτο Γισκάρδο στο κάστρο του βενεβέντο για 10 μήνες. Κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του, ο Λέων Θ΄ συνειδητοποίησε πως οι Νορμανδοί ήταν η μόνη δύναμη που θα μπορούσε να τον απαλλάξει από τον έλεγχο του Ερρίκου Γ΄. Η πρεσβεία του πάπα, η οποία μετέβη στην Κωνσταντινούπολη το 1054, εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της για τη μη παροχή βοήθειας στο Civitate, και ως αποτέλεσμα, κατέθεσε πράξη αφορισμού στην Αγία Σοφία. Το Σχίσμα ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία ήταν πλέον γεγονός.¹²¹

Το 1059, ο Ροβέρτος Γισκάρδος αναγνώρισε από το Melfi την επικυριαρχία του ποντίφικα, με την υπόσχεση να τον προστατεύει. Ο πάπας αναγνώρισε με τη σειρά του τον Γισκάρδο ως δούκα της Απουλίας, της Καλαβρίας και της Σικελίας. Σημειώνεται πως όσον αφορά στη Σικελία, αυτή δόθηκε με το προαπαιτούμενο πως ο Γισκάρδος θα προχωρούσε σε απομάκρυνση των Αράβων από την περιοχή. Παρόμοια συμφωνία πραγματοποίησε και με τον επίσης Νορμανδό πρίγκιπα της Κάπουας, Ριχάρδο. Το 1071, και αφού η Αγγλία γνώρισε την κυριαρχία του Γουλιέλμου του Κατακτητή, ένας άλλος Νορμανδός, Ροβέρτος Γισκάρδος και αυτός, απέσπασε τις περιοχές του Βρινδισίου, του Τάραντα και του Ρηγίου. Επίσης, κυριάρχησε στο Μπάρι, την τελευταία περιοχή που κατείχε το Βυζάντιο στην Κάτω

120 Μπενβένιστε, ό.π., σελ.333

121 Ε. Τούντα, «Μεσαιωνικά κάτοπτρα εξουσίας: ιστορικοί και αφηγήματα στο Νορμανδικό Ιταλικό Νότο», Αθήνα 2012, σελ.63-

Ιταλία. Το 1072, κυριάρχησε οριστικά στη Σικελία, απομακρύνοντας τους Άραβες.¹²²

Περίπου πενήντα χρόνια αργότερα, την περίοδο που η Σικελία διοικούνταν από το Νορμανδό Ρογήρο Β΄ (1130-1154), το σύστημα διακυβέρνησης που είχε υιοθετηθεί από τον τελευταίο, αποτελούσε το αρτιότερο στη Δύση. Τα ζητήματα, τόσο τα τοπικά όσο και τα φεουδαλικά, βρίσκονταν υπό την εποπτεία των κρατικών αξιωματούχων, οι οποίοι συνεργάζονταν άμεσα με τους διοικητικούς άρχοντες του ηγεμόνα. Σημειώνεται πως πολλοί από τους αξιωματούχους, διέθεταν ελληνική ή αραβική καταγωγή, και εξαιρετικές διοικητικές γνώσεις.¹²³

Ακόμα και μετά το Σχίσμα των Εκκλησιών, το θρησκευτικό πνεύμα του Βυζαντίου ήταν ορατό στις περιοχές της Σικελίας και της Καλαβρίας. Ειδικά κατά τα πρώτα έτη της νορμανδικής ηγεμονίας, εντοπιζόταν ικανός αριθμός βασιλειανών μονών, οι οποίες και βοηθήθηκαν από τους τοπικούς διοικητές. Την περίοδο των διαδόχων του Ρογήρου Α΄, η θέση των ελληνικών μοναστηριών βελτιώθηκε, εξαιτίας των προσώπων που προέβαλαν το ελληνικό στοιχείο. Ωστόσο, η ακμή των μονών αυτών δεν θα διαρκούσε επί μακρόν, καθώς από τα τέλη του 12^{ου} αιώνα οι Σουήβες με τους Ανδηγαύες, θα αποσπούσαν την Κάτω Ιταλία από τους Νορμανδούς.¹²⁴

Το 1189 ο Νορμανδός βασιλέας Γουλιέλμος Β΄ (1166-1189), απεβίωσε. Διάδοχός του κρίστηκε η Γερμανίδα γυναίκα του, Constance, δεδομένου πως δεν είχαν αποκτήσει τέκνα. Ο πάπας και οι Σικελοί ήθελαν να απομακρύνουν τον κίνδυνο του γερμανικού ελέγχου. Ως εκ τούτου, το 1190, ο αδελφός του Ρογήρου Β΄, Ταγκρέδος, ανακηρύχθηκε βασιλέας. Ο Ερρίκος Δ΄ (1190-1197), απέτυχε παταγωδώς να υποτάξει την ηγεμονία της Νορμανδίας στο γερμανικό βασίλειο (1191). Μετά τον θάνατο του Ταγκρέδου το 1194, ο Ερρίκος Δ΄ εκστράτευσε εκ νέου και ανακηρύχθηκε βασιλέας της Σικελίας στο Παλέρμο. Με αυτό τον τρόπο, κυριάρχησε στην περιοχή νότια των Απεννίνων. Η Constance κυβέρνησε το βασίλειο, εκκινώντας την κυριαρχία των Σουήβων στην κάτω Ιταλία.¹²⁵

122 Τούντα, ό.π.

123 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 123

124, 125 Ασωνίτη, ό.π. σελ. 123-124

2.2. Οι Σταυροφορίες

Οι Σταυροφορίες παρουσιάστηκαν στον χριστιανικό δυτικό κόσμο ήδη από τον 9^ο αιώνα, ως ένα είδος ιερού πολέμου, προκειμένου να προασπιστεί ο Χριστιανισμός. Ουσιαστικά, οι Σταυροφορίες αποτέλεσαν μια αλληλουχία θρησκευτικών πολεμικών συγκρούσεων, οι οποίες τελέστηκαν με την έγκριση της Λατινικής Εκκλησίας. Σε αυτές τις εκστρατείες συγκαταλέγονται και εκείνες που έλαβαν χώρα στην Ανατολική Μεσόγειο με στόχο την επανάκτηση των Αγίων Τόπων.¹²⁶

Στη Δυτική Ευρώπη, η έννοια των Σταυροφοριών διαδίδεται κυρίως τον 11^ο αιώνα, με βασικές αιτίες τις ακόλουθες:¹²⁷

- Την επανεμφάνιση της παράδοσης της προσκύνησης των Αγίων Τόπων. Η ανεύρεση του Τιμίου Σταυρού και η ανέγερση ναών από τον Κωνσταντίνο Α΄ στις περιοχές αυτές, προκάλεσε την εκ νέου ανάγκη των πιστών για την έκφραση του θρησκευτικού τους συναισθήματος μέσω της προσκύνησης των Αγίων Τόπων. Στο τέλος του 7^{ου} αιώνα, μάλιστα, η προσκύνηση των Αγίων Τόπων συγκαταλέχθηκε στα «κανονικά επιτίμια».¹²⁸

126 Α. Κόλια-Δερμιτζάκη, «Ο Βυζαντινός Ιερός πόλεμος», Βασιλόπουλος, Αθήνα 1991, σελ.37

127 Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.47-48 ; Βλ. Φειδά, «Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄. Από την εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση», Αθήναι 1998, σελ.414-422

128 Ως επιτίμιο ή κανόνας ορίζεται «το επιβαλλόμενο από τον εξομολόγο προς αντιμετώπιση της αμαρτίας και διόρθωση του αμαρτήσαντος μέτρο με καθαρώς πνευματικό και σωτηριολογικό περιεχόμενο». Τα επιτίμια επιβάλλονται από τους κληρικούς, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τη σωτηρία της ψυχής των πιστών τους. Ως εκκλησιαστικά επιτίμια θεωρούνται ο μικρός αφορισμός, ήτοι η προσωρινή απουσία από τη θεία Κοινωνία (το επιτίμιο της ακοινωνησίας), και ο μεγάλος αφορισμός, ήτοι η οριστική απομάκρυνση από την Εκκλησία. Ουσιαστικά, τα επιτίμια αποτελούν εκκλησιαστικούς νόμους, με τα οποία επιδιώκεται η θεραπεία των πνευματικά ασθενών μελών της Εκκλησίας. Ο πιστός οφείλει να αποδεχθεί το επιτίμιο, ώστε να θεραπευτεί πνευματικά. Ωστόσο, υπάρχουν και πιστοί που δεν το συμφωνούν με αυτό, ενέργεια που σύμφωνα με την Εκκλησία ερμηνεύεται ως απείθεια και έλλειψη σεβασμού απέναντι στον Θεό και την Εκκλησία. Π. Χριστινάκης, «Τα υποκειμενικά στοιχεία του αδικού στους ι. κανόνες», Αθήνα 1986, σελ.95-97; Ε. Χριστινάκη, «Επιτίμια», σελ.244, Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση, <http://www.eirinichristinaki.com/photos/page16/files/epitimia.pdf>, Ανάκτηση 6 Αυγούστου 2018

Ακόμα, από τον 10^ο αιώνα, σύμφωνα με την αναδιαμόρφωση του εκκλησιαστικού τελετουργικού, οι πιστοί λάμβαναν κατά την προσκύνηση την ιερή ράβδο.

- Τις φήμες περί βιαιοπραγιών των Αράβων και των Τούρκων κατά των πιστών που επισκέπτονταν τους Αγίους Τόπους, ενέργειες που δεν αποδεικνύονται ιστορικά.
- Η ψυχολογία των πιστών αποτέλεσε μία ακόμα παράμετρο διαμόρφωσης των συνθηκών εκείνων που διευκόλυναν τη διενέργεια των Σταυροφοριών. Κατά τη διάρκεια του 11^{ου} αιώνα, συνέβησαν φυσικά φαινόμενα (σεισμοί και πλημμύρες), τα οποία συνυφασμένα με τις εσχατολογικές προβλέψεις της περιόδου, διέγειραν το αίσθημα του φόβου και του θρησκευτικού φανατισμού των πιστών.
- Τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Δύση. Οι θεομηνίες και οι λιμοί που έλαβαν χώρα και η έλλειψη ικανών τμημάτων γης που προέκυψαν ως αποτέλεσμα αυτών, αναμόχλευσαν το ενδιαφέρον για εμπορική ανάπτυξη. Η προοπτική αυτή σε συνάρτηση με την ανάκληση των επιτιμίων, έδωσε το έναυσμα κυρίως στις φεουδαρχικές οικογένειες να εκκινήσουν τον πόλεμο κατά των απίστων και να ανακτήσουν τις περιοχές προς ικανοποίηση των εμπορικών και οικονομικών τους επιδιώξεων.
- Η έννοια του «ιερού πολέμου» ως πρωτοβουλία των παπών, οι οποίοι επιθυμούσαν την επικυριαρχία τους έναντι των Γερμανών ηγεμόνων, και παράλληλα επεδίωκαν την υποστήριξη των Βυζαντινών για να ικανοποιήσουν την επιθυμία τους αυτή.

Το τέλος του 11^{ου} αιώνα βρήκε τη Γαλλία έρμαιο των φεουδαλικών εχθροπραξιών που βίωνε. Η Ιταλία, ταλανιζόμενη από τις πολιτικές ταραχές, έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις επιδρομές άλλων λαών, όπως αυτές των Νορμανδών. Στην Ανατολή, οι Σελτζούκοι Τούρκοι εκστράτευαν κατά της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.¹²⁹ Επιπλέον, επιτίθεντο κατά των επισκεπτών που έρχονταν από τη Δύση για να προσκυνήσουν τους Αγίους Τόπους.

¹²⁹ Οι Σελτζούκοι κυριάρχησαν στους Αγίους Τόπους, αφού τους απέσπασαν από τους Φατιμίδες της Αιγύπτου. Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.47

Οι πολεμικές συγκρούσεις που έλαβαν χώρα ανάμεσα στους φεουδάρχες κατά τη διάρκεια του 11^{ου} αιώνα, είχαν δημιουργήσει ένα άκρως πολεμικό κλίμα στην Ευρώπη. Η Εκκλησία προσπαθούσε να θέσει τέλος στις εχθροπραξίες, δημιουργώντας την «*ειρήνη του Θεού*» (*pax Dei*) και την «*ανακωχή του θεού*» (*treuga Dei*). Όσοι συμμετείχαν σε αυτές, υποχρεώνονταν με όρκο να εργάζονται για την επικράτηση της ειρήνης. Οι παραβαίνοντες τον όρκο «*τιμωρούνταν με ανάθεμα, αφορισμό, εκκλησιαστικά επιτίμια και με επιβολή επανόρθωσης των ζημιών*». Η Εκκλησία, προκειμένου να εξασφαλίσει τη διατήρηση της «*ειρήνης του θεού*», συγκρότησε ειδικό σώμα, προκειμένου να ελέγχει και να καταδικάζει τους επίορκους.¹³⁰

Παράλληλα, στο δεύτερο μισό του 10ου αιώνα και στις αρχές του 11ου παρουσιάστηκε ο «*ιππότης*», μια νέα μορφή που χρησιμοποιήθηκε από την Εκκλησία για να προασπιστεί το πνεύμα του Χριστιανισμού. Ο επίσκοπος, κατά τη διάρκεια ειδικού τελετουργικού, καθαγίαζε το ξίφος του ιππότη, ο οποίος θεωρείτο ως εν δυνάμει «*στρατιώτης του Χριστού*». Το ξίφος του αποτελούσε το μέσο, με το οποίο ο ιππότης θα υπερασπιζόταν τη χριστιανική πίστη έναντι των απίστων. Οι «*στρατιώτες*» αυτοί ουσιαστικά βοηθούσαν την Εκκλησία να αντιμετωπίσει τόσο τους εσωτερικούς όσο και τους εξωτερικούς κινδύνους. Ως αποτέλεσμα, με αυτόν τον τρόπο η παπική Εκκλησία έφρασε να υποκαθιστά τις κοσμικές αρμοδιότητες του αυτοκράτορα.¹³¹

Οι Σταυροφορίες αφορούν τα ιστορικά γεγονότα περίπου δύο αιώνων, από το 1096 έως το 1292. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, πολίτες ακόμα και τις πιο απομονωμένες περιοχές της Δύσης, ήρθαν σε επαφή με την Ανατολή ποικιλοτρόπως. Ένας από τους λόγους που ευνόησε την εμφάνιση και την άνοδο της σταυροφορικής κίνησης, υπήρξε η εθιμοτυπική συνήθεια των πιστών της Δύσης να επισκέπτονται τους Αγίους Τόπους. Αυτή η «*παράδοση*» των προσκυνηματικών ταξιδιών, έτυχε

¹³⁰ Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.45

¹³¹ Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.43

μεγάλης ανταπόκρισης, ειδικά τον 11^ο αιώνα, περίοδο κατά την οποία επικράτησε η άποψη πως ο «*ιερός πόλεμος*» εναντίον των αλλόθρησκων και των ειδωλολατρικών λαών, ήταν καθόλα δικαιολογημένος.¹³²

Η Ρωμαϊκή Εκκλησία υποστήριξε τις σταυροφορίες, πιστεύοντας πως με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να επικρατήσει στις διασπασμένες περιοχές της Δύσης. Για τη διενέργεια των σταυροφοριών, χρησιμοποιήθηκε το ανθρώπινο πλεόνασμα που υπήρχε τον 12^ο και τον 13^ο αιώνα, και το οποίο αξιολογούνταν ως εμπόδιο από τις δυτικές μοναρχίες που διένυαν την περίοδο της διαμόρφωσής τους.¹³³

Όσον αφορά στις τέσσερις πρώτες σταυροφορίες, αυτές θεωρείται πως εξυπηρέτησαν τις βλέψεις των δυτικών φεουδαλικών ομάδων, οι οποίες επιζητούσαν «*περιπέτεια, ψυχική σωτηρία ή πολιτισμό*». Ειδικά το τελευταίο, ικανοποιήθηκε επαρκώς, αν λάβει κάποιος υπόψιν του την οικονομική εκμετάλλευση που η Ανατολή υπέστη από τη Δύση, κυρίως σε εμπορικό επίπεδο, είτε αυτό αφορά μεμονωμένους εμπόρους είτε εμπορικές πόλεις εν γένει.¹³⁴

Ειδικότερα, η Α΄ Σταυροφορία ξεκίνησε το 1096, με πρωτοβουλία του πάπα Ουρβανού Β΄ στην Κλερμόν της Γαλλίας. Η Α΄ Σταυροφορία συνδέθηκε είχε κυρίως θρησκευτικό χαρακτήρα, ωστόσο τα οικονομικά προβλήματα, ο υπερπληθυσμός και η έλλειψη επαρκούς γης, μπορούν να προσμετρηθούν στους λόγους που την υποκίνησαν. Η Α΄ Σταυροφορία ξεκίνησε αρχικά ως μια ανοργάνωτη κίνηση 60.000 ανθρώπων με επικεφαλής τον Πέτρο τον Ερημίτη, οι οποίοι όμως γρήγορα κατατροπώθηκαν από τους Τούρκους. Η συμμετοχή των πιστών στη Σταυροφορία, υποκινήθηκε από την ανάγκη τους να κερδίσουν τη σωτηρία και την αιώνια ζωή, αλλά και την οικονομική ευμάρεια στον επίγειο βίο τους.¹³⁵

132 S. Runciman, «Ιστορία των Σταυροφοριών», Τόμος Α΄, μτφρ. Άγγυ Βλαβιανού, Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα 2006, σελ. 81

133 Runciman, ό.π., σελ.82-83

134 Runciman, ό.π., σελ.82-83

135 Α.Τσακτσίρα, Ζ. Ορφανουδάκη, Μ.Θεοχάρη, «Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή», Βιβλίο Μαθητή, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1999, σελ. 263-265

Εν συνεχεία, έλαβε χώρα η εκστρατεία των φεουδαρχών, οι οποίοι κατέληξε νικηφόρα. Αξίζει να σημειωθεί πως οι πολεμιστές διακρίθηκαν τόσο για τη μαχητικότητά τους όσο και για το έντονο θρησκευτικό τους συναίσθημα. Ως αποτέλεσμα, επανακτήθηκαν και αποδόθηκαν στο Βυζάντιο περιοχές της Μικράς

Ασίας, ύστερα από τη σύναψη σχετικής συμφωνίας. Επιπλέον, οι φεουδάρχες συγκρότησαν ηγεμονίες και αυτόνομα κρατίδια στις περιοχές της Συρίας και της Παλαιστίνης.¹³⁶

Η Β' και η Γ' Σταυροφορία απέτυχαν, επιφέροντας βαρύτατες συνέπειες, όπως αυτή της απώλειας της Κύπρου για το Βυζάντιο, η οποία κατακτήθηκε από τον Άγγλο ηγεμόνα Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο και παραδόθηκε στον Φράγκο Γουίδο Λουζινιάν το 1192. Η Μεγαλόνησος παρέμεινε υπό δυτική εξουσία για περίπου τέσσερις αιώνες.¹³⁷ Ακόμα, παρατηρούνται και άλλα δυσμενή αποτελέσματα αναφορικά με τη διεξαγωγή των τριών πρώτων Σταυροφοριών, τα οποία μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:¹³⁸

- Οι κατακτήσεις των όποιων εδαφικών περιοχών ήταν πρόσκαιρες.
- Το μίσος ανάμεσα στους Χριστιανούς και τους Μουσουλμάνους αναρριπίστηκε.
- Η αντιπαλότητα μεταξύ των Βυζαντινών και των Λατίνων διογκώθηκε.
- Τόσο οι προσωπικές όσο και οι εθνικές διαμάχες γιγαντώθηκαν.
- Τα οικονομικά κέρδη ήταν περιορισμένα.
- Η παρουσία των ιταλικών ναυτικών περιοχών έγινε εντονότερη στην Ανατολή.
- Η Δύση απέκτησε περισσότερα χρήματα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως συνέβη το ίδιο και με τους πρωταγωνιστές των Σταυροφοριών.
- Οι ανθρώπινες απώλειες ήταν πάρα πολλές.

136 Τσακτσίρα, Ορφανουδάκη, Θεοχάρη, ό.π.

137Λ. Μαχαιράς, «Χρονικό της Κύπρου», (παράλληλη διπλωματική έκδοση των χειρογράφων), εισαγωγή/επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής, Άγγελος Νικολάου-Κονναρή, Λευκωσία : Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 2003, σελ. 400

138 G. Ostrogorsky, ό.π., σελ. 77-78

- Η Εκκλησία χτυπήθηκε ηθικά, καθώς τα μοναχικά τάγματα επιδίδονταν σε λεηλασίες και προκαλούσαν το κοινό αίσθημα.

Σταδιακά, οι Σταυροφορίες απαλλάχθηκαν κατά πολύ από το θρησκευτικό τους στοιχείο. Τα κίνητρα πλέον αυτών ήταν κυρίως υλικά. Η Δ΄ Σταυροφορία, έχουσα ως επιδίωξη την ικανοποίηση και υλικών στόχων, χαρακτηρίστηκε με τον όρο «παρέκκλιση» και ξεκίνησε με πρωτοβουλία του πάπα Ιννοκέντιου Γ΄. Ο τελευταίος σκόπευε να επιτεθεί στους Μουσουλμάνους της Αιγύπτου. Εκεί οι εσωτερικές συγκρούσεις ταλάνιζαν τον πληθυσμό, ειδικά μετά τον θάνατο του ηγέτη Σαλαδίν.¹³⁹ Ο πάπας Ιννοκέντιος Γ΄ επεδίωκε να προωθηθεί μέσω της κατάληψης της Αιγύπτου στην Παλαιστίνη.¹⁴⁰

Παράλληλα, οι Βενετοί ενεργώντας με βάση τα δικά τους εμπορικά συμφέροντα, προσπαθούσαν να επιβάλουν τα σχέδιά τους, όχι μόνο για να ανέλθουν οικονομικά, αλλά και για να έχουν τη δυνατότητα να επιτεθούν παράλληλα στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Ο δόγης Δάνδαλος, σπουδαίος ηγέτης των Βενετών, λειτουργούσε εκβιαστικά και απαιτούσε υπερβολικά οικονομικά ανταλλάγματα, προκειμένου να μετακινηθούν με τον στόλο του οι σταυροφόροι.¹⁴¹

Την ίδια ώρα, ο Αλέξιος Άγγελος, γιος του πρώην αυτοκράτορα Ισαακίου, υποσχέθηκε σημαντικά δώρα και υπέρογκα ποσά στους Βενετούς, για να μπορέσει να ανακτήσει εκ νέου τον θρόνο. Μάλιστα, ο Αλέξιος Άγγελος δεν δίστασε να υποσχεθεί στον πάπα Ιννοκέντιο Γ΄ την απόδοση της απόλυτης εξουσίας και στην Ανατολική Εκκλησία. Ως εκ τούτου, τον Απρίλιο του 1203, ο στόλος των Βενετών ξεκίνησε τη μεταφορά των σταυροφόρων στην Κωνσταντινούπολη. Η αντίσταση των Βυζαντινών ήταν μικρή. Ο Αλέξιος Γ΄ διέφυγε στη Θράκη, και τη θέση του αυτοκράτορα έλαβαν ο Ισαάκιος και ο Αλέξιος Άγγελος.¹⁴²

140 Ο Σαλαδίν υπήρξε σουλτάνος της Αιγύπτου. Διέθετε κουρδική καταγωγή. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', Αθήνα 1980, σελ. 34

141 Τσακτσίρα, Ορφανουδάκη, Θεοχάρη, ό.π. σελ. 266-267

142 Ο τελευταίος μετονομάστηκε σε Αλέξιο Δ΄. Τσακτσίρα, Ορφανουδάκη, Θεοχάρη, ό.π. σελ. 266-7

Ωστόσο, οι υποσχέσεις που είχαν δοθεί στους Βενετούς ήταν αδύνατο να γίνουν πράξη. Η φορολογία που επιβλήθηκε στους Βυζαντινούς δεν επαρκούσε για την απόδοση των χρημάτων που ανέμεναν οι Βενετοί. Επιπλέον, το ζήτημα της

«παράδοσης» της Ανατολικής Εκκλησίας στους Δυτικούς, δεν μπορούσε παρά να προκαλέσει την αντίδραση του βυζαντινού λαού, ο οποίος εν τέλει εκθρόνισε τον Αλέξιο Δ΄. Νέος αυτοκράτορας κρίστηκε ο Αλέξιος Ε΄ Δούκας (Μούρτζουφλος). Τον Απρίλιο του 1204, η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των σταυροφόρων. Οι λεηλασίες και οι καταστροφές που ακολούθησαν ήταν ανυπολόγιστης σημασίας.¹⁴³

Εικόνα 2: Η πολιορκία της Κωνσταντινούπολης κατά την Δ΄ Σταυροφορία (1204)

Οι συνέπειες των Σταυροφοριών ήταν βαρύτατες. Ειδικά η Δ΄ Σταυροφορία αποτέλεσε τον κατακερματισμό της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και του πολιτισμού της. Σημειώνεται δε, πως ήταν η πρώτη φορά που η Κωνσταντινούπολη κατέστη έρμαιο των επιθέσεων που δέχτηκε από τότε που ιδρύθηκε. Εκτός των προαναφερθέντων, με τα γεγονότα που έλαβαν χώρα, ξεκίνησε η κυριαρχία των Φράγκων στην Ελλάδα. Ωστόσο, το φεουδαρχικό σύστημα των λατινικών κρατών δεν διέθετε τη σταθερότητα και την ενότητα που ήταν αναγκαία. Στην

¹⁴³ Runciman, ό.π., σελ. 108-109

πραγματικότητα, αποτελούσαν ένα συνονθύλευμα φεουδαρχικών επαρχιών με τη μορφή αποικιών, χωρίς τη συγκέντρωση της εξουσίας σε μια μητρόπολη, ενώ η οικονομία και η πληθυσμιακή τους κατάσταση χαρακτηρίζονταν εξαρχής από αδυναμίες και δυσλειτουργίες.¹⁴⁴

Το τέλος της Δ΄ Σταυροφορίας που συνδέθηκε με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από το οθωμανικό κράτος, σήμανε και την εξασθένηση της σταυροφορικής κίνησης. Η Ε΄ σταυροφορία υποκινήθηκε από την επιθυμία για την κατάκτηση της Δαμιέτας, περιοχής που εντοπίζεται στις εκβολές του Νείλου. Η ΣΤ΄ σταυροφορία έγινε η αιτία για τη συμφωνία ανάμεσα στον Γερμανό αυτοκράτορα Φρειδερίκο Β΄ και των Μουσουλμάνων της Αιγύπτου, προκειμένου να αναγνωριστεί η δικαιοδοσία των Χριστιανών στους Αγίους Τόπους. Οι δύο αυτές σταυροφορίες υποκινήθηκαν από τον Γάλλο βασιλιά Λουδοβίκο Θ΄.¹⁴⁵

Οι σταυροφορίες με τη μορφή των εκστρατειών και των στρατιωτικών επιχειρήσεων, αν και δεν οδηγούσαν πάντοτε σε ευτυχή αποτελέσματα, εντούτοις παρέμεναν ένα σημαντικό μέσο επικοινωνίας ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή. Η τελευταία άλλωστε δεχόταν πλήθος προσκυνητών, εμπόρων, κ.ά. Αξίζει να επισημανθεί πως η προσκυνηματική συνήθεια υπήρχε πριν από το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών, και πραγματοποιούνταν όχι μόνο από τη Δύση προς την Ανατολή, αλλά και από τις περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου και της Ελλάδας προς τη Δύση, και ιδιαιτέρως προς της Ρώμη. Ακόμα, διαπιστώνεται πως στην Ελλάδα, η παρουσία των ηγεμονιών της Δύσης, η οποία επιβλήθηκε ως αποτέλεσμα της Δ΄ σταυροφορίας, σε κάποιες περιπτώσεις διατηρήθηκε μακράιωνα.¹⁴⁶

Όπως προαναφέρθηκε, η διεξαγωγή των σταυροφοριών δεν γινόταν με κατεύθυνση μόνο τις περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου ή τις μουσουλμανικές κτήσεις στην Ανατολή. Κατά τη διάρκεια του 13^{ου} αιώνα, οι Άραβες της Ιβηρικής

144 Τσακτσίρα, Ορφανουδάκη, Θεοχάρη, ό.π. σελ. 269

145 Ο Λουδοβίκος Θ΄ ασθένησε από πανώλη και απεβίωσε το 1270 στην Αφρική. Ανακηρύχθηκε από την Εκκλησία ως άγιος.

146 Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.57

χερσονήσου, παρέμεναν νότια αυτής. Σημαίνοντα ρόλο στις εχθροπραξίες στην Ιβηρική κατά τη διάρκεια της «χριστιανικής reconquista», διαδραμάτισε ο λαός των Αλμογαβάρων, οι οποίοι ήταν σκληροί πολεμιστές, προερχόμενοι από τα Πυρηναία, τη Ναβάρρα, την Καταλωνία και την Αραγόνα. Ο λαός αυτός σε μεταγενέστερο χρόνο

θα συμμετάσχει σε μισθοφορικούς στρατούς, οι οποίοι θα αξιοποιούνταν σε εκστρατείες στη νότια Ιταλία και την Ελλάδα.¹³⁴

Την ίδια περίοδο, ενισχύθηκε και η διάθεση των Γερμανών για επεκτατισμό στις ανατολικές περιοχές της Ευρώπης, ο οποίος είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αγροτικών εποικισμών στις περιοχές που κυριεύθηκαν. Η ενέργεια αυτή ερμηνεύτηκε ως σταυροφορία, δεδομένου πως ένα από τα μοναχικά τάγματα που ιδρύθηκαν στους Αγίους Τόπους, το επονομαζόμενο ως «Τευτονικό», συμφώνησε με το «Τάγμα του Ξίφους», προκειμένου από κοινού να εκχριστιανίσουν τους ειδωλολάτρες της Πρωσίας. Ως αποτέλεσμα, δημιούργησαν αποικίες και ίδρυσαν εμπορικά κέντρα, ενώ συγκρούστηκαν με τους πληθυσμούς της Βαλτικής, καθώς επίσης και με το ρωσικό πριγκιπάτο της Βορειοανατολικής Ευρώπης. Το 1242 το Τευτονικό Τάγμα κατακερματίστηκε από τον πρίγκιπα του Νόβγκοροντ, Αλέξανδρο Νιέφσκι.¹³⁵

Προς ικανοποίηση της προάσπισης του Χριστιανισμού, οι βασιλείς των Φράγκων με προεξάρχοντα τον Κάρολο τον Μέγα, ενήργησαν πολεμικά κατά των Αράβων και των Νορμανδών, και υπερασπίστηκαν την παπική εκκλησία. 386 Ως εκ τούτου, τα γεγονότα της περιόδου αυτής, οδήγησαν τον πάπα Λέοντα Δ΄ (847-855) και τον πάπα Ιωάννη Η΄ (872-882), να διαβεβαιώσουν τους πολεμιστές πως ο θάνατός τους στο πεδίο των μαχών, θα επιβραβευτεί από τον Θεό.¹³⁶

Ωστόσο, προκειμένου να συγκροτηθεί η ιδέα της Σταυροφορίας, συνετέλεσαν πολλοί παράγοντες. Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγεται και η αναδιοργάνωση της

134 Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.55

135 Ασσωνίτη, ό.π., σελ.132

136 Κόλια-Δερμιτζάκη, ό.π., σελ.78

Εκκλησίας που πραγματοποιήθηκε στο Cluny τον 10^ο αιώνα. Η μετατροπή της σε απλή μοναστηριακή, εγκαθιδρύθηκε και επεκτάθηκε από τον πάπα Γρηγόριο Ζ΄ (1073-1085). Ο τελευταίος επιζητούσε την ηθική ανασύσταση, τη συνέχεια και τη

σταθερότητα ανάμεσα στις εκκλησίες, προκειμένου αυτές να απαγκιστρωθούν από το κράτος και την εμπλοκή του στα εκκλησιαστικά πράγματα.¹³⁷

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ ¹³⁸	
Α΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1096-1099
Β΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1147-1149
Γ΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1189-1192
Δ΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1202-1204
Ε΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1212
ΣΤ΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1228-1229
Ζ΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1248-1254
Η΄ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ	1270

¹³⁷ G. Duby, «Τέχνη και κοινωνία τον Μεσαίωνα», Μετάφραση Ζέη Ελευθερία, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 2009, σελ.94

¹³⁸ Duby, ό.π., σελ. 46-54

Κεφάλαιο 3^ο : Η έριδα της περιβολής (investitura) και η διευθέτηση του ζητήματος

3.1. Η έριδα της περιβολής – Έννοια και Γεγονότα

Η έριδα της περιβολής έχει τις ρίζες της στα μέσα του 11^{ου} αιώνα. Με το όρο αυτόν εννοείται η μακροχρόνια και σφοδρή σύγκρουση ανάμεσα στον πάπα και τον αυτοκράτορα, για πολιτικά και θρησκευτικά ζητήματα. Η διαμάχη διήρκησε από το 1075 έως το 1122. Ουσιαστικά, επρόκειτο για ένα εκ των αποτελεσμάτων του θεσμού της χωροδεσποτείας, όπως αυτή εκκίνησε κατά την περίοδο της επεκτατικής πολιτικής των Μεροβιγγείων στις δυτικές περιοχές της Ρωμαϊκής Εκκλησίας, και στην προσπάθειά τους να επιβάλουν την εξουσία τους.¹³⁹

Οι ηγούμενοι των μονών, οι οποίοι δεν εποπτεύονταν από τους τοπικούς διοικητές, εκλέγονταν από τη συνέλευση που πραγματοποιούσαν τα ίδια τα μέλη της μονής. Παρόμοιες ήταν και οι ενέργειες για την εκλογή των επισκόπων, για την οποία η απόφαση λαμβανόταν από τον κλήρο της τοπικής κοινότητας. Ωστόσο, για να ισχύει η εκλογή των προαναφερθέντων, απαραίτητη ήταν η επικύρωση από τον «λαό», δηλαδή είτε τον κατά τόπους ιεράρχη είτε τον εκάστοτε αυτοκράτορα. Με τον ίδιο τρόπο που οι κοσμικοί άρχοντες αναλάμβαναν το αξίωμα ή το φέουδό τους, ήτοι μέσα από τη διεξαγωγή μίας τελετής κατά την οποία παραδιδόταν από τον ανώτερό τους είτε κλαδί ελιάς είτε σβώλο χώματος και αναφωνούσαν τον όρκο τους, έτσι και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες όταν αναλάμβαναν τη διοίκηση μιας επισκοπής ή μιας μονής, συμμετείχαν στην τελετή της περιβολής και λάμβαναν το δαχτυλίδι και την ποιμαντορική ράβδο (investitura).¹⁴⁰

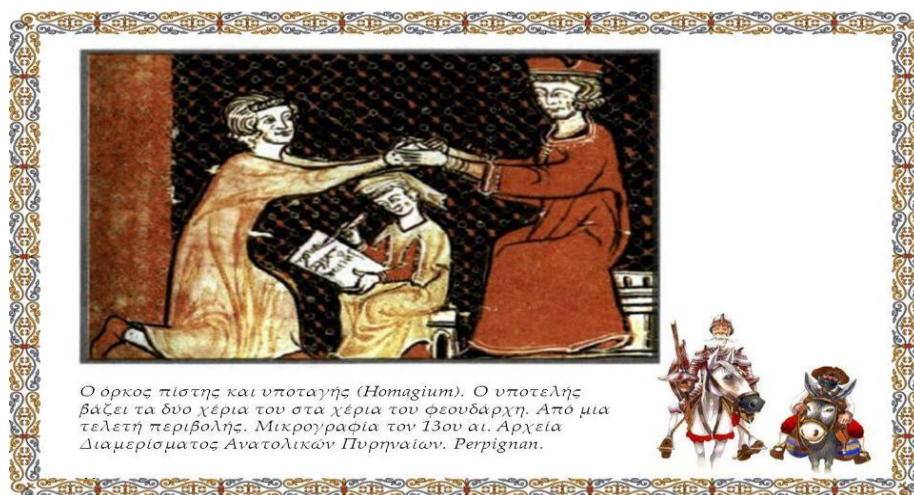
Αφορμή για την εκκίνηση της έριδας της περιβολής, στάθηκε η επιθυμία του αυτοκράτορα να αποκτήσει το δικαίωμα της απονομής (της «περιβολής»), των εκκλησιαστικών αξιωμάτων στους επισκόπους και γενικότερα στους

139 Τ. Λουγγής, «Η χριστιανική αυτοκρατορία της Ανατολής και τα γερμανικά κράτη της Δύσεως», εν Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Ζ΄, Αθήνα 1978, σελ.133

140 Συλλογικό Έργο, «Οι Ευρωπαίοι: Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Αναγέννηση», Επιμέλεια: Ελένη Αρβελέρ, Maurice Aymard, Μετάφραση: Πάρις Μπουρλάκης, Γ΄ Έκδοση, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2003, σελ. 239

εκκλησιαστικούς άρχοντες της επικράτειάς του. Η ενέργεια αυτή θεωρήθηκε ως σιμωνία και είχε ως αποτέλεσμα την καταδίκη της από την Εκκλησία.¹⁴¹

Παράλληλα, οι εκκλησιαστικοί ηγέτες που αναρριχήθηκαν στην εξουσία κατά τη διάρκεια του 11^{ου} αιώνα, αποσκοπούσαν απλώς στη μεταρρύθμιση του σώματος των κληρικών. Με την πάροδο του χρόνου, συνειδητοποιήθηκε πως για να πραγματοποιηθεί η μεταρρύθμιση αυτή, η ανεξαρτησία της Εκκλησίας και η αποδέσμευσή της από τους κοσμικούς άρχοντες ήταν απαραίτητη. Η Εκκλησία θα έπρεπε να αποκτήσει μια νέα δομή, η οποία να συγκεντρώνεται και να οργανώνεται από τον πάπα. Στο πλαίσιο αυτό, αναμενόμενο ήταν μια τέτοιου είδους αναδιαμόρφωση της Εκκλησίας να επηρεάσει και τις σχέσεις της με το Κράτος, δεδομένου πως το συγκεντρωτικό πνεύμα του πάπα θα επέφερε προβλήματα στην άσκηση της κοσμικής εξουσίας. Κάποιοι από τους μεταρρυθμιστές, μάλιστα, υποστήριζαν πως η Εκκλησία θα έπρεπε να αποτελεί την ανώτατη εξουσία και να έχει τον πρώτο λόγο στη διεύθυνση των πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων και των σχέσεων που τα διέπουν. Σύμφωνα με τους ίδιους, η μεταβολή της Ευρώπης σε χριστιανική κτήση προαπαιτούσε την ύπαρξη χριστιανικής ηγεσίας.¹⁴²

Εικόνα 3: Τελετή περιβολής

141 Συλλογικό Έργο, ό.π., σελ. 239-240

142 Τ. Στρέγερ, «Γιατί γεννήθηκε το Κράτος. Εξουσία, ιδεολογία και θεσμοί στην αυγή της νεότερης Ευρώπης», Επιμέλεια: Νίκος Κουμπιάς, Μετάφραση: Θάνος Σαμαρτζής, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012, σελ. 46-47

Ο θεσμός και η τελετή της περιβολής διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στη λειτουργία του φεουδαρχικού καθεστώτος. Σε πρώτο στάδιο συνεισέφερε στην αφαίρεση της ισχύος των Φράγκων στις επαρχίες που οι τελευταίοι μέχρι πρότινος

όριζαν. Οι Φράγκοι, άλλωστε, έβλεπαν το θέμα εθνοφυλετικά, αφού μέσω της περιβολής, οι άτεκνοι γόνοι αριστοκρατικών οικογενειών επεδίωκαν να λάβουν το αξίωμα του επισκόπου ή του ηγουμένου και να αποκτήσουν τη διαχείριση των εκκλησιαστικών κτημάτων. Με αυτό τον τρόπο, εξασφάλιζαν τη διττή επιβολή τους έναντι των Ρωμαίων, και μέσω της κοσμικής και μέσω της εκκλησιαστικής εξουσίας.¹⁴³

Στο πλαίσιο αυτό λειτούργησε και ο πάπας Γρηγόριος Ζ' (1073-1085), ο οποίος προέβη στην ανασύσταση της δομής και της πολιτικής κατάστασης στην Ευρώπη, όπως ήταν γνωστή έως τότε στην Ευρώπη. Οι μοναχοί της μονής του Cluny στην περιοχή της Βουργουνδίας, συγκρότησαν ένα κίνημα, το οποίο αγωνίστηκε για τη μεταρρύθμιση της Εκκλησίας. Πιο συγκεκριμένα, βασικό μέλημα του κινήματος, πέραν της εξυγίανσης του σώματος των κληρικών, αποτέλεσε η αποδέσμευση της Εκκλησίας από την κοσμική εξουσία. Οι μεταρρυθμιστές του Cluny διακήρυσσαν πως η περιβολή δεν συνιστά δικαιοδοσία του αυτοκράτορα. Παράλληλα, διατείνονταν για την αναθεώρηση της μορφής της εκκλησιαστικής περιουσίας, η οποία σε καμία περίπτωση δεν αποτελείτο φέουδα που παραδίδονταν στον αυτοκράτορα από τους επισκόπους, αλλά από γαίες των οποίων η ευθύνη ανήκε αποκλειστικά στην Εκκλησία. Εκτός τούτων, επεσήμαναν πως ο πάπας ήταν ο προεξάρχων της πολιτικής και εκκλησιαστικής εξουσίας. Σε αντίθεση με όσα επέβαλε ο αυτοκράτορας, ο τελευταίος έπρεπε να είναι υποτελής στον πάπα. Ο Γρηγόριος Ζ' αποτέλεσε τον πρώτο πάπα που έκανε λόγο για τα προαναφερόμενα. Οι αντιλήψεις του συνέθεταν το αντίθετο φαινόμενο από αυτό του καισαροπαπισμού, του παποκαισαρισμού.¹⁴⁴

Έτσι, η έριδα της περιβολής ξεκίνησε ως μια επιθυμία αυτονομίας της

143 Β. Φίλιας, «Τα κοινωνικά συστήματα: Το φεουδαρχικό σύστημα», Εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1978, σελ. 68-70

144 Duby, ό.π., σελ.95-97

Εκκλησιαστικής εξουσίας και αποδέσμευσή της από την κοσμική. Οι κοσμικοί άρχοντες αντεπιτέθηκαν στις επιδιώξεις της Εκκλησίας. Με την έριδα της περιβολής κάθε «ομαλή συμβίωση των θρησκευτικών και των κοσμικών αρχών» ανήκε πια στο παρελθόν. Οι αυτοκράτορες απομακρύνθηκαν από το ημεκκλησιαστικό πνεύμα τους,

ενώ πλέον δεν διέθεταν καμία δικαιοδοσία αναφορικά με τον διορισμό των κληρικών στις ανώτερες εκκλησιαστικές θέσεις. Η Εκκλησία, αν και δεν κατάφερε να αποκτήσει την απόλυτη εποπτεία της ευρωπαϊκής κοινωνίας, εντούτοις ανέλαβε τον ρόλο του επικεφαλής αυτής. Ο διαχωρισμός της από την κοσμική και πολιτική εξουσία. Η ανεξαρτησία που τη χαρακτήριζε, της απέδωσε και το δικαίωμα να μπορεί έως ένα βαθμό να παραμένει και αυτόνομη.¹⁴⁵

Ο Γερμανός αυτοκράτορας αποτελούσε την ανώτατη μορφή εξουσίας, στην οποία έπρεπε να υπακούν οι υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις, ή οποιασδήποτε μορφής εκκλησιαστικές εξουσίες. Σαφέστατα, η άποψή του σχετιζόταν και με τα φεουδαρχικά έθιμα, όπως αυτά «επιβλήθηκαν» από τους Φράγκους κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα. Ο ίδιος, ως ο ανώτατος πολιτικός άρχων της αυτοκρατορίας, υπέτασσε στην υπακοή του τόσο τους υπόλοιπους βασιλείς όσο και τους φεουδάρχες του. Οι προαναφερόμενοι και φυσικά ο λαός, ήταν υποτελείς σε αυτόν, και ορκίζονταν να πολεμούν μαζί του, προς αντιμετώπιση των πολέμων του.¹⁴⁶

Την ίδια συμπεριφορά τηρούσε και τις ίδιες πεποιθήσεις εξέφραζε και προς τους επισκόπους που τίθεντο στη δικαιοδοσία του. Τον προσκυνούσαν και υπόσχονταν να παραμείνουν πιστοί και υποτελείς σε αυτόν. Ο αυτοκράτορας ήταν εκείνος που τους παρέδιδε το δακτυλίδι και την ποιμαντορική τους ράβδο, ήτοι τα σύμβολα της εκκλησιαστικής τους ισχύος, τα οποία είναι γνωστά με τον όρο «περιβολή». Ο αυτοκράτορας ήταν βέβαιος για την πολιτική του εξουσία, και αυτό προωθούσε στο εσωτερικό και το εξωτερικό του βασιλείου του, προκειμένου να επιβληθεί. Όσον αφορά στην εκλογή του πάπα, ο αυτοκράτορας πίστευε πως καμία τέτοια ενέργεια

¹⁴⁵ Στρέγκερ, ό.π., σελ. 47-48

¹⁴⁶ Στρέγκερ, ό.π., σελ. 49

δεν μπορεί να έχει ισχύ, εφόσον δεν έχει εγκριθεί από εκείνον. Το φαινόμενο αυτό έμεινε γνωστό στην ιστορία με τον όρο «καισαροπαπισμός».¹⁴⁷

Η έριδα της περιβολής ουσιαστικά αποτέλεσε το απαύγασμα της επιθυμίας του πάπα να κυβερνήσει σε οικουμενικό επίπεδο και να απομακρύνει από τις επισκοπές τον έλεγχο της κοσμικής εξουσίας. Η εκκίνηση της σύγκρουσης το 1075 από τον πάπα

Γρηγόριο Ζ΄ σήμανε και την έναρξη του διαχωρισμού της Εκκλησίας από το κράτος.

¹⁴⁸ Ο συμβιβασμός που επήλθε με τη συμφωνία της Βορμς το 1122, έφερε την απόφαση πως από τότε και στο εξής, οι επίσκοποι θα εκλέγονταν σύμφωνα με τους εκκλησιαστικούς κανόνες. Οι αυτοκράτορες θα μπορούσαν να είναι παρόντες στη διαδικασία και να εκφέρουν την άποψή τους επί των προσώπων. ¹⁴⁹

Όμως, πέραν του διαχωρισμού των δύο εξουσιών, ο πάπας προσέβλεπε και σε άλλο στόχο: την κατάκτηση της Ιερουσαλήμ. Η επιδίωξή του αυτή, βέβαια, δεν μπορούσε να ικανοποιηθεί χωρίς τη συνδρομή της κοσμικής εξουσίας, γι' αυτό και ενέδωσε στον συμβιβασμό. Από την άλλη πλευρά, το Κράτος επιζητούσε την επικυριαρχία της στην Ιερουσαλήμ, αφού με τον τρόπο αυτό θα επεκτεινόταν εμπορικά και στην περιοχή της Μεσογείου. Σημειώνεται πως ήδη από τον 11^ο αιώνα, το εμπόριο αποτελούσε τον βασικό πυλώνα της οικονομίας, και η αστική τάξη επιθυμούσε τον έλεγχό του, ούτως ώστε να συντελεστεί η ανεξαρτησία και η αυτονομία των αστικών κέντρων. ¹⁵⁰

Μελέτες βυζαντινολόγων επισημαίνουν πως οι Βυζαντινοί, όπως για παράδειγμα η Άννα Κομνηνή, ερμήνευε την έριδα της περιβολής ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης

147 Στρέγκερ, ό.π., σελ. 49

148 Nicholas, ό.π., σελ. 282

149 Ράπτης, σελ.29, Fernandez , ό.π., σελ.245

150 Nicholas, ό.π., σελ. 284

του Ερρίκου Δ΄ και του Γρηγόριου Ζ΄ αναφορικά με το ζήτημα της σιμωνίας αλλά και τη διοίκηση των επισκοπών από ακατάλληλα πρόσωπα. Η παρατήρηση αυτή πιθανόν σχετίζεται με τη Ρωμαϊκή σύνοδο που έλαβε χώρα το 1075, και στην οποία λήφθηκαν αποφάσεις κατά της σιμωνίας, του γάμου των μελών του κλήρου, και την εκλογή των επισκόπων από τους λαϊκούς. Σημειώνεται πως η Άννα Κομνηνή ταυτιζόταν περισσότερο με τις απόψεις του Ερρίκου Δ΄, στον οποίο όμως ποτέ δεν απέδωσε τον τίτλο του Ρωμαίου αυτοκράτορα. ¹⁵¹

3.2. Ο αυτοκράτορας Ερρίκος Ε΄ και ο Πάπας Κάλλιστος Β΄

Ο πάπας Κάλλιστος Β΄ ανέλαβε την εξουσία το 1119, λίγο μετά τον θάνατο του προκατόχου του, Γελάσιου Β΄. Κατά τη διάρκεια της θητείας του προέκυψε η έριδα της περιβολής, το ζήτημα της οποίας επέλυσε μέσω της συμφωνίας της Βορμς, γνωστής και ως Κονκορδάτο της Βορμς (1122). Στα εκκλησιαστικά έγγραφα αναφέρεται αρχικά ως αρχιεπίσκοπος της Βιέννης. Τήρησε φιλοπαπική στάση αναφορικά με την έριδα της περιβολής. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως αρχιεπίσκοπος, τοποθετήθηκε ως παπικός λεγάτος στην περιοχή της Γαλλίας από τον πάπα Πασχάλη Β΄ (1099-1118). Ο τελευταίος, πιεζόμενος από τον αυτοκράτορα Ερρίκο Ε΄ (1105-1125), εξέδωσε το *Previligium* το 1111, με το οποίο απένειμε πλήθος παπικών προνομίων, όπως αυτά είχαν απαιτηθεί από τον Γρηγόριο Ζ΄ (1073-1085), στις Γρηγοριανές Μεταρρυθμίσεις.

152

Ο Γκυ (Ντε Βιέν), όπως ήταν το κοσμικό όνομα του Καλλίστου Β΄ πριν αυτός χριστεί πάπας, κατόρθωσε να οδηγήσει την αντιπολίτευση, η οποία υποστήριζε τις φιλοπαπικές του απόψεις, στη σύνοδο του Λατερανού το 1112. Όταν επανήλθε στη Γαλλία, έπεισε τους επισκόπους της Γαλλίας και της Βουργουνδίας να εκμαιεύσει το *Previligium* από τον Πασχάλη Β΄, χωρίς τη θέληση του τελευταίου. Οι επίσκοποι αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν συνέλευση στη Βιέννη. Εκεί, οι διεκδικήσεις του

151 Α. Λαΐου-Θωμαδάκη, «Οι δύο εξουσίες: Η διαμάχη μεταξύ παπών και αυτοκρατόρων και οι θεωρίες των βυζαντινών», *Θησαυρίσματα* 15, 1978, σελ. 106-107

152 Π. Δρανδάκης, «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΕΕ)», Τόμος ΙΘ΄, σελ. 775

αυτοκράτορα σχετικά με την περιβολή του κλήρου, θεωρήθηκαν αιρετικές. Επιπλέον, λήφθηκε η απόφαση για τον αφορισμό του Ερρίκου Ε΄, εξαιτίας του γεγονότος πως ο ίδιος είχε αποφάσεις αυτές κοινοποιήθηκαν στον Πασχάλη Β΄, ωστόσο ο ίδιος αρνήθηκε να τις επικυρώσει.¹⁵³

Ο Ερρίκος Ε΄ υπήρξε αυτοκρατορίας της Γερμανίας από το 1099 έως και το 1125. Γεννήθηκε στην περιοχή της Σαξονίας και ήταν υιός του Ερρίκου Δ΄ της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, τον οποίον και διαδέχτηκε στον θρόνο. Υπήρξε ο

τελευταίος βασιλιάς της δυναστείας των Salian. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του, ο Ερρίκος Ε΄ ήρθε αντιμέτωπος με τη σύγκρουση και την αμφισβήτηση του παπικού θεσμού από την κοσμική εξουσία, γεγονός που προκάλεσε τη σθεναρή αντίδραση του εκκλησιαστικού ανώτατου ηγέτη. Η συμφωνία της Βορμς ανάγκασε τον Ερρίκο Ε΄ να υποχωρήσει έναντι των αιτημάτων των συνεχιστών της Γρηγοριανής Μεταρρύμισης. Εισερχόμενος στη Ρώμη, ο βασιλιάς μετέβη στη Βασιλική του Αγίου Πέτρου στις 12 Φεβρουαρίου του 1111, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η στέψη και να επικυρωθεί η συμφωνία της Βορμς. Ο πάπας Πασχάλης Β΄ τον έχρισε αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας τον Απρίλιο του ίδιου έτους. Ο θάνατός του επήλθε το μεσημέρι της 23ης Μαΐου του 1125 στην περιοχή της Ουτρέχτης.¹⁵⁴

Κατά τη διάρκεια των βίαιων συγκρούσεων ανάμεσα στον Ερρίκο Ε΄ και τον διάδοχο του Πασχάλη Β΄, πάπα Γελάσιο Β΄, ο τελευταίος έφυγε από τη Ρώμη και πέθανε το 1119 στο Αββαείο του Cluny. Ο Κάλλιστος Β΄ στέφθηκε πάπας στη Βιέννη εντός ολίγων ημερών. Οι αρχικές του ενέργειες έδιναν την εντύπωση πως επιθυμούσε τη συνεργασία με τον Ερρίκο Ε΄. Ο τελευταίος, δέχτηκε την παπική πρεσβεία στο Στρασβούργο και σταμάτησε να υποστηρίζει τον αντιπάπα που είχε χρίσει στη Ρώμη. Οι δύο άνδρες συμφώνησαν να συναντηθούν στη σύνοδο της Ρενς. Ο Ερρίκος Ε΄ πήγε στη σύνοδο με πολυάριθμο στρατό. Ο Κάλλιστος Β΄ αποζητούσε τη συμφιλίωση του Ερρίκου Α΄ της Αγγλίας (1100-1135) με τον Ροβέρτο Β΄ της Νορμανδίας (1087-1106). Στη σύνοδο λήφθηκαν αποφάσεις σχετικά με τη λαϊκή περιβολή, τη σιμωνία

¹⁵³ Δρανδάκης, ό.π.

¹⁵⁴ Β.Σ. Καραγεώργος, «Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Μεσαιωνική περίοδος». Τόμος Πρώτος. Εκδόσεις Αθηνά, Αθήνα 1987, σελ.421-423

και την παλλακεία του κλήρου. Επίσης, δεδομένου του αδιεξόδου συμφωνίας με τον Ερρίκο Ε΄, τόσο ο ίδιος όσο και ο αντιπάπας που είχε εκλέξει, αφορίστηκαν στις 30 Οκτωβρίου 1119.¹⁵⁵

3.3. Το Κονκορδάτο της Βορμς – Η σημασία του

Ο πάπας Κάλλιστος Β΄, θέλησε να εκκινήσει εκ νέου συζήτηση με τον αυτοκράτορα Ερρίκο Ε΄ αναφορικά με το ζήτημα της περιβολής. Ο Ερρίκος Ε΄ επιζητούσε τη λήξη

της έριδας, δεδομένου ότι τα γεγονότα που την πλαισίωναν, επέφεραν αρνητικά αποτελέσματα στην αυτοκρατορική του ισχύ στη Γερμανία. Ως εκ τούτου, μια πρεσβεία τριών καρδινάλιων απεσταλμένων από τον Κάλλιστο Β΄ επισκέφθηκε τον Ερρίκο Ε΄ στη Γερμανία.¹⁵⁶

Οι συζητήσεις σχετικά με την οριστική επίλυση του θέματος της περιβολής εκκίνησαν τον Οκτώβριο του 1121 στην περιοχή του Βύρτσμπουργκ. Εν τέλει, αποφασίστηκε πως η διακήρυξη για τον τερματισμό της έριδας θα λάμβανε χώρα στη Γερμανία, πως η Εκκλησία θα μπορούσε να αξιοποιεί ελεύθερα την περιουσία της, και πως οι γαίες που είχαν αρπαχθεί κατά τη διάρκεια της εξέγερσης, θα έπρεπε να δοθούν πίσω. Τα αποτελέσματα της συζήτησης ειπώθηκαν στον Κάλλιστο Β΄. Ο τελευταίος απέστειλε τον λεγάτο Λαμβέρτο, ούτως ώστε να συνδράμει στις εργασίες της συνόδου που πραγματοποιήθηκε στη Βορμς, στις 23 Σεπτεμβρίου 1122.¹⁵⁷

Η συμφωνία είναι γνωστή ως το Κονκορδάτο της Βορμς. Όσον αφορά στον αυτοκράτορα Ερρίκο Ε΄, ο ίδιος απομακρύνθηκε από τις αξιώσεις του σχετικά με την περιβολή με δαχτυλίδι και σκήπτρο, ενώ παράλληλα επεσήμανε πως δεν θα παρεμβαίνει στη διαδικασία εκλογής των επισκόπων. Ακόμα, αποφασίστηκε πως οι επίσκοποι θα λάμβαναν την περιβολή με το σκήπτρο, και πως όλες οι εκλογές αυτών θα πραγματοποιούνταν παρουσία του αυτοκράτορα ή των αντιπροσώπων του. Αυτό θα συνέβαινε, καθώς σε περίπτωση διχογνωμιών επί του θέματος, ο αυτοκράτορας θα

155 Duby, ό.π., σελ.100

156 Duby, ό.π., σελ.100

157 Καραγεώργος, ό.π.

έπρεπε να επικυρώσει την εκλογή του εκάστοτε υποψήφιου επισκόπου.¹⁵⁸

Τέλος, λήφθηκε η απόφαση πως *«η αυτοκρατορική περιβολή των κοσμικών κτήσεων σχετικών με τις έδρες θα έπρεπε να λάβουν χώραν στη Γερμανία πριν την χειροτόνηση, στην Βουργουνδία και την Ιταλία μετά από αυτήν την τελετή, ενώ στα παπικά κράτη ο πάπας μόνο είχε το δικαίωμα της περιβολής, χωρίς καμία ανάμειξη από το μέρος του αυτοκράτορα»*.¹⁵⁹

Το Κονκορδάτο της Βορματίας (Βορμς), υπάρχει και στην παπική και στην αυτοκρατορική εκδοχή του, και αργότερα οι πάπες ισχυρίστηκαν ότι αναφερόταν αποκλειστικά στον Ερρίκο Ε' και όχι στους διαδόχους του. Ο Ερρίκος παραιτήθηκε από το δικαίωμα να περιβάλει τους επισκόπους με δαχτυλίδι και ποιμαντορική ράβδο, στην επικράτειά του και αλλού, αναγνωρίζοντας έτσι ότι ήταν λαϊκός και όχι κληρικός. Στη Γερμανία όμως, όπου ηγεμόνευε ως βασιλιάς, η εκλογή των επισκόπων και των ηγουμένων έπρεπε να γίνεται ενώπιον του μονάρχη, ο οποίος θα έκρινε τις αμφιλεγόμενες εκλογές και δεν θα παρέδιδε το σύμβολο της κοσμικής εξουσίας, εφόσον δεν θα ενέκρινε την επιλογή. Στην πραγματικότητα, ο όρος αυτός σήμαινε ότι ο βασιλιάς είχε δικαίωμα να προβάλει βέτο στις επισκοπικές εκλογές, επειδή στην πράξη ένας επίσκοπος που είχε εκλεγεί σύμφωνα με το κανονικό δίκαιο και είχε περιβληθεί με το δαχτυλίδι και την ποιμαντορική ράβδο δεν μπορούσε να ασκήσει τις αρμοδιότητές του χωρίς τις γαίες της επισκοπής του. Στη Βουργουνδία και την Ιταλία, όπου ο Ερρίκος κυβέρνησε ως αυτοκράτορας, ένας επίσκοπος μπορούσε να περιβληθεί τις κοσμικές κτήσεις της επισκοπής του μέσα σε έξι μήνες μετά τη χειροτονία του.¹⁶⁰

Επομένως, οι όροι του Κονκορδάτου της Βορματίας υποδηλώνουν ότι το κύριο μέλημα του ποντίφικα δεν ήταν τόσο η παρέμβαση καθεαυτή των κοσμικών στην Εκκλησία όσο ο περιορισμός των Γερμανών βασιλιάδων στην Ιταλία. Στόχος του

158 Συλλογικό Έργο, ό.π., σελ.245

159 Καραγεώργος, ό.π., σελ.423-424

160 Συλλογικό Έργο, ό.π., σελ.247

εκκλησιαστικού μεταρρυθμιστικού κινήματος, όπως υιοθετήθηκε από τους πάπες, ήταν η επιβεβαίωση της υπεροχής της εκκλησιαστικής εξουσίας έναντι της κοσμικής στο πλαίσιο μιας ενιαίας χριστιανικής κοινοπολιτείας, αν και αυτό που επιτεύχθηκε στην πράξη ήταν η έναρξη του χωρισμού της Εκκλησίας από το κράτος.¹⁶¹

Η συμφωνία της Βορμς, αν και ιστορικά θεωρείται πως αποτέλεσε την επισφράγιση της λήξης της έριδας της περιβολής, στην πραγματικότητα δεν είχε ακόμα επιλυθεί οριστικά, καθώς δεν είχε διευθετηθεί το ζήτημα της περιουσίας. Οι αυτοκράτορες

ενέμεναν στην άποψη πως οι γαίες των επισκοπών συνιστούσαν φέουδο, το οποίο παρέχονταν από τους πρώτους στους πάπες. Αντίθετα, οι πάπες επισημαίναν πως οι γαίες ανήκαν αποκλειστικά στην Εκκλησία και ως εκ τούτου, δεν σχετίζονταν ούτε με τον αυτοκράτορα ούτε με το δίκαιο περί των φέουδων.¹⁶²

Το ζήτημα που υπήρχε με την περιουσία ερμηνευόταν σε συνάφεια με την ανεξαρτησία της Εκκλησίας. Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες υποστήριζαν σθεναρά το θέμα της αποκλειστικής τους αρμοδιότητας αναφορικά με τις γαίες, καθώς γνώριζαν πως οποιαδήποτε υποχώρηση πάνω σε αυτό, θα σήμαινε και την παραχώρηση του δικαιώματος στο Κράτος να παρεμβαίνει στα εσωτερικά της ζητήματα. Τα επόμενα χρόνια, οι αυτοκράτορες θέλησαν να επιβληθούν απόλυτα έναντι των παπών, και φυσικά έναντι των άλλων ηγεμόνων, ωστόσο πολλές από τις προσπάθειές τους κρίθηκαν ως αποτυχημένες.¹⁶³

Παράλληλα και οι πάπες απαιτούσαν να αναγνωριστούν τόσο οι εκκλησιαστικές όσο και κοσμικές τους αξιώσεις. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτέλεσαν οι ενέργειες του πάπα Ιννοκέντιου του Γ' (1198-1216), ο οποίος παρενέβη στις εμφύλιες διαμάχες για την κατάκτηση του αυτοκρατορικού θρόνου, την ίδια περίοδο που μεριμνούσε για την ένωση των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης, μετά το πέρας της Δ' σταυροφορίας το 1204, κάτι που εν τέλει δεν έγινε αποδεκτό.¹⁶⁴

161 Berstein, Milza, ό.π., σελ. 222

162 Μπενβενίστε , ό.π., σελ.147-148

163 Μπενβενίστε , ό.π., σελ.147-148

164 Πανώτης, ό.π., σελ.287

Ωστόσο, τα ιστορικά γεγονότα του 13^{ου} αιώνα απέδειξαν πως οι πάπες δεν ήταν πλέον αντιμέτωποι με τους Γερμανούς βασιλείς, αλλά με άλλους Ευρωπαίους ηγεμόνες. Οι τελευταίοι, με κύριο εκπρόσωπο τον Γάλλο βασιλέα, διακήρυτταν πως κάθε αυτοκράτορας κατείχε την απόλυτη εξουσία στην επικράτειά του, κάτι που σήμαινε πως είχε δικαιοδοσία και στα εκκλησιαστικά πράγματα. Η σύγκρουση ανάμεσα στην κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία προκάλεσε τη συγκρότηση μιας

θεολογίας βασισμένης στη φιλοσοφία, η οποία αναδείκνυε τον παπισμό ως την κυρίαρχη και μοναδική εκκλησιαστική δύναμη.¹⁶⁵

Εικόνα 4: Το Κονκορδάτο της Βορμς, 1122 (χρωματισμένο γυαλί)

Ακόμα, η νίκη της Εκκλησίας όσον αφορά στην έριδα της περιβολής, προκάλεσε συνέπειες που δεν ήταν αναμενόμενες. Η Εκκλησία, επιζητώντας την επικύρωση της αυθεντίας της, την αναγνώριση της ιδιαίτερης θέσης της στην κοινωνία και τον διαχωρισμό της από την κοσμική εξουσία, προκάλεσε την αλλοίωση εννοιών που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες και τη φύση της τελευταίας. Όσο και αν

¹⁶⁵ Μπενβένιστε, ό.π., σελ.149

διατυπώνονταν διαφορετικά επιχειρήματα και αντιλήψεις περί των δικαιωμάτων της κάθε εξουσίας, είναι γεγονός πως κανείς δεν μπορούσε να ακυρώσει την αξία και την αναγκαιότητα της κοσμικής εξουσίας. Ακόμα και οι πιο φανατισμένοι Γρηγοριανοί μεταρρυθμιστές αντιλαμβάνονταν πως η Εκκλησία δεν μπορούσε να υποκαταστήσει το κράτος στην άσκηση των πολιτικών του λειτουργιών. Αν και πίστευαν πως οι κοσμικοί ηγέτες όφειλαν να υπακούν και να εναρμονίζονται με τη θέληση της

Εκκλησίας, αυτοί δεν μπορούσαν να ενταχθούν στη διοικητική δομή της τελευταίας, δεδομένου ότι οργάνωση του Κράτους διέθετε εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά και λειτουργούσε σε εντελώς διαφορετικό πνεύμα.¹⁶⁶

Σύμφωνα με τους σύγχρονους μελετητές, η έννοια της Εκκλησίας, όπως υπαγορεύτηκε από τη Γρηγοριανή μεταρρύθμιση, απαιτούσε την ύπαρξη του Κράτους. Η πολιτική δομή, όπως συγκροτήθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο μετά την επίλυση του ζητήματος περί της περιβολής, προετοίμαζε το έδαφος για την αναγέννηση του Κράτους, δεδομένου ότι η έριδα της περιβολής το είχε αποδυναμώσει αισθητά. Ταυτόχρονα, με τη διαμάχη αυτή, γιγαντώθηκε η υφιστάμενη αντίληψη για την αντιμετώπιση του αυτοκράτορα ως *«εγγυητή και απονομέα της δικαιοσύνης»*. Οι εκπρόσωποι της Γρηγοριανής μεταρρύθμισης, αν και θεωρούσαν πως η κρίση του τι είναι δίκαιο και τι όχι, είναι αρμοδιότητα της Εκκλησίας, εντούτοις θεωρούσαν πως η απόδοση της δικαιοσύνης ήταν ευθύνη της Πολιτείας και των κοσμικών ηγετών.¹⁶⁷

Οι αυτοκράτορες συχνά επεσήμαναν τη λειτουργία αυτή του Κράτους, οι οποίοι αφού δεν παρενέβαιναν στην καθοδήγηση των εκκλησιαστικών πραγμάτων, δεν είχαν ουσιαστικά άλλο λόγο ύπαρξης, παρά μόνο την επιβολή του νόμου. Ωστόσο, για την εκτέλεση της *«αποστολής»* τους αυτής, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η συγκρότηση των αρμόδιων οργάνων για τη σύνταξη και τη θέσπιση νόμων και κανόνων, καθώς επίσης και για την της τήρηση της εφαρμογής αυτών.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Γρηγορόβιος, ό.π., σελ. 244

¹⁶⁷ Στρέγκερ, ό.π., σελ. 48

¹⁶⁸ Στρέγκερ, ό.π., σελ. 52

3.4. Ο παπισμός τους αιώνες μετά τη Συμφωνία στη Βορμς

Ο Βονιφάτιος Η΄ (1294-1303), υπήρξε ο τελευταίος από τους πάπες που κατά τη διάρκεια του όψιμου Μεσαίωνα έφτασαν τον παπισμό στο απόγειό του. Ο Βονιφάτιος Η΄, αν και αγωνίστηκε για την επικράτηση των θεοκρατικών του απόψεων, εντούτοις βρέθηκε αντιμέτωπος με την ισχύ του Φιλίππου Δ΄ της περιοχής Ωραίο της Γαλλίας, γεγονός που τερμάτισε την παντοδυναμία των παπών. Οι διάδοχοι του πάπα, οι οποίοι ήταν όλοι γαλλικής καταγωγής, εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Avignon, η οποία

και ανακηρύχθηκε από τον Βενέδικτο ΙΔ΄ ως «μόνιμη έδρα της παποσύνης». Ως αποτέλεσμα, οι πάπες της Ανίγνον τοποθετούσαν στην Ιταλία λεγάτους από τη Γαλλία, και διοικητές για τη φύλαξη της εκκλησιαστικής τους περιουσίας. Τα πρόσωπα αυτά ήταν ως επί το πλείστον ανεπιθύμητα, εξαιτίας της αλαζονείας που εξέφραζαν.¹⁶⁹

Οι ενέργειες αυτές οδήγησαν τόσο τον δούκα του Μιλάνο, Bernardo Visconti, όσο και το Commune της Φλωρεντίας, να διοργανώσουν εξέγερση σε ολόκληρο το Patrimonium Sancti Petri. Οι οικονομικές συνέπειες από τον αφορισμό των κατοίκων της Φλωρεντίας που ακολούθησε, καθώς επίσης και το interdictum του Γρηγορίου ΙΑ΄, ανάγκασαν την Αγία Αικατερίνη της Σιένας να μεσολαβήσει τον πάπα. Ο τελευταίος, ύστερα από τις πιέσεις που δέχτηκε, επισκέφθηκε τη Ρώμη το 1377, ενώ το επόμενο έτος απεβίωσε. Οι Ιταλοί εξέφρασαν σθεναρά την επιθυμία τους για εκλογή Ιταλού πάπα. Εν τέλει, ως νέος πάπας εκλέχτηκε ο Ουρβανός ΣΤ΄. Ωστόσο, η αναποτελεσματική πολιτική του έστρεψε τους καρδινάλιους στην εκλογή άλλου πάπα, του Κλήμη Ζ΄.¹⁷⁰

Όπως ήταν αναμενόμενο, προκλήθηκαν ισχυρές συγκρούσεις, οι οποίες είναι γνωστές ως «Μέγα Σχίσμα». Στην Ευρώπη υπήρξαν διχογνωμίες σχετικά με την αναγνώριση του ενός ή του άλλου πάπα. Το ίδιο συνέβη και εντός των χωρών, με τις αντίθετες απόψεις επί του ζητήματος να εκφράζονται και εντός των πανεπιστημιακών

169 Ασωνίτης, ό.π., σελ.138

170 Στρέγκερ, ό.π., σελ. 54 ; Ασωνίτης, ό.π., σελ.138

ιδρυμάτων και των μοναχικών ταγμάτων. Η συζήτηση για τη διευθέτηση του ζητήματος ξεκίνησε το 1394, ωστόσο μέχρι το 1414 δεν υπήρξε ευτυχής κατάληξη. Το έτος αυτό, ο Σιγισμούνδος του Λουξεμβούργου, ο οποίος προοριζόταν για αυτοκράτορας, συγκάλεσε τη σύνοδο της Κωνσταντίας. Κατά τη διάρκεια αυτής, λήφθηκε η απόφαση για την καθαίρεση των τριών εν ενεργεία παπών.¹⁷¹

Νέος πάπας ανακηρύχθηκε ο Μαρτίνος Ε΄. Στην ίδια σύνοδο, εκφράστηκε η άποψη πως καθίσταται απαραίτητη η τακτική ανά πέντε έτη σύγκληση της συνόδου, προκειμένου να ελέγχονται οι ενέργειες του πάπα. Ο Μαρτίνος Ε΄ αντιτάχθηκε στην απόφαση αυτή. Μάλιστα, χρησιμοποιώντας διάφορες δικαιολογίες, διέλυσε τη σύνοδο

της Παβίας το 1423. Η σύνοδος της Βασιλείας (1431-1449), απέδωσε και πάλι στον πάπα τα παραδοσιακές του αρμοδιότητες. Ο ποντίφικας θεωρείτο πλέον περισσότερο ως κοσμικός ηγεμόνας παρά ως πνευματικός ηγέτης.¹⁷²

¹⁷¹ Στρέγκερ, ό.π., σελ. 54 ; Ασωνίτης, ό.π., σελ.138-139

¹⁷² Ασωνίτης, ό.π., σελ. 138-139

Συμπεράσματα

Όσον αφορά στις σχέσεις της Εκκλησίας και του αυτοκράτορα, στου οποίου το πρόσωπο ενσαρκώνεται η Πολιτεία, αυτές δεν ήταν σαφώς διαχωρισμένες, καθώς στο Βυζάντιο δεν εντοπίζεται ξεκάθαρη σχετική πολιτική θεωρία. Η Εκκλησία, εξαιτίας των εσωτερικών της συγκρούσεων και της αδυναμίας της να τις αντιμετωπίσει, συμβιβάστηκε με τις παρεμβάσεις του αυτοκράτορα, έστω και εάν αυτές δεν έθιγαν το ορθόδοξο πνεύμα της. Η ίδια επέτρεψε στον προεξάρχοντα της Πολιτείας, τον αυτοκράτορα, να συμμετέχει στις αποφάσεις της και να είναι παρών στη συζήτηση για την επίλυση των προβλημάτων της. Η σθεναρή αντίδραση της Εκκλησίας, και κυρίως

του κύκλου των μοναχών, επερχόταν κατά κύριο λόγο όταν ο αυτοκράτορας εκμεταλλευόταν τα δικαιώματα που του είχαν δοθεί και επενέβαινε σε εκκλησιαστικά ζητήματα με ανεπίτρεπτο τρόπο.

Αν και έγιναν αρκετές προσπάθειες από λόγιους της εποχής, το θέμα των σχέσεων ανάμεσα στην Εκκλησία και το κράτος δεν ξεκαθαρίστηκε, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο. Ουσιαστικά, οι σχέσεις τους εξαρτιόνταν από την προσωπικότητα του εκάστοτε πολιτικού ή εκκλησιαστικού ηγέτη, και συγκεκριμένα από το ποιος εκ των δύο ήταν ισχυρότερος ή πιο δυναμικός.

Είναι γεγονός πως στο Βυζάντιο οι σχέσεις ανάμεσα στην Εκκλησία και την Πολιτεία δεν αποσαφηνίστηκαν ποτέ. Αντίθετα, αυτές επηρεάστηκαν και καθορίστηκαν με βάση την προσωπικότητα του εκάστοτε προεξάρχοντα κληρικού ή πολιτικού ηγέτη. Εκτός τούτου, σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζαν και οι εγγυήσεις και η προστασία που η Πολιτεία παρείχε στην Εκκλησία. Ωστόσο, η συνεργασία των δύο εξουσιών ήταν δεδομένη. Ενδεικτικά στον ελλαδικό χώρο, αρκετοί εκκλησιαστικοί άνδρες εκτελούσαν και άλλα καθήκοντα πέραν των θρησκευτικών. Ακόμα, σε κάποιες περιπτώσεις, τοπικοί επίσκοποι επιφορτίζονταν με τη δικαιοδοσία της αναφοράς των αιτημάτων και των ενστάσεων των λαϊκών, όταν οι πολιτικοί άρχοντες της περιφέρειας λειτουργούσαν πλημμελώς ή μεροληπτικά. Ο κοινωνικός ρόλος της Εκκλησίας διευρύνθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια της πολιτικής παρακμής του Βυζαντίου, σε μια περίοδο που η Πολιτεία δεν μπορούσε πλέον να επιτελέσει σωστά και επαρκώς τον προορισμό της.

Οι συνθήκες που επικράτησαν στην Ευρώπη τον Μεσαίωνα, και κυρίως τον 9^ο και τον 10^ο αιώνα, συνετέλεσαν στην αναθεώρηση της σχέσης της κοσμικής και εκκλησιαστικής, αλλά και στον τρόπο που ο πάπας πλέον αξιολογούμε τα γεωγραφικά και πολιτικά δεδομένα στη Δύση. Μετά τον θάνατο του Καρλομάγνου, η αυτοκρατορία των Καρολιδών κατανεμήθηκε σε μικρότερα βασίλεια. Η διάθεση για απόσχιση που επιδείκνυαν οι τοπικοί ηγεμόνες, οι διαμάχες που αναπτύσσονταν εντός της δυναστείας, καθώς επίσης και οι συνέπειες από τις επιδρομές των Μαγνάρων, των Αράβων και των Νορμανδών, δημιούργησαν οικονομική και εμπορική στασιμότητα, εγκατάλειψη πολλών περιοχών, κ.ά. Ακόμα, οι παράγοντες αυτοί συνέβαλαν στην ενίσχυση των φεουδαρχικών θεσμών, ιδιαίτερα κατά το β' μισό του 9ου αιώνα και το τέλος του 10ου, οπότε και η αυτοκρατορία των Φράγκων είχε παρακμάσει.

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, αποτέλεσε κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, μία από τις ισχυρότερες εξουσίες, ιδίως στον πνευματικό τομέα. Η δυναμική της αρχικά επιβλήθηκε ως απάντηση στις άκρατες παρεμβάσεις και στον έλεγχο που ο αυτοκράτορας προσπαθούσε να της επιβάλει. Από τα μέσα του 11ου αιώνα και έπειτα, και με αφορμή της σύγκρουση περί περιβολής, η οποία σχετίστηκε με το τελετουργικό και τον συμβολισμό της ανάληψης της κοσμικής και της πνευματικής εξουσίας, εκκίνησε σφοδρή και μακραίωνη διαμάχη ανάμεσα στην Εκκλησία και το Κράτος. Οι έριδες που ακολούθησαν, χαρακτηρίστηκαν από διάφορες συμμαχίες. Στις συγκρούσεις συμμετείχαν δούκες και επίσκοποι από τη Γερμανία και την Ιταλία (ειδικά τη βόρεια). Αξίζει να επισημανθεί πως, πίσω από το ζήτημα της περιβολής, ελλόχευε ο ανταγωνισμός των δύο εξουσιών και η πάλη τους για τη διανομή του πλούτου και της ισχύος στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η εκκλησιαστική εξουσία ήρθε σε ρήξη τόσο με τον Γερμανό βασιλέα όσο και με του Γάλλους αυτοκράτορες. Η σύγκρουση με τον πρώτο, εκκίνησε με αφορμή την απαγόρευση εκ μέρους του πάπα της κοσμικής περιβολής το 1075. Το ζήτημα αφορούσε την απονομή των εκκλησιαστικών τίτλων, καθώς επίσης και την τοποθέτηση των επισκόπων από τον ίδιο τον αυτοκράτορα. Η ρήξη αυτή έμεινε γνωστή με τον όρο «έριδα της περιβολής». Ο τερματισμός των συγκρούσεων επήλθε μετά από αρκετά χρόνια με το Κονκορδάτο ή Συμφωνία της Βορμς, το 1122.

Η σύγκρουση ανάμεσα στη Ρωμαϊκή Εκκλησία και τη γερμανική αυτοκρατορία, η οποία είχε ως απώτερο σκοπό την επιβολή της μίας ή της άλλης εξουσίας στον κόσμο, συνδέθηκε με τη μεταρρύθμιση και την αναδιαμόρφωση της Καθολικής Εκκλησίας. Την τελευταία κατόρθωσε ο πάπας Γρηγόριος Ζ' (1073-1085). Οι Γερμανοί βασιλείς θέλησαν να προσδώσουν ιερό περιεχόμενο στην κοσμική τους εξουσία και συμπεριφέρονταν παρεμβατικά απέναντι στην Εκκλησία, συμμετέχοντας στην εκλογή των επισκόπων. Ο λόγος, για τον οποίον ενεργούσαν με αυτό τον τρόπο, σχετιζόταν με την ουσιαστική τους ανάγκη για εξουσία και επιτήρηση. Οι Γερμανοί ηγεμόνες, σε αντίθεση με τους Άγγλους και τους Γάλλους, είχαν ίδιον συμφέρον από την εκμετάλλευση των εκκλησιαστικών γαιών, και ως εκ τούτου, φρόντιζαν να χρίζουν τόσο τοπικούς διοικητές όσο και εκκλησιαστικούς ηγέτες, οι οποίοι θα συνεισέφεραν στη διατήρηση της εξουσίας τους σε όλο το βασίλειο. Όπως ήταν φυσικό, η αντίδραση του πάπα ήταν άμεση, καθώς θεωρούσε δεδομένο πως αποτελούσε αποκλειστικά δική του δικαιοδοσία, οποιαδήποτε ενέργεια που αφορούσε τα εκκλησιαστικά θέματα.

Κάποιες από τις βασικές επιδιώξεις του πάπα Γρηγόριου Ζ΄ ήταν η εξάλειψη της σιμωνίας των κληρικών, ήτοι η εξαγορά των αξιωμάτων, η επιβολή της αγαμίας του κλήρου, όπως επίσης και η απαγόρευση της περιβολής, ήτοι η δικαιοδοσία του αυτοκράτορα στον διορισμό των επισκόπων. Όσον αφορά στην έριδα για την περιβολή, αυτή ξεκίνησε το 1075 με μία παπική γνωμοδότηση, την επονομαζόμενη ως *Dictatus Papae*, η οποία καθόριζε τις βασικές αρχές της εξουσίας του πάπα.

Ο αυτοκράτορας Ερρίκος Δ' συγκάλεσε τη σύνοδο της Βορμς το 1076, η οποία προχώρησε σε καθαίρεση του πάπα, τον οποίο και αποκάλεσε *«ψευδομοναχό και αρπακτικό λύκο»*. Ο πάπας, απαντώντας με τις πράξεις του στην απόφαση της συνόδου, αναθεμάτισε τον αυτοκράτορα, τον απέκλεισε από κάθε είδους κυριαρχία τόσο στη Γερμανία όσο και την Ιταλία, και προέτρεψε τους πιστούς να μην υποτάσσονται στο θέλημά του και να μην συμμορφώνονται στις εντολές του. Ο αναθεματισμός και η σύγκρουση περί της περιβολής εν γένει, κατέστη αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους περισσότερους Γερμανούς ηγεμόνες. Οι τελευταίοι, θέλοντας να ενισχύσουν την εξουσία τους, εξέλεξαν δικό τους αυτοκράτορα και απέστειλαν κάλεσμα στον πάπα, με αποτέλεσμα ο Ερρίκος Δ' να υποχρεωθεί να υποταχθεί στο θέλημα του πάπα και να ταπεινωθεί μπροστά του, στο φρούριο Κανόσα το 1077.

Το τέλος της διαμάχης επήλθε στο β' μισό του 13ου αιώνα, με την επικράτηση της ισχύος του πάπα και των Ιταλών συμμετεχόντων. Η γερμανική ηγεμονία ηττήθηκε και διαλύθηκε, όχι μόνο εξαιτίας της έριδας με τον πάπα, αλλά κυρίως λόγω των τάσεων απόσπασης των δουκάτων της αυτοκρατορίας, των συγκρούσεων εντός αυτής, των προβλημάτων που υπήρχαν στο βασίλειο της Σικελίας, και την προβληματική πολιτική που ασκούσαν στις λομβαρδικές περιοχές.

Εκτός των προαναφερθεισών συνεπειών, η γερμανική αυτοκρατορία βούλιαξε στην αναρχία μέχρι την εποχή της «Μεγάλης Μεσοβασιλείας» (1250-1273), οπότε και οι πρίγκιπες παροτρύνθηκαν από τον πάπα να παραδώσουν τη διοίκηση αυτής στον Ροδόλφο Α' των Αψβούργων. Ως αποτέλεσμα, οι μεγάλες πόλεις και οι ευγενείς απέκτησαν δικαιώματα και αυτονομήθηκαν. Ο πάπας διακήρυξε την ισχύ του στην περιοχή της Σικελίας, και εν συνεχεία την απέδωσε στους Ανδεγάβες, επηρεασμένος από τους Γάλλους.

Ο πάπας Γρηγόριος Ζ΄ συνέταξε ένα υπόμνημα με 24 προτάσεις. Στο παράρτημά του επισήμαινε πως η εκκλησιαστική εξουσία, εξαιτίας της πνευματικότητάς της, είναι υπεράνω της κοσμικής. Ο αυτοκράτορας αντέδρασε, υποστηρίζοντας πως η πνευματικότητα και η κοσμιότητα είναι άμεσα συνυφασμένες, και ως εκ τούτου, επιζητούσε την υποτέλεια των Χριστιανών, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και ο πάπας.

Εν τέλει, η θέληση του πάπα ικανοποιήθηκε, αφού βοηθήθηκε και από τις νεοσύστατες μοναρχίες της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ισπανίας. Ο πάπας ήταν πλέον υπεύθυνος για την αξιολόγηση των νόμων που θεσπίζονταν από τον αυτοκράτορα, και εκείνος αποφάσιζε εάν θα συμπεριλαμβανόταν στους εκκλησιαστικούς κανόνες. Οι ενέργειες αυτές αποτελούσαν το προαπαιτούμενο, προκειμένου ο εκάστοτε νόμος να τεθεί σε εφαρμογή στους Χριστιανούς εν συνόλω.

Ωστόσο, η έριδα δεν σταμάτησε. Αντιθέτως, συνεχίστηκε τόσο από τον ίδιο τον αυτοκράτορα όσο και από τους διαδόχους του. Η σύγκρουση για την περιβολή έληξε με τη συμφωνία της Βορμς το 1122. Με αυτήν, ουσιαστικά η Εκκλησία έκανε ένα μεγάλο βήμα, δεδομένου πως κατάφερε να διαχωρίσει την κοσμική από την εκκλησιαστική εξουσία, να περιορίσει την παρεμβατικότητα των αυτοκρατόρων και να τους απομακρύνει από την εμπλοκή στα εσωτερικά ζητήματα της Εκκλησίας, τουλάχιστον έως ένα βαθμό.

Αντίθετα, η σύγκρουση του πάπα με τον βασιλιά της Γαλλίας δεν είχε ευτυχή έκβαση. Ο αυτοκράτορας, περιστοιχιζόμενος και από τις Γενικές Τάξεις που τον υποστήριζαν, υποχρέωσε τον πάπα να μεταφέρει την έδρα του παπικού θρόνου από τη Ρώμη στην Αβignon, η οποία και παρέμεινε εκεί για εβδομήντα χρόνια. Η περίοδος αυτή είναι γνωστή και ως «*αιχμαλωσία της Avignon*». Κατά τη διάρκεια των χρόνων αυτών, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία χαρακτηρίστηκε από φαινόμενα διαφθοράς και ηθικής κατάπτωσης. Ως εκ τούτου, η θρησκευτική μεταρρύθμιση αποτελούσε πλέον επιτακτική ανάγκη.

Πηγές - Βιβλιογραφία

A΄ Πηγές

Τ. Λουγγής, «Η βυζαντινή ιστοριογραφία μετά τὸ λεγόμενο Μεγάλο Χάσμα». Byzantina Symmeikta, 7, σελ. 152, Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση, <file:///C:/Users/incudo/Downloads/3525-6933-1-PB.pdf> , Ανάκτηση 2 Αυγούστου 2018

Ε. Χριστινάκη, «Επιτίμια», Διαθέσιμο ηλεκτρονικά στη διεύθυνση, <http://www.eirinichristinaki.com/photos/page16/files/epitimia.pdf> , Ανάκτηση 6 Αυγούστου 2018

B΄ Βιβλιογραφία

Σ. Ν. Ασωνίτη, «Ο ελλαδικός χώρος στο μεσαιωνικό περίγυρο», Σταμούλης, Θεσσαλονίκη 2012

S. Berstein, P. Milza, «Ιστορία της Ευρώπης», μετάφρ. Αναστάσιος Δημητρακόπουλος, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998

Χ.Γιανναρά, «Εικονοκλάστες: Οι συντηρητικοί της Ορθοδοξίας», Περιοδικό Σύνορο, Νο 36, Αθήνα 1965

Δ. Χ. Γκόφας, «Παλλακεία και Νομιμοποίηση. Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου. ΙΙ». Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1989

Ε. Γλύκατζη-Αρβελέρ, «Γιατί το Βυζάντιο», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009

Φ. Γρηγορόβιος, «Ιστορία της πόλεως Αθηνών κατά τους μέσους αιώνες», Μετάφραση: Λάμπρος Π. Σπυρίδων, τ. Α΄, Πελεκάνος, 2013

N.David, «Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου 312-1500», Μ.Ι.Ε.Τ.

Π. Δρακόπουλος, «Μεσαίωνας - Ελληνικός και Δυτικός (Φιλοσοφία και προφητεία)», Παρουσία, Αθήνα 2002

Π. Δρανδάκης, «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΕΕ)», Τόμος ΙΘ΄,

G. Duby, «Μεσαιωνική δύση: κοινωνία και ιδεολογία», μτφ. Οντέν Βαρών, Ρίκα Μπενβενίτσε, Ε.Μ.Ν.Ε. – ΜΝΗΜΩΝ, Αθήνα 2003

G. Duby, «Τέχνη και κοινωνία τον Μεσαίωνα», Μετάφραση Ζέη Ελευθερία, Εκδόσεις Ολκός, Αθήνα 2009

L. Fernadez, «Εκκλησία και Αίρεση στη Δύση», στο Αρβελέρ Ε. – Aymard Μ. «Οι Ευρωπαίοι», Σαββάλας, Αθήνα 2003

J. Le Goff, «Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993

J. Le Goff, «στο Βυζάντιο και Ευρώπη», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ΄, Αθήνα 1980

Σ. Ιωαννίδη, «Γρηγόριος Μέγας ο Διάλογος και Ιωάννης της Κλίμακος. Παράλληλες αναγνώσεις στη σκιαγράφηση του ποιμένα και του έργου του», Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Νέα Σειρά, Τιμητικό Αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Νικόλαο Αθ. Ματσούκα 12(2002)

Φ. Σ. Ιωαννίδης, «Εκκλησιαστική Γραμματολογία. Συγγραφείς και Πατέρες της Δύσης (Β΄ – ΣΤ΄ αι.)», τ. Α΄, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004

Β.Σ. Καραγεώργος, «Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Μεσαιωνική περίοδος». Τόμος Πρώτος. Εκδόσεις Αθηνά, Αθήνα 1987

Γ. Καραγιαννόπουλου, «Το Βυζαντινό Κράτος», Ερμής. Αθήνα 1983

Ι. Καρμίρη, «Τα Δογματικά και Συμβολικά Μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας», τ. Α΄, Αθήνα 1960

Ι. Καρμίρη, «Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός», τόμ. ΙΙ, Ἀθῆναι 1965

J. Keats, «Ὁθων ο Μέγας», Εκδόσεις Ἑλλην, Μετάφραση: Παιπέτης Στέφανος, Αθήνα 2000

Α. Κόλια-Δερμιτζάκη, «Ο Βυζαντινός Ιερός πόλεμος», Βασιλόπουλος, Αθήνα 1991

Θ. Κοντίδη, «Καμπές στην ιστορία τοῦ Καθολικισμοῦ», στον συλλογικό τόμο «Ὁ Καθολικισμός», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000

Φ. Κουκουλές, «Βυζαντινὸν Βίος καὶ Πολιτισμὸς», τ.. Β1, Παπαζήση, Αθήνα 1948-1955

Α. Λαΐου-Θωμαδάκη, «Οι δύο εξουσίες: Η διαμάχη μεταξύ παπών και αυτοκρατόρων και οι θεωρίες των βυζαντινών», Θησαυρίσματα 15, 1978

Τ. Λουγγής, «Η χριστιανική αυτοκρατορία της Ανατολής και τα γερμανικά κράτη της Δύσεως, εν Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Τόμος Ζ΄, Αθήνα 1978

Δ.Α. Μαμαγκάκης, «Βυζάντιο και ρωμαϊκό πρωτείο κατά τον 11ο αιώνα : Το πρόβλημα της συνειδητοποίησης των παπικών αξιώσεων», Βυζαντινά Σύμμεικτα, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2017

Λ. Μαχαιράς, «Χρονικό της Κύπρου», Παράλληλη διπλωματική έκδοση των χειρογράφων, Εισαγωγή/Επιμέλεια: Μιχάλης Πιερής, Άγγελος Νικολάου-Κονναρής, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία 2003

Γ.Δ. Μεταλληνός, «Εκκλησία και Πολιτεία στην Ορθόδοξη Παράδοση», Αρμός, Αθήνα 2000

Γ. Δ. Μεταλληνός, «Αγωνιστικά...» Ορθόδοξος Κυψέλη, Αθήνα 2015

J.P. Moisset, «Ιστορία του Καθολικισμού», Μετάφραση: Μιχάλης Ρούσσοις, Αιμίλιος Βαλασιάδης, Μάρκος Ρούσσοις, Γιάννης Κώστας, Επιμέλεια: Θεόδωρος Κοντίδης, Κωνσταντίνος Αγοράς, Πόλις, Αθήνα 2011

Κ. Μουρατίδη, «Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας εξ επόψεως ορθοδόξου και των νεότερων κατευθύνσεων εν τη εκκλησιολογία και τη πολιτειολογία». Αθήναι 1965

Κ. Μουρατίδου, «Κανονικόν Δίκαιον», Αθήναι 1975

Μ. Μπέγζος, «Οι πρώτες διαφοροποιήσεις Ανατολικού (Ελληνόφωνου) και Δυτικού (Λατινόφωνου) Χριστιανισμού», στο Μ. Μπέγζος, Στ. Πορτελάνος, Αλ. Καριώτογλου, Γ. Μεταλληνός, Η Ορθοδοξία ως κληρονομιά: Τόμ. Β΄ Η Ορθόδοξη Εκκλησία σε Ανατολή και Δύση. Έκδοση Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Πάτρα 2001

Μ. Μπέγζος, «Ευρωπαϊκή Φιλοσοφία της Θρησκείας, Γρηγόρης, Αθήνα 2004

Ρ. Μπενβενίστε, «Από τους βάρβαρους στους μοντέρνους. Κοινωνική ιστορία και ιστοριογραφικά προβλήματα της μεσαιωνικής δύσης», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007

Ι.Π. Μπούμης, «Κανονικόν Δίκαιον», έκδ. 3η επηυξημένη, Γρηγόρης, Αθήνα 2002

G. Ostrogorsky, «Ιστορία του Βυζαντινού κράτους», μτφρ. Ιωάννης Παναγόπουλος, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Στέφανος Βασιλόπουλος, Αθήνα 1993

Ι. Παναγόπουλου, «Η σιμωνία κατά το Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας (Νομική και Κανονική άποψις)», Αθήναι 1946

- A. Πανώτης, «Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας», Εκδόσεις Σταμούλη, 2007
- Σ. Παπαδόπουλος, «Πατρολογία», τ. Β΄, Αθήνα, 1990
- B. Πέννα, «Βυζάντιο και Ελληνισμός», ΕΑΠ, Πάτρα 1999
- Νεκταρίου Πενταπόλεως, «Ιστορική μελέτη περί των αιτιών του Σχίσματος», τ. Α', Αθήναι 1998
- R. Pernoud, «Καρλομάγνος. Ο μεγάλος Ευρωπαίος. Ο πρώτος που επέτυχε την ενότητα της Ευρώπης», Ιστορία Εικονογραφημένη, τχ.56 (Φεβρουάριος 1973)
- D. Nicholas, «Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου», Μ. Ι. Ε. Τ., Αθήνα 2007
- Κ. Ράπτης, «Γενική ιστορία της Ευρώπης», τ. Α΄, ΕΑΠ
- S. Runciman, «Ιστορία των Σταυροφοριών», Τόμος Α΄, μτφρ. Άγγυ Βλαβιανού, Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα 2006
- Στεφανίδη Β. «Εκκλησιαστική Ιστορία». Αθήναι 1959
- Τ. Στρέγιερ, «Γιατί γεννήθηκε το Κράτος. Εξουσία, ιδεολογία και θεσμοί στην αυγή της νεότερης Ευρώπης», Επιμέλεια: Νίκος Κουμπιάς, Μετάφραση: Θάνος Σαμαρτζής, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012
- Συλλογικό Έργο, «Οι Ευρωπαίοι: Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Αναγέννηση», Επιμέλεια: Ελένη Αρβελέρ, Maurice Aymard, Μετάφραση: Πάρης Μπουρλάκης, Γ΄ Έκδοση, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2003
- Ε. Τούντα, «Μεσαιωνικά κάτοπτρα εξουσίας: ιστορικοί και αφηγήματα στο Νορμανδικό Ιταλικό Νότο», Αθήνα 2012
- Λ.Τσακτσίρα, Ζ. Ορφανουδάκη, Μ.Θεοχάρη, «Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή», Βιβλίο Μαθητή, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1999
- Σ. Ν. Τρωιάνος, Ι.Βελισσαροπούλου – Καρακώστα, «Ιστορία Δικαίου», Αθήνα – Κομοτηνή 2002
- Βλ. Φειδά, «Εκκλησιαστική Ιστορία Β΄», Αθήναι 1994
-

Βλ. Φειδά, «Βυζάντιο. Βίος. Θεσμοί. Κοινωνία. Εκκλησία. Παιδεία. Τέχνη», Αθήναι 1997

Βλ. Φειδά, «Εκκλησιαστική Ιστορία Β'. Από την εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση», Αθήναι 1998

Βλ. Φειδάς, «Εκκλησιαστική Ιστορία - Απ' αρχής μέχρι την Εικονομαχία», τ. Α', 3η έκδοση, Αθήνα 2002

Β. Φίλιας, «Τα κοινωνικά συστήματα: Το φεουδαρχικό σύστημα», Εκδόσεις Νέα Σύνορα, 1978

Μ. Φούγιας, «Ορθοδοξία, ρωμαιοκαθολικισμός και αγγλικανισμός». Μετάφραση : Χρήστος Ε. Γιαννούλας. Εκδόσεις Λιβάνη. Αθήνα 1996

A.A. Vasiliev, «Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας», τ. Α', Μπεργαδής, Αθήνα 1954

Ware Κάλλιστος (επίσκ. Διοκλείας), «Η Ορθόδοξη Εκκλησία», μτφρ. Ροηλίδης Ι., S.Berstein, P. Milza, «Ιστορία της Ευρώπης», τ. Α', Αλεξάνδρεια, 4η έκδ., Ακρίτας, Αθήνα 2007

Κ. Χολέβα, «'Ο παπισμός, ό έλληνισμός καί τά 'Ορθόδοξα Βαλκάνια», περιοδ. «Πειραϊκή 'Εκκλησία», άριθ. 115, Πειραιάς, 'Απρίλιος 2001

Ε. Χρήστου, «Έργα και ημέρες δυτικών απεσταλμένων στην Κωνσταντινούπολη. Από την εποχή της Εικονομαχίας ως το Σχίσμα (726-1054), Το Βυζάντιο και οι ξένοι», Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 2000

Π. Χριστινάκης, «Τα υποκειμενικά στοιχεία του αδίκου στους ι. κανόνες», Αθήνα 1986

Α. Χριστοφιλοπούλου, «Ελληνικόν Εκκλησιαστικόν Δίκαιον», Αθήναι 1965

Γ' Πηγές Εικόνων

Εικόνα 1:

<http://eranistis.net/wordpress/2018/01/08/%CE%BA%CE%AC%CF%81%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%BC%CE%AD%CE%B3%CE%B1%CF%82-%CF%89%CF%82-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%86%CF%81%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CF%89/>

Εικόνα 2:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%84_%CE%A3%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1

Εικόνα 3:

<https://slideplayer.gr/slide/2936318/>

Εικόνα 4 :

<https://gr.depositphotos.com/174884156/stock-photo-stained-glass-in-worms-concordat.html>

Παράρτημα

Τα γερμανικά κράτη στη Δύση στις αρχές του 6^{ου} αιώνα

Πηγή: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B107/371/2484,9524/>

Η επέκταση των Φράγκων στα χρόνια του Καρλομάγνου

Πηγή: <https://istoriatexnespolitismos.wordpress.com/2013/06/18/%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%BF%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%81%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CF%85%CF%84/>